

Yttrande

2024-03-15

Ärende nr: SLK-2023-01074

Yttrande angående – Remiss från Socialdepartementet – Barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66)

Yttrandet

Rymningar, grovt våld, sexuella övergrepp och gängrekryteringar förekommer i alldeles för hög utsträckning inom dagens samhällsvård för unga. I flera av de våldsdåd som skett i gängkriminella miljöer har barn och unga varit inblandade. Barn som placerats på HVB-hem och Sis-hem har länge slagit larm om missförhållanden. Barnperspektivet och principen om barnets bästa ska vara vägledande när barn placeras. En omstart krävs för att tillgodose barns rättigheter och ge dem en rimlig chans till ett bättre liv. När Sis skapades på 90-talet trodde ingen att gängkriminella skulle placeras ihop med utsatta barn.

Rätt personal och kompetens inom verksamheten och avdelningarna samt utökat stöd till familjehem är grundläggande för att nå en väl fungerande verksamhet.

- Ställs det högre krav på nationell nivå, kommer det krävas omfattande satsningar när det gäller utbildning och rekrytering. Vi noterar att frågor runt hedersrelaterat våld inte lyfts i förslaget. Att framhäva denna problematik i den aktuella utredningen är ett utmärkt tillfälle att aktivt bidra till den nödvändiga kompetenshöjningen inom sektorn.

Kontrollen inom institutionsvård för att uppmärksamma och garantera en drogfri och trygg miljö har brustit. Placerade ungdomar vittnar om hur enkelt de får tag på droger när de är placerade. För en del har det blivit inkörsporten till ett långvarigt missbruk. Flickor och unga kvinnor vittnar om sexuella övergrepp och övervåld. Institutionsvården måste kunna garantera att verksamheten är fri från droger och våld och måste därför också ges förutsättningar att kunna leva upp till det.

- Det är positivt att kroppsvisitation ska kunna genomföras med krav på någon av samma kön och att ungdomen ska tillfrågas om någon särskild personal föredras att genomföra visitationen.

Ohälsa kopplad till otrygghet, missbruk och en destruktiv omgivning sätter tydliga spår hos den unge och påverkar den psykiska hälsan. Det är viktigt att inom uppdraget arbeta för att stärka de ungas hälsa och välmående. Det kan bland annat ske genom regelbunden utevistelse, rörelse och en varierad kost anpassad till de ungas aktiviteter.

– Det ska finnas ett tydligt fokus på ett aktivt långsiktigt arbete med att främja hälsa och välmående. Det är glädjande att utredningen gör bedömningen att vård med tvärprofessionella team på plats i de särskilda ungdomshemmen ska vara tillgänglig för barn och unga med stora psykiatriska vårdbehov.

Tjänsteutlåtande
Utfärdat 2024-02-26
Ärendenummer SLK-2023-01074

Handläggare
Britta Timan, Anna Frykestig, Johan Gustafson
Telefon: 031-368 04 56, 368 04 05, 368 04 62
E-post: fornamn.efternamn@stadshuset.goteborg.se

Remiss från Socialdepartementet – För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66)

Förslag till beslut

I kommunstyrelsen:

Yttrande över remissen För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66), i enlighet med bilaga 3 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande, översänds till Socialdepartementet.

Sammanfattning

Göteborgs Stad har 2023-12-01 fått remissen För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) för yttrande. Yttrandet ska vara Socialdepartementet tillhanda senast 2024-03-22.

Syftet med uppdraget har varit att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. I utredningen föreslås förändrade bestämmelser gällande socialnämndens ansvar för hela vårdkedjan inklusive en förändrad eftervård för placerade barn och unga. Förslag lämnas även gällande familjehemsvården, institutionsvården, tillgången till hälso- och sjukvård, tandvård och en väl fungerande skolgång för placerade barn och unga. Vidare föreslår utredningen vissa förändrade bestämmelser gällande barn och ungas delaktighet i vården. Utredningen gör bedömningen att det krävs en omfattande reform för att höja kvaliteten på samhällsvården. Betänkandet innehåller cirka 130 förslag samt fem områden som utredningen anser behöver utredas särskilt. Huvuddelen av regleringen föreslås träda i kraft 2025-11-01. För vissa av förslagen föreslås övergångsbestämmelser.

Stadsledningskontoret ställer sig i huvudsak positiv till utredningens förslag och anser att samtliga förslag som direkt berör socialnämnderna bör tillstyrkas. Förslaget gällande särskild kunskapsbedömning föreslås avstyrkas. Flera väsentliga synpunkter lämnas vad avser förslaget om socialnämndens skyldighet att anmäla behov av skolplats samt anmälan om behov av kunskapsbedömning. Stadsledningskontoret lämnar även i övrigt ett antal synpunkter som bör omhändertas i den vidare beredningen av utredningens förslag. Stadsledningskontoret gör bedömningen att förslagen som en helhet kommer att leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga, bättre förutsättningar efter avslutad vård, samt minska risken både för att barn och unga utsätts för och begår brott när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört.

Bedömning ur ekonomisk dimension

Utredningen gör bedömningen kommunerna som en följd av förslagen kommer att få ökade kostnader med cirka 506 miljoner per år till följd av utökade arbetsuppgifter och

ambitionshöjningar i lagstiftningen. Utredningen föreslår att reformen finansieras genom omfördelning av medel inom statens budget. På sikt bedömer utredningen att förslagen innebär en kostnadseffektivisering för samhället.

Stadsledningskontoret anser det svårt att med träffsäkerhet beräkna de ökande kostnader som följer av förslagen. De uträkningar som presenteras i utredningen bedöms vara rimliga med reservation för de stora osäkerheter som finns i underlaget.

Stadsledningskontoret vill dock i sammanhanget framhålla att stadens genomsnittliga kostnader såväl för familjehem som för hem för vård och boende, HVB, är högre än de som presenteras i utredningen. Snittkostnaden per dygn är cirka 1000 kronor högre för HVB och till exempel cirka 500 kronor högre för konsulentstödda familjehem. Den genomsnittliga månadslönen för en socialsekreterare inom barn och unga är också drygt 3000 kronor högre i Göteborg jämfört med det snitt som används som underlag i utredningen. Detta förhållande gör att de faktiska kostnaderna för staden beräknas bli högre än i de som presenteras i utredningen.

Stadsledningskontoret menar också att kostnaderna för utökade kompetenskrav för föreståndare och övrig personal på HVB är underskattade. Att lönepåslaget för en personal på HVB med en tvåårig eftergymnasial utbildning jämfört med någon med enbart gymnasieexamen enbart skulle utgöra 500 kronor per månad menar stadsledningskontoret är för lågt beräknat. Även lönepåslaget om 2000 kronor per månad för högskoleutbildade föreståndare framstår som alltför lågt.

Ovanstående omständigheter behöver omhändertas i den vidare beredningen och finansieras i sin helhet. Stadsledningskontoret vill betona vikten av att finansieringsprincipen tillämpas fullt ut, så att det är möjligt för kommunerna att ta det utökade ansvar som föreslås.

Bedömning ur ekologisk dimension

Stadsledningskontoret har inte funnit några särskilda aspekter på ärendet utifrån denna dimension.

Bedömning ur social dimension

Konsekvenser för barn

FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn och är ett rättsligt bindande internationellt avtal för de stater som anslutit sig. Konventionsstaterna ansvarar för att vidta åtgärder för att konventionens olika artiklar ska uppfyllas till det yttersta av sin förmåga. Sedan 1 januari 2020 gäller konventionen som svensk lag.

Syftet med de författningsförslag som lämnas i utredningen är att förbättra kvaliteten på samhällsvården och säkerställa att barn och unga i samhällsvård alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. Utredningen beskriver att de så långt det varit möjligt utgått från barns och ungas egna erfarenheter och synpunkter på samhällsvården eftersom det är för dem utredningens förslag ska få effekt.

Samtliga förslag är baserade på vad utredningen bedömer är bäst för barn och unga och bedöms enligt utredningen innebära en bättre situation för barn och unga under 21 år i samhällsvård, både som individer och grupp.

Förslagen bedöms även påverka vårdnadshavares situation på ett positivt sätt. Stadsledningskontoret delar dessa bedömningar.

Barns rätt att uttrycka sin mening och få göra sig hörda

Barn har enligt barnkonventionen rätt att fritt uttrycka sin mening i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad (artikel 12). Vid alla åtgärder som rör barn ska enligt 1 kapitlet 2 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL, barnets bästa särskilt beaktas. Vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska det som är bäst för barnet vara avgörande.

Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning om att flera av förslagen förväntas innebära en större delaktighet för barn och unga i samhällsvård. Detta genom till exempel förslaget om att den särskilt utsedda barn- och ungdomshandläggaren ska ansvara för att barnet eller den unge ges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och får information om sina rättigheter och förslaget. Detsamma gäller förslaget om att socialnämnden inför beslut om barnets vistelse särskilt ska beakta barnets eller den unges inställning till vården och var det ska utföras.

Barns rätt till hälsa

Barn har enligt barnkonventionen rätt till bästa möjliga hälsa, tillgång till hälso- och sjukvård samt till rehabilitering (artikel 24). Förslagen som berör bättre tillgång till hälso- och sjukvård, exempelvis genom att lagreglera vård som ges utanför hemregionen, bedöms enligt stadsledningskontoret förbättra berörda barns och ungas hälsa. Även ökade krav gällande hälsoundersökningar och tandvård för barn och unga i samhällsvård samt kraven på socialnämnden att noga följa vården av barn och unga i samhällsvård bland annat vad avser den unges hälsa bedöms också kunna leda till förbättrad hälsa.

Barns rätt till utbildning

Barn har också rätt till utbildning (artikel 28). Stadsledningskontoret anser att flera av utredningens förslag innebär stärkta möjligheter för barn och unga i samhällsvård att få tillgång till den utbildning de har rätt till. Detta gäller bland annat förslagen gällande:

- att socialnämnden ska ta hänsyn till skolgången vid beslut om var barnet eller den unge ska vistas under vårdtiden
- kravet på att socialnämnden ska underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats
- krav på kontaktperson för utbildningsfrågor på HVB
- tydliggörandet av socialnämndens ansvar om att följa upp utbildningsresultat.

Skydd mot våld

Alla barn och unga har rätt till en trygg uppväxt fri från våld. I barnkonventionen framgår att alla barn har rätt till liv och utveckling (artikel 6) och rätt till skydd mot våld, övergrepp och utnyttjande (artikel 19). Med ”utveckling” avses fysisk, psykisk, andlig, moralisk, psykologisk och social utveckling på ett sådant sätt att barnet förbereds för ett självständigt liv. Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning att flera av förslagen i utredning kan bidra till att ett skydd mot våld. Det gäller till exempel förslagen om att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma om barnet eller den unge har utsatts för våld vid uppföljning av vård men även förslaget om tillståndsgivning till familjehem och register över familjehem. Dessa förslag möjliggör att olämpliga familjehem på ett bättre sätt än idag kan uteslutas för framtida uppdrag. Även förslagen om höjd kompetensnivå i HVB, den centrala klagofunktionen på Statens institutionsstyrelse, SiS,

samt socialnämndens skyldighet att rapportera misstankar om missförhållanden i familjehem, HVB och stödboenden till Inspektionen för vård och omsorg, IVO, bidrar till att förebygga och motverka risken för att barn och unga utsätts för våld eller annan försummelse i samhällsvården.

Barn med funktionsnedsättningar

En stor del av barn och unga i samhällsvård har funktionsnedsättningar. Av utredningen framgår att förekomsten av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ökat under några decennier och är en av de vanligaste omständigheterna att beakta för placerade barns och ungas hälsa och utveckling. En undersökning som SiS genomförde 2022 vid de särskilda ungdomshemmen, visar att 79 procent av de placerade barnen och ungdomarna hade minst en fastställd psykiatrisk diagnos. Det var även vanligt att ha två eller fler ställda psykiatriska diagnoser. I synnerhet bland flickorna var förekomsten hög, 69 procent, medan den var 45 procent för pojkar. Var femte flicka hade fyra eller fler ställda diagnoser, jämfört med var fjortonde pojke. I genomsnitt hade barnen och ungdomarna runt 1,7 fastställda diagnoser. Utöver de fastställda diagnoserna bedömde psykologerna vid ungdomshemmen att 20-30 procent av barnen och de unga också hade psykiatriska odiagnostiserade besvär som sannolikt skulle uppfylla kriterierna för en diagnos.

Utredningen anser att förslagen är av betydelse inte minst för barn och unga med funktionsnedsättning även om förslagen gäller för alla barn och unga i samhällsvård. Några av förslagen som bedöms vara av särskild vikt, sett till barn och unga med funktionsnedsättning i samhällsvård, är tydliggörandet av tillgång till hälso- och sjukvård vid särskilda ungdomshem, ökad kompetens hos personal och föreståndare vid stödboende och hem för vård eller boende samt ökat stöd till familjehem. Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning i dessa delar men anser att funktionshinderperspektivet inte är tillräckligt belyst i utredningen.

Utredningens uppdrag avser enbart att se över och föreslå åtgärder för att öka kvaliteten i vården när barn och unga placeras med stöd av SoL eller lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Familjehem är dock också en insats enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. När LSS infördes uttalades att det självfallet bör ställas minst lika stora krav på familjehem som barn placeras i enligt SoL som enligt LSS. Som en följd av utredningsdirektivet har förslagen inte analyserats i förhållande till familjehemsvård som beslutats med stöd av LSS. De förslag som berör familjehem som utredningen lägger fram avser följaktligen enbart familjehemsvård som beslutas med stöd av SoL eller LVU. Detta får som konsekvens att till exempel förslagen gällande beslut om tillstånd som familjehem inte omfattar familjehem som tar emot barn som placerats med stöd av LSS. Stadsledningskontoret anser att detta är en brist som behöver omhändertas i det vidare utredningsarbetet.

Rätten till sitt ursprung

Enligt artikel 8:1 har barn rätt att behålla sin identitet, inklusive medborgarskap, namn och släktförhållanden och enligt artikel 30 har barn som tillhör minoritetsgrupper eller ursprungsbefolkningar rätt till sitt språk, sin kultur och religion. I lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (minoritetslagen) finns också bestämmelser om vilka särskilda rättigheter personer som tillhör nationella minoriteter har och vilka skyldigheter kommuner, regioner och statliga myndigheter har gentemot de nationella

minoriteterna. Bestämmelserna blir särskilt viktiga för de barn som placeras i samhällsvård och därmed skiljs från sina föräldrar. Socialtjänsten har i dessa fall ett särskilt ansvar att ge barnet tillgång till sitt språk, sin kultur och sin identitet. Alla barn och unga som tillhör någon minoritet, även de som inte omfattas av minoritetslagen, kan ha behov av att utveckla och behålla sin kulturella identitet och kan också behöva stöd att lära sig och utveckla sitt språk. Detta gäller såväl de talade språken som teckenspråk och annan kompletterande eller alternativ kommunikation. Lagkravet om samhörighet och kontakt med hemmiljön handlar inte enbart om geografisk närhet. Språkliga och kulturella skillnader i synsätt och bakgrund kan också skapa stora avstånd mellan människor och det är av största betydelse att hänsyn tas till sådana skillnader i samband med att ett barn vårdas utanför sitt hem.

Stadsledningskontoret menar att de särskilt utpekade kraven på att socialnämnden särskilt ska beakta barnet eller den unges behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund vid beslut om vistelse tillsammans med de förändrade bestämmelserna gällande användandet av nätverkshem, kan bidra till att uppfylla föreliggande rättigheter.

Konsekvenser för de integrationspolitiska målen

Enligt utredningen visar studier att barn och unga som inte är födda i Sverige är överrepresenterade i samhällsvården. Utredningen framhåller att utredningens inriktning på högre kvalitet i samhällsvården för varje enskilt barn och ung person, utifrån den personens rättigheter och behov, är central även för de integrationspolitiska målen. Förslagen gällande en tydligare och mer sammanhängande reglering av socialnämndens ansvar för vårdkedjan, inklusive bättre förutsättningar att välja lämpliga placeringsformer och utförare ökar förutsättningarna för att varje barns och persons vårdbehov bedöms och tillgodoses på ett rättssäkert och likvärdigt sätt anses få påverkan på målen. Men även de förslag som innebär att hänsyn ska tas till behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund i samband med beslut om var barn och unga i samhällsvård ska vistas, bedöms av utredningen påverka integrationen. Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning om att förslagen i dessa delar bidrar till att de integrationspolitiska målen kan nås.

Konsekvenser för brottslighet och det brottsförebyggande arbetet

Utredningen gör bedömningen att förslagen bedöms minska risken för att barn och unga utsätts för eller begår brott både när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört. Utredningen bedömer att de förslag som lämnas sammantaget ökar kvaliteten på vården för barn och unga i samhällsvård och att förslagen skapar förutsättningar för att minska risken för att barn och unga i samhällets vård ska utsättas för eller begå brott. Det gäller både på kortare sikt för barn och unga som är i samhällsvård och på längre sikt för de som varit det under uppväxten. Brottslig verksamhet ingår i kriterierna för tvångsvård av barn och unga och även vid placeringar enligt SoL kan brottslig verksamhet vara en anledning till att barn och unga placeras i samhällsvård.

Även när unga har lämnat vården finns det ökade risker för ett flertal negativa tillstånd som vuxna såsom till exempel kriminalitet, missbruk, hemlöshet, arbetslöshet och bidragsberoende. Enligt utredningen visar svenska studier att riskerna för allvarlig kriminalitet var 7,5 gånger så stor för individer som varit i familjehemsvård jämfört med de som inte mottagit insatser från socialtjänsten. Risken att utveckla narkotikamissbruk var 6,8 gånger högre. Utredningen bedömer att det ökade statliga ansvaret för samordning, kunskapsstyrning och uppföljning tillsammans med en tydligare och mer

sammanhängande reglering av socialnämndens ansvar för innehållet i vården och vårdkedjan, ökar förutsättningarna för att vården ska leda till att den brottsliga verksamheten inte fortsätter. Förslaget om ett tydligare ansvar för socialnämnderna att ge stöd efter att vården har upphört bidrar också till detta. Om socialnämnden arbetar förebyggande för att minska den nuvarande höga instabiliteten och med att höja kvaliteten i vården enligt utredningens förslag, finns ökade förutsättningar för att placerade barns och ungas skolresultat ska förbättras och övriga riskfaktorer för att utveckla kriminalitet eller missbruk att minska. Eftersom utredningens förslag syftar till att öka kvaliteten i samtliga placeringsformer och inte endast för barn utan också för unga upp till 21 år bedömer utredningen att risken minskar för att barn och unga i samhällsvård hamnar i kriminalitet både under och efter vården. Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning i dessa delar.

Konsekvenser för jämställdheten

Utredningen gör bedömningen att förslagen innebär en viss förbättring för jämställdheten mellan kvinnor och män. Utredningen lämnar förslag som bidrar till högre kvalitet i samhällsvården för varje enskilt barn och ung person, utifrån den personens rättigheter och behov, inte utifrån generella föreställningar om placerade barn och unga som grupp. Detta bedömer utredningen har varit viktigt inte minst ur ett jämställdhetsperspektiv. En tydligare reglering av socialnämndens ansvar för vårdkedjan, inklusive bättre förutsättningar att välja lämpliga placeringsformer och utförare, bidrar till att alla barns och ungas, flickors och pojkars vårdbehov kan tillgodoses på ett likvärdigt sätt.

Av utredningen framgår att det är betydligt vanligare att pojkar visar högt förtroende och stor uppskattning för sin socialsekreterare än att flickor gör det. Det finns ett starkt samband mellan tillit och hur lätt barnen upplever att det är att få tag på sin socialsekreterare. Utredningens förslag om skarpare krav på kontakt med en barn- och ungdomshandläggare kan därmed antas förbättra förtroendet i störst utsträckning hos flickor som grupp. Utredningen beskriver också att flickor och unga kvinnor överlag skattar sin upplevelse av HVB lägre än pojkar och unga män. Skillnaderna kan hänga samman med att institutionsvården till stor del utformats för pojkar med sociala problem som missbruk och kriminalitet. Utredningen menar att förslagen om en stärkt vårdkedja och andra placeringsformer än HVB ökar förutsättningarna för att lämpliga alternativ till placering i institutionsvård finns tillgängliga. Förslagen om krav på personlig lämplighet och ökade krav på utbildning för föreståndare och övrig personal i HVB och stödboende, ökar förutsättningarna för en vård för flickor och unga kvinnor efter deras individuella rättigheter och behov. Förslaget om att kroppsbesiktning i första hand ska utföras av någon av samma kön i särskilda ungdomshem bedöms öka tryggheten för främst flickor. Stadsledningskontoret delar utredningens bedömning.

Bilagor

1. Sammanfattning av För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66)
2. Sammanställning över utredningens förslag och bedömningar
3. Förslag till yttrande

Ärendet

Göteborgs Stad har 2023-12-01 fått remissen För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66) för yttrande. Yttrandet ska vara Socialdepartementet tillhanda senast 2024-03-22.

Beskrivning av ärendet

Beredning av ärendet

Ärendet har på grund av den, i förhållande till utredningens omfattning, korta svarstiden inte kunnat vidareremitteras till berörda nämnder. Stadsledningskontoret har därför träffat företrädare för socialförvaltningarna Centrum, Hisingen, Nordost samt Sydväst och grundskoleförvaltningen för synpunktsinhämtning.

Utredningens uppdrag och avgränsningar

Utredningen har haft i uppdrag att

- lämna förslag på hur kvaliteten i vården av barn och unga som placeras utanför det egna hemmet kan säkerställas
- hur stödet till barn och unga kan förbättras sedan vård utanför det egna hemmet har upphört
- analysera familjehemmens förutsättningar att ge god vård och föreslå hur tillgången till fler lämpliga familjehem kan öka
- analysera och föreslå hur kunskapen om kvaliteten i vården kan öka lokalt och nationellt
- föreslå de åtgärder eller författningsändringar som bedöms lämpliga.

I uppdraget har ingått att se över vårdkedjan som helhet samt specifika delar kring familjehemsvården, institutionsvården, eftervården, samt barns delaktighet och uppföljningen av vården. Syftet med uppdraget har varit att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård.

I direktiven anges också vissa avgränsningar. Det gäller bland annat förutsättningarna för vård enligt 2 och 3 §§ LVU, tillståndsprövningen hos IVO, de särskilda befogenheter som SiS har vid vård i särskilda ungdomshem enligt 15-20 c §§ LVU och förutsättningarna för den individbaserade socialtjänststatistiken.

Sammanfattning av utredningens överväganden och förslag

Utredningen gör bedömningen att det krävs en omfattande reform för att höja kvaliteten på samhällsvården. Betänkandet innehåller cirka 130 förslag samt fem områden som utredningen anser behöver utredas särskilt. Förslagen bedöms leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga, bättre förutsättningar efter avslutad vård, samt minska risken både för att barn och unga utsätts för och begår brott när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört. Förslagen innebär en ambitionshöjning som på sikt kommer att ge positiva samhällsekonomiska konsekvenser men initialt kräver en satsning på cirka 600 miljoner kronor för önskad effekt.

Nationell styrning och uppföljning

Samhällsvård som ny benämning

Det finns idag inget enhetligt sätt att benämna det område som berör heldygnsvård inom socialtjänsten för barn och unga. Det leder till oklarheter och en mer enhetlig benämning behövs. Utredningen föreslår att termen samhällsvård införs i SoL som benämning för vård av barn och unga i:

- familjehem
- stödboende
- hem för vård eller boende
- vård i enskilt hem enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket SoL
- vård i det egna hemmet med stöd av LVU.

Begreppet samhällsvård utgår från det särskilda samhällsansvar som följer av ett beslut om heldygnsvård. Det går därför en tydlig gräns mellan samhällsvård och öppna insatser i barnets eller den unges eget hem. Formuleringen är en viktig markering av att deras vård är ett ansvar som ställer särskilda krav på samhället som helhet, inte enbart på socialtjänsten som anförtrots huvudansvaret för vården. Vården omfattar några av samhällets mest ingripande åtgärder.

Statens styrning och stöd

Forskning, myndighetsrapporter, erfarenheter från barnrättsorganisationer och vittnesmål från många barn och unga visar på allvarliga brister i samhällsvården. Utredningen anser att de höga krav som måste ställas på samhällsvården för barn och unga kräver fler och mer samordnade statliga insatser på nationell nivå. Samtidigt anser utredningen att fördelarna med det lokala ansvaret för vården av enskilda barn och unga behöver bevaras och utvecklas. Utredningen bedömer därför att statens insatser i första hand ska göras inom ramen för dagens ansvarsförhållanden.

Utredningen anser att statens ansvar måste bilda en helhet där alla relevanta medel för styrning används på ett ändamålsenligt sätt och föreslår att statens insatser för samhällsvården ska stärkas och samordnas mer för att tillgodose barnens och de ungas rättigheter och behov. Den ökade samordningen ska främst avse:

- kunskap om metoder, arbetssätt och andra förutsättningar för god kvalitet i vården
- aktiviteter för rekrytering, utredning och utbildning av familjehem
- aktiviteter för kompetens och kompetensförsörjning inom området
- uppföljning och analys av behov, tillgång till lämpliga verksamheter, insatser och resultat av vården samt tillgängliggörande av uppgifterna.

Socialstyrelsen föreslås få i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter. Arbetet ska bedrivas utåtriktat och verksamhetsnära med barns och ungas rättigheter som grund.

Ny nationell uppföljningsstruktur för samhällsvården

Utökade statliga insatser för uppföljning och analys bör enligt utredningens uppfattning inriktas på användningen av data som finns i nationella register och inte utnyttjas tillräckligt väl. Utredningen föreslår en ny nationell struktur för uppföljning av samhällets vård som gör det möjligt att lokalt och nationellt följa vårdens kvalitet inom centrala områden, att lokalt och nationellt få underlag till analys och bedömning av dagsläge och

utveckling över tid samt att ta fram underlag till styrning, ledning och förbättringsarbete på både lokal och nationell nivå. Den nationella strukturen ska kombinera:

- uppgifter från kommuner och utförare om samhällets vård för barn och unga som rapporteras till statliga myndigheter
- brukarundersökningar bland placerade barn och unga
- samkörning av register med relevant data
- enkäter till familjehem, HVB och stödboenden.

Ett urval av uppgifter från kommuner och utförare ska rapporteras årligen medan insamling och redovisning av de andra typerna av data ska göras vart fjärde år. I den nationella strukturen ska ingå att samla berörda intressenter för analys av de insamlade uppgifterna och att utforma och presentera rapporterna så att de är lätta att använda för jämförelser över tid och i landet. Socialstyrelsen föreslås ansvara för att samordna, utveckla och förvalta den nationella uppföljningsstrukturen.

Socialnämndens ansvar för en stärkt vårdkedja

Socialnämnden har det grundläggande och sammanhållande ansvaret för samhällsvården. Utredningen har identifierat flera oklarheter och brister i regleringen av det sammanhållna ansvaret för samhällsvården och i tillämpningen av reglerna och föreslår därför ett antal förändringar för god kvalitet i vården.

God vård med omtanke

För att förtydliga socialnämndens skyldigheter när det gäller vårdens innehåll föreslår utredningen en bestämmelse i SoL som innebär samma grundläggande innehåll i vården oavsett var vården ges, om den ges med eller utan samtycke och om den ges till ett barn eller en ung person i åldern 18-20 år. Bestämmelsen anger att socialnämndens ansvar för god vård innefattar:

- att vården utförs med omtanke under gynnsamma uppväxtförhållanden
- att ge barnet eller den unge råd, stöd och hjälp utöver det som ges genom placeringen
- att också så långt möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående
- att verka för att barnet eller den unge får utbildning och ansvara för att de ges det stöd till utbildning som de behöver
- att verka för att barnet eller den unge får den hälso- och sjukvård samt tandvård som de behöver.

Ordet ”omtanke” har valts för att markera vikten av goda personliga relationer i vården och i socialnämndens kontakter med barnen och de unga. Omtanke handlar om ett förhållningssätt som präglas av vänlighet, lyhördhet, tillit, stöd och uppmuntran från handläggare, familjehem och personal i HVB. För handläggare och personal i HVB och stödboende är ett sådant förhållningssätt en del av ett professionellt socialt arbete.

Bestämmanderätt vid placering

Vid en placering övertar socialnämnden delvis vårdnadshavarens ansvar. Var gränserna går i praktiken är i vissa delar oklart, vilket riskerar att försvåra kontakter med skola och hälso- och sjukvård. Utredningen föreslår därför ett förtydligande i LVU där det framgår att nämnden under vårdtiden har samma ansvar som vårdnadshavaren annars har för att den unges grundläggande rättigheter tillgodoses. Av förtydligandet framgår också att nämnden eller den som nämnden har uppdragit vården till ska ha uppsikt över den unge

och bestämma om den unges personliga förhållanden i den utsträckning det behövs för att genomföra vården.

Vilka andra regler som ska gälla för bestämmanderätten mellan barn och unga, vårdnadshavare och socialnämnden bör utredas särskilt av regeringen. Införandet av digitala tjänster får särskilda konsekvenser då de ofta bygger på vårdnadshavares samverkan och därmed riskerar att exkludera barn och unga i samhällsvård. Dessa särskilda svårigheter behöver ingå i utredningen.

En särskild barn- och ungdomshandläggare

Trots att det finns krav på att socialnämndens ska utse en särskild socialsekreterare (en så kallad barnsekreterare) för varje barn eller ungdom som placeras i samhällsvård, upplever många placerade barn och unga socialtjänsten som frånvarande och svårtillgänglig under vårdtiden. Utredningen föreslår därför tydligare regler i SoL som innebär att barn och unga i samhällsvård ska få en särskilt utsedd barn- och ungdomshandläggare som ska ansvara för att barnet eller den unge ges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och får information om sina rättigheter, samt för att noga följa vården.

Beslut om var vården ska ges

Utredningen föreslår nya bestämmelser i SoL om att socialnämnden ska besluta om var barn och unga under 21 år ska vistas under vårdtiden, både initialt och vid ändring av var vården ska utföras. Om vistelsen behöver ändras ska socialnämnden noga förbereda barnets eller den unges flyttning. Omedelbar förändring av barnets eller den unges vistelse ska endast ske om det finns särskilda skäl för det. Inför ett beslut om var barnet eller den unge ska vistas ska socialnämnden bedöma om barnets eller den unges behov av vård kan tillgodoses där. Nämnden ska då särskilt beakta barnets eller den unges:

- inställning till vården och var den ska utföras
- relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare
- förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön
- särskilda behov, pågående behandling eller annan insats
- behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund.

LVU i hemmet

Vård som beslutas enligt LVU kan ges i den unges hem. Utredningen anser att LVU i hemmet kan vara en lämplig och mindre ingripande vårdform förutsatt att vårdbehoven kan tillgodoses där, vårdnadshavarna får det stöd de behöver och socialnämnden kan ta ansvar för det som sker under vårdtiden. Utredningens förslag om att vård enligt LVU ska ingå i samhällsvården klargör att samma krav ska ställas på den vården som på annan samhällsvård och att socialnämnden har samma ansvar oavsett var samhällsvården utförs.

För att LVU i hemmet ska kunna användas på ett mer planerat och systematiskt sätt föreslår utredningen att den nuvarande begränsningen om att vården alltid ska påbörjas utanför det egna hemmet tas bort. Utredningen föreslår också att socialnämnden får besluta om särskilda villkor som en förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet för unga som vårdas med stöd av 3 § LVU. De särskilda villkoren får avse:

- skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten
- att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov

Socialnämndens ansvar att noga följa vården

Även när det gäller socialnämndens ansvar att noga följa vården, anser utredningen att reglerna i SoL behöver bli tydligare. Bestämmelserna ska kompletteras med att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utbildning, utveckling, beteende och sociala relationer. Det framgår också av bestämmelsen att nämnden särskilt ska uppmärksamma eventuell utsatthet för våld. Vid behov ska information från skolan, tandvården och hälso- och sjukvården inhämtas. Utredningen föreslår även nya bestämmelser om att hälso- och sjukvården och skolan ska lämna socialnämnden de uppgifter som kan vara av betydelse vid uppföljningen av vården för ett barn eller ungdom under 21 år som vårdas utanför det egna hemmet på uppdrag av socialnämnden.

Barnet eller den unge ska erbjudas enskilda samtal i den omfattning som är lämplig med hänsyn till barnets eller den unges behov och önskemål men minst en gång var sjätte månad. Under det första året av varje placering ska socialnämnden erbjuda barnet eller den unge kontakt minst en gång per månad. Socialnämnden ska även följa vården genom samtal med vårdnadshavarna och den eller de som utför vården, och personliga besök i det hem eller boende där barnet eller den unge vistas.

Tydligare krav på stöd till vårdnadshavare och föräldrar

Utredningen föreslår en ny bestämmelse om att socialnämnden, när vård av ett barn utanför det egna hemmet inleds för första gången, ska verka för att vårdnadshavarna i minst två år får stöd utifrån de skäl som föranledde vården. Socialnämnden ska ge vårdnadshavare och föräldrar råd, stöd och annan hjälp som de behöver när ett barn vårdas utanför det egna hemmet, främst för att främja kontakten och umgänget med barnet.

Övervägande av vården

Utredningen anser att de överväganden av vården som socialnämnden ska göra enligt SoL och LVU behöver få ett tydligare innehåll. Socialnämnden föreslås minst en gång var sjätte månad överväga om behovet av vård har förändrats, och om barnets eller den unges behov av vård och stöd tillgodoses.

Vid övervägandet ska nämnden beakta barnets eller den unges inställning till vården. Samhällsvård enligt SoL ska upphöra när den inte längre behövs eller när samtycke till den inte längre finns. Vid det första övervägandet efter att vård har inletts ska nämnden följa upp om en hälsoundersökning har erbjudits och en sådan kunskapsbedömning som utredningen föreslår har gjorts.

Stärkt kvalitet i familjehemsvård

Grundläggande krav på familjehem

Utredningen gör bedömningen att det behövs en enhetlig definition av familjehem som även omfattar jourhem och andra typer av familjehem. Utredningen föreslår därför att definitionen av familjehem i 3 kap. 2 § SoF ändras så att stadigvarande vård inte längre ska vara en förutsättning för familjehem som tar emot barn och unga för vård och fostran på uppdrag av socialnämnden. Definitionen behöver enligt utredningens mening kompletteras med fyra familjehemskategorier som anger skillnaderna mellan nätverkshem, allmänt familjehem, jourhem och förstärkt familjehem. Införandet av kategorierna skapar tydlighet om förutsättningarna för olika familjehem. Förstärkt familjehem ger enligt utredningens bedömning också goda möjligheter för kommunerna

att använda Treatment Foster Care Oregon (TFCO) eller andra så kallade behandlingsfamiljer. Förstärkt familjehem behöver då kombineras med att behandling ges som en öppenvårdsinsats.

Utredningen föreslår också att högst tre barn eller unga får vara placerade i samma familjehem om det inte finns särskilda skäl. I jourhem föreslås vården få pågå i högst sex månader efter att vården inletts om det inte finns särskilda skäl för annat. En skyldighet att lämna registerutdrag för familjehem som tar emot unga mellan 18 och 21 år föreslås. Nu gäller skyldigheten enbart när ett familjehem tar emot barn.

Tillstånd för familjehem

Utredningen föreslår att krav på tillstånd införs för familjehem som ett steg mot ökad kvalitet i familjemsvården. Tillstånd ska ges i en eller flera familjemskategorier och endast beviljas om hemmet har förutsättningar att medverka till socialnämndens ansvar för att ge god vård till barn och unga i samhällsvård. Ett enskilt hem som saknar tillstånd får dock vid särskilda skäl ta emot barn eller unga i sammanlagt sex månader efter att vården har inletts. Vårdplan och genomförandeplan ska då upprättas.

Tillstånd att vara familjehem ska ges av socialnämnden i den kommun som avser att placera någon under 21 år i det aktuella hemmet. I annat fall ges tillstånd av socialnämnden i den kommun som enligt SoL ansvarar för att ge stöd och hjälp till den som avser att bli familjehem. Socialnämnden i den kommun som beslutat om tillstånd föreslås även besluta om familjehemmet ska beviljas tillstånd för ytterligare familjemskategorier. Beslut om tillstånd ska inte få delegeras till tjänsteperson. Tillståndet ges en gång initialt och ligger sedan till grund för alla kommuner som ska placera barn i familjehemmet.

Beslut att inleda eller inte inleda utredning om tillstånd för att vara familjehem ska fattas skyndsamt efter att en intresseanmälan om att bli familjehem har kommit in till socialnämnden. En utredning ska alltid inledas om någon har anmält intresse för att bli nätverkshem. Utredningen ska vara slutförd inom sex månader. Socialnämnden föreslås enbart få använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på minst grundnivå i högskolan, till att utreda familjehem för barn och unga. För att få tillstånd krävs att den som ansöker har genomgått anvisad familjemutbildning. Ett beslut om tillstånd som familjehem föreslås få överklagas.

Utredningen föreslår att familjehemmen ska vara skyldiga att underrätta socialnämnden om deras förutsättningar ändras. Om en socialnämnd får kännedom om något som skulle kunna leda till återkallelse av ett tillstånd att vara familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ska nämnden genast anmäla det till IVO. Om förutsättningarna för tillstånd att vara familjehem inte längre finns anser utredningen att det ska vara IVO:s uppgift att återkalla tillståndet. Beslut om återkallelse av tillstånd ska få överklagas. IVO ska underrätta socialnämnden om utredning eller beslut av återkallelse.

Oavsett familjemets förutsättningar föreslår utredningen att ett tillstånd ska upphöra att gälla efter tre år om ingen placerats i hemmet eller tre år efter det att den senaste placeringen i hemmet har upphört. Ett tillstånd i kategorin nätverkshem ska upphöra att gälla direkt när det inte längre finns någon placering i hemmet.

För att tillståndsgivningen ska fungera på ett tillfredsställande sätt föreslår utredningen att Socialstyrelsen får i uppdrag av regeringen att se över författningar och vägledning

material som gäller utredningens förslag gällande familjehem. I uppdraget ska bland annat ingå att ta fram stödmaterial om hur en utredning av att ge tillstånd till familjehem ska genomföras, reglera hur en sådan utredning ska dokumenteras och att tillhandahålla utbildning till kommunerna i att hålla grundutbildning för familjehem. IVO föreslås få i uppdrag av regeringen att utföra riskbaserad tillsyn på socialnämndernas arbete med familjehemsvården.

Ökat användande av nätverkshem

Användningen av nätverkshem har inte ökat på många år trots att det sedan 1999 framgår av SoL att placering av barn i nätverkshem alltid ska övervägas innan placering i annat hem. Forskning visar också att nätverkshem generellt är bättre än andra familjehem som placeringsform för barn. Utredningen föreslår därför att socialnämnden ska undersöka om barnet eller den unge kan vårdas hos någon i sitt nätverk och att nämnden alltid ska inleda utredning om någon har anmält intresse för att få tillstånd till att bli nätverkshem. Utredningen föreslår vidare att bestämmelsen om att nämnden ska överväga nätverkshem förstärks till att nämnden ska placera barn eller unga i nätverkshem om det kan antas att barnets eller den unges behov av samhällsvård kan tillgodoses där.

Tydligare reglering av stöd till familjehem

Utredningen anser att stöd till familjehem är en viktig förutsättning för god kvalitet i vården. Socialnämndens ansvar för sådant stöd behöver bli tydligare. Utredningen föreslår en ny bestämmelse som anger att socialnämnden ska ge familjehem för barn och unga utbildning, handledning, stöd och annan hjälp som är anpassad till deras uppdrag. För att förebygga sammanbrott ska sådana insatser ges särskilt intensivt under det första året av varje placering. Stöd ska finnas tillgängligt under dagtid vardagar samt under kvällar och helger. Utbildning, handledning, stöd och annan hjälp ska ges i särskild omfattning till förstärkta familjehem och jourhem. Dessa insatser ska också vid behov ges till enskilda hem som tar emot barn i sammanlagt högst sex månader om det finns särskilda skäl. En bestämmelse om kompetenskrav för dem som erbjuder familjehem stöd, utbildning och handledning föreslås också.

Ersättning till familjehem

För att markera socialnämndernas ansvar för tillgången till lämpliga familjehem och den direkta relationen mellan familjehemmet och socialnämnden som uppdragsgivare, föreslår utredningen att socialnämnden ska betala ut all ersättning för samhällsvården direkt till det familjehem som vårdar barnet eller den unge.

Vad avser ersättningens omfattning föreslår utredningen att jourhem ska omfattas av möjlighet till föräldraledighet och socialförsäkringsförmåner på samma sätt som övriga familjehem. Ett förslag om att inkomster som är underlag för arbetsgivaravgifter och egenavgifter ska vara SGI-grundande har lagts fram av utredningen Ett trygghetssystem för alla – översyn av regelverket för sjukpenninggrundande inkomst, S 2021:07. Utredningen bedömer att förslaget är positivt för familjehemsvården och bör genomföras. Utredningen föreslår också att regeringen ingår en överenskommelse med SKR för att utarbeta tydligare rekommendationer för ersättningsnivåer för familjehem.

Register över familjehem för barn och unga

Behov av ett register över familjehem för barn och unga

Utredningen anser att ett register över familjehem för barn och unga behövs för att socialnämnderna ska få bättre förutsättningar att finna lämpliga familjehem för barn och

unga i samhällsvård. I dag saknas möjligheter att överblicka vilka familjehem som finns tillgängliga. Med de tillståndskrav som utredningen också föreslår kommer en sådan överblick att ge mer relevant och pålitlig information än vad som är tillgänglig i dag, bland annat om familjehemskategorier och familjehemmens förutsättningar för att ta emot en viss person. Utredningen bedömer att inrättandet av ett sådant register är förenligt med legalitetsprincipen och de grundläggande dataskyddsprinciperna i dataskyddsförordningen genom nya integritetsstärkande dataskydds- och sekretessbestämmelser.

En ny lag om register över familjehem för barn och unga

Utredningen föreslår att registret regleras i en ny lag och en ny förordning om register över familjehem för barn och unga. Syftet med lagen föreslås vara att främja socialnämndernas tillgång till uppgifter om familjehem för vård av barn och unga under 21 år och att skydda de registrerades personliga integritet. IVO ska vara ansvarig myndighet.

Ändamålen med behandlingen av personuppgifter samt registrets innehåll

Personuppgifter föreslås få samlas in och behandlas i registret för det övergripande ändamålet att tillhandahålla uppgifter som stöd till en socialnämnd för att finna lämpliga familjehem för barn och unga under 21 år, som efter beslut om vård eller omedelbart omhändertagande ska vårdas eller vistas utanför hemmet med stöd av SoL eller LVU. Personuppgifter i registret ska också få behandlas för ändamålen:

- tillsyn över socialtjänsten
- kunskapsutveckling och epidemiologiska studier
- framställning av statistik
- uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring
- forskning inom socialtjänsten
- utlämnande till den som ska använda uppgifterna för ändamål som anges i 1–5 eller i 6 § i lag (0000:000) om register över familjehem för barn och unga
- fullgörande av någon annan uppgiftsskyldighet som följer av lag eller förordning än den som anges i 6 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) enligt 7 §.

Behandling av personuppgifter som är tillåten enligt den föreslagna lagen ska få utföras även om den enskilde motsätter sig den.

Den nya lagen föreslås innehålla bestämmelser som anger att socialnämnden ska lämna uppgifter till IVO om familjehem som fått tillstånd. Regeringen bemyndigas att bestämma vilka uppgifter som ska lämnas.

Behörighetstilldelning

Utredningen föreslår att socialnämnden och Socialstyrelsen ska få direktåtkomst till registret. Den som arbetar i en verksamhet i socialnämnden eller Socialstyrelsen får endast ta del av uppgifter i registret om denne behöver dessa för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter för de ändamål som anges i den nya lagen om registret. Direktåtkomst får inte medges innan IVO har försäkrat sig om att behörighets- och säkerhetsfrågorna är lösta på ett sätt som är tillfredsställande ur integritetssynpunkt.

Vissa frågor om hantering av uppgifter i registret

Vad gäller bevarande och gallring föreslår utredningen att uppgifter omedelbart ska gallras när IVO fått kännedom om att ett familjehem inte längre vill stå till nämndens

förfogande eller när uppgifterna inte längre behövs för det ändamål som anges i den nya lagen. Uppgift om beslut om ett återkallat tillstånd för familjehem ska gallras fem år efter att beslutet fattades. Regeringen föreslås med stöd av regeringsformen få meddela närmare föreskrifter om bevarande och gallring i registret.

Sekretessfrågor

Utredningen föreslår att en ny bestämmelse om absolut sekretess ska gälla i IVO:s verksamhet som avser förande av eller uttag ur det nationella familjehemsregistret enligt den föreslagna nya lagen om register. Uppgifter i registret ska dock få lämnas ut i den utsträckning som framgår av lagen genom en ny sekretessbrytande bestämmelse. Det ska vara möjligt att bryta sekretessen vid misstanke om vissa allvarigare brott enligt vissa bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen. Den tystnadsplikt som följer av sekretessbestämmelsen ska inskränka den grundlagsfästa rätten att meddela och offentliggöra uppgifter.

Stärkt kvalitet i HVB och stödboende

Utveckling, styrning och stöd

Utredningen föreslår att socialnämnden endast ska få placera barn och unga under 21 år i ett hem för vård eller boende, HVB, om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där. Definitionen av hem för vård eller boende ändras så att det framgår att barn som vårdas i HVB ska ges fostran.

Föreståndare i HVB och stödboenden ska göra en lämplighetsbedömning vid inskrivning av ett barn eller en ung person. En adekvat lämplighetsbedömning är av avgörande betydelse för god vård och för att minska risken för omplaceringar. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett nationellt stöd för lämplighetsbedömning vid inskrivning av barn och unga i HVB och stödboende. Socialnämnden ska vara skyldig att lämna uppgifter om behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt som är relevanta för att föreståndaren vid inskrivningsbeslutet ska kontrollera att boendet är lämpligt.

Utredningen föreslår också att andra kunskapsstöd tas fram gällande systematiskt kvalitetsarbete och grundläggande förutsättningar för god kvalitet i HVB och stödboende. Dessa kunskapsstöd ska omfatta beskrivningar av innehåll och vårdförlopp i HVB för barn och unga och utgöra ett kontinuerligt stöd för systematiskt arbete med avvikelser och missförhållanden.

Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till HVB och stödboenden utom när det gäller särskilda ungdomshem, där staten ska tillgodose behovet. Kommunernas möjligheter att överblicka behov och utbud av HVB och stödboende är dock begränsat och övergripande planering saknas. Utredningen föreslår därför att regeringen bör utreda hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden för barn och unga.

Kompetens hos föreståndare och övrig personal

Rätt kompetens och en väl fungerande ledning av arbetet i HVB och stödboende är förutsättningar för god kvalitet i vården. Utredningen föreslår en ny bestämmelse om att föreståndare i HVB och stödboende för barn och unga ska ha ett tydligt ansvar för att leda det dagliga arbetet, utveckla samt följa upp verksamheten. Föreståndare ska också vara ansvarig för att utse en eller flera personer som ska samordna det dagliga arbetet med att

medverka till att barn och unga får det stöd i kontakter med hälso- och sjukvård och skola som de behöver.

Utredningen föreslår nya bestämmelser om att föreståndaren ska ha relevant examen på minst grundnivå i högskolan som innefattar socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap. Föreståndare ska också ha den kunskap om målgruppens behov och den personliga lämplighet som krävs för att utföra sina arbetsuppgifter. För övrig personal som ger vård, fostran eller behandling i HVB eller stödboende föreslår utredningen krav på adekvat utbildning och personlig lämplighet för att kunna utföra sina arbetsuppgifter. Minst tvåårig eftergymnasial utbildning med inriktning mot socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap ska räknas som lämplig utbildning, om det inte finns särskilda skäl för annat.

Utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende som tar emot barn och unga under 21 år. Socialstyrelsen föreslås också få i uppdrag av regeringen att ta fram ett nationellt stöd för att bedöma personlig lämplighet hos personalen. I anslutning till det bör SiS få i uppdrag att komplettera stödet för bedömning av personlig lämplighet vid arbete i de särskilda ungdomshemmens läsbara miljöer och med de särskilda befogenheter som SiS har tillgång till.

Differentiering av HVB

Enligt utredningens uppfattning behöver HVB i likhet med familjehemmen delas in i kategorier eller undergrupper som svarar mot olika vårdbehov och förutsättningar att ge vård. Utredningen föreslår att Socialstyrelsen ges i uppdrag att, inom ramen för statens styrning med kunskap, ta fram ett förslag till en ändamålsenlig differentiering utifrån HVB-verksamheternas:

- specialisering med rätt kompetens, insatser och vårdmiljöer
- dimensionering genom vårdplatser och bemanning
- särskilda tillgång till hälso- och sjukvård för placerade barn och unga
- befogenheter att genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt.

Regeringen föreslås också skyndsamt utreda vilka befogenheter som behövs i HVB för att kunna genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt samt om SiS särskilda befogenheter behöver justeras.

De särskilda ungdomshemmens roll i vårdkedjan

Utredningen konstaterar att det krävs betydande insatser för att SiS ska vara den typ av myndighet som det finns skäl för staten att ha inom samhällets vård för barn och unga. SiS har dock gjort viktiga förändringar för att differentiera vården i särskilda ungdomshem och utredningen framhåller att det är angeläget att SiS får förutsättningar att fortsätta dessa arbeten för att säkerställa kvaliteten inom myndigheten. Regeringen föreslås också utreda den långsiktiga finansieringen av vården i särskilda ungdomshem med inriktning på likvärdighet för barn och unga oavsett hemkommun.

De särskilda ungdomshemmens uppdrag är att ge särskilt noggrann tillsyn. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att samordna ett arbete för att i nära samverkan med SiS och SKR ta fram kriterier för när barn och unga ska vårdas med särskilt noggrann tillsyn. SiS behöver också ha tillgång till vård i öppna former för utslussning under en begränsad tid av barn och unga från läsbara avdelningar.

SiS instruktion föreslås ändras så att det framgår att myndigheten ska utforma sin verksamhet så att den utgår från varje persons individuella villkor och behov samt att SiS ska ha en central funktion dit barn och unga kan vända sig för att lämna klagomål. Kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning ska endast få utföras eller bevittnas av någon av samma kön om inte den unge har andra önskemål. Den unge ska tillfrågas om någon särskild person ur personalen ska genomföra åtgärden. Den unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses. Regeringen bör ge SiS i uppdrag att ta fram riktlinjer för att förebygga sexuella övergrepp, rapportera hur riktlinjerna implementeras och följs upp samt stödja barn och unga som blir brottsoffer i särskilda ungdomshem. Regeringen bör ge SiS i uppdrag att utveckla sitt arbete med Treatment Foster Care Oregon (TFCO) och bidra till implementeringen av metoden så att den blir tillgänglig för fler kommuner.

Tillgång till jämlik hälso- och sjukvård samt tandvård

Regionens ansvar att erbjuda hälso- och sjukvård

Utredningen menar att den frivilliga överenskommelse som nu finns mellan regionerna om hälso- och sjukvård för barn och unga som placeras i en annan region än där de är folkbokförda, inte är tillräcklig för att säkerställa en jämlik tillgång till hälso- och sjukvård. Överenskommelsen omfattar inte heller tandvård. Utredningen föreslår därför att tillgången till hälso- och sjukvård utanför hemregionen för barn och unga som är placerade med stöd av SoL eller LVU ska regleras i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, och tandvårdslagen (1985:125). Den region där barnet eller den unge är bosatt ska ansvara för kostnaderna för den hälso- och sjukvård och tandvård som erbjuds.

Samsjuklighetsutredningen har föreslagit att regionen ska ersätta kommunen om regionen inte fullgör sina skyldigheter för personer som är placerade i HVB. Utredningen För barn och unga i samhällsvård bedömer att samsjuklighetsutredningens förslag är positivt också för barn och unga som är placerade i institutionsvård med stöd av SoL eller LVU.

Hälsoundersökningar

Utredningen anser att det behövs en tydligare ordning mellan de undersökningar av hälsan som är reglerade inför och i anslutning till att samhällsvården påbörjas. I dag finns det oklarheter om hur undersökningarna förhåller sig till varandra. Endast barn och unga som vårdas med stöd av LVU är garanterade att träffa en läkare i samband med en placering. Inga barn och unga är garanterade att träffa en tandläkare.

Utredningen föreslår att den nuvarande bestämmelsen i 32 § LVU om läkarundersökning inför placering ändras så att socialnämnden ska besluta om läkarundersökning av den unge i ett LVU-ärende, om det finns anledning att anta att en läkarundersökning behövs för att bedöma om det finns hinder för vård eller för att på annat sätt särskilt beakta hälsotillståndet inför beslutet om vård. Det innebär att en läkarundersökning inte måste beslutas innan nämnden gör en ansökan om vård enligt LVU till rätten.

Samtidigt föreslås en ändring av bestämmelserna i lagen (2017:209) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet så att läkare respektive tandläkare alltid ska ansvara för hälsoundersökningarna. När det gäller hälsoundersökningarna föreslår utredningen ett förtydligande om att det är den region där barnet eller den unge vistas som ska erbjuda hälsoundersökning. Vidare ska SiS underrätta regionen om behov av hälsoundersökning av barn och unga som vårdas vid särskilda ungdomshem om socialnämnden inte tidigare har underrättat regionen om det.

Hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem

Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att beskriva hur de strukturer för samverkan som byggts upp i det pågående pilotprojektet med integrerad vård också kan vara en del av den ordinarie samverkan mellan SiS och regionerna. Regeringen bör också initiera ett utvecklingsarbete för att pröva mobila team och digitala lösningar för ökad tillgänglighet till regionens öppna hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem. Utredningen gör också bedömningen att någon form av vård med tvärprofessionella team på plats i de särskilda ungdomshemmen behöver vara tillgänglig för barn och unga med stora psykiatriska vårdbehov.

Utredningen anser att en hälso- och sjukvård på basnivå regelbundet behöver vara tillgänglig på plats i de särskilda ungdomshemmen. Denna hälso- och sjukvård ska omfatta hälsofrämjande och förebyggande åtgärder, bedömning av fysiskt och psykiskt hälsotillstånd samt ordination och hantering av läkemedel. Utredningen föreslår att den region där ungdomshemmet ligger ska ansvara för tillgången till läkare med relevant specialistkompetens för denna form av hälso- och sjukvård medan SiS ska ansvara för att sjuksköterska och psykolog är tillgängliga i varje särskilt ungdomshem.

Utredningen föreslår också att regeringen ingår en överenskommelse med SKR att medverka till en nationell överenskommelse mellan regionerna och SiS. Vidare föreslår utredningen att SiS ges möjlighet att ta initiativ till en samordnad individuell plan (SIP) på samma sätt som kommunerna och regionerna.

Särskilda utvecklingsområden

Utredningen framhåller att arbetssätt, metoder och organisation inom hälso- och sjukvården samt former för samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten behöver utvecklas. Utredningen föreslår därför att regeringen ger lämpliga myndigheter i uppdrag att:

- beskriva, pröva och utvärdera en eller flera organisatoriska modeller för information, bedömningar och samverkan om placerade barns och ungas hälsa
- genomföra ett utvecklingsarbete i nära samverkan med huvudmän och professionsföreträdare inom barn- och ungdomspsykiatri genomföra ett utvecklingsarbete som ökar förutsättningarna för placerade barn och unga att få tillgång till den psykiatriska vård som de har rätt till
- ta fram stöd till socialnämnder, ungdomsmottagningar och HVB för arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) för barn och unga som vårdas i familjehem, HVB och stödboende
- genomföra en förstudie av digitala verktyg som medel för tillgång till jämlik hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällets vård.
- Föreslå hur en studie av språkstörning bland barn och unga i samhällsvård kan genomföras avseende förekomst samt tillgång till vård och stöd.

En väl fungerande skolgång

Sedan många år är det känt att barn och unga i samhällsvård har låga utbildningsresultat. Forskning visar samtidigt att goda skolresultat är en mycket viktig skyddsfaktor för barn och unga i samhällsvård. Utredningen anser att det behövs lagändringar för att stärka placerade barns och ungas rätt till en väl fungerande skolgång.

Underrättelse om behov av skolplats

Utredningen föreslår en skyldighet för socialnämnden att underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats, om det inte är uppenbart obehövt. Underrättelsen ska ske snarast och senast inom en vecka från det att vård har inletts i ett familjehem, i ett stödboende eller i ett HVB.

Särskild kunskapsbedömning

Utredningen föreslår också en bestämmelse i skollagen (2010:800) om att det ska göras en särskild kunskapsbedömning i samband med att vård av barn och unga under 21 år inleds med stöd av LVU eller när vård inleds utanför det egna hemmet med stöd av SoL. En sådan bedömning ska även göras för dessa barn och unga i samband med att skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska dokumenteras. Socialnämnden ska underrätta rektor om behovet av en bedömning om det inte är uppenbart obehövt.

Om det efter en sådan bedömning kan befaras att eleven inte kommer att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller för den aktuella skolformen, ska extra anpassningar skyndsamt planeras eller utredning om behov av särskilt stöd genomföras. Det behöver inte göras någon särskild bedömning om förutsättningarna för extra anpassningar eller utredning om behov av särskilt stöd redan är uppfyllda. I så fall ska extra anpassningar skyndsamt planeras eller behovet av särskilt stöd anmälas till rektor.

För att vägleda och stödja skolan i arbetet med den föreslagna kunskapsbedömningen föreslår utredningen att regeringen ger Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) i uppdrag att ta fram allmänna råd och stödmaterial.

Hälsobesök

I skollagen finns regler om att elever ska erbjudas ett antal hälsobesök under skoltiden. Barn och unga i samhällets vård riskerar att bli utan sådana erbjudanden då de ofta byter skola och varje skola bestämmer när hälsobesöken erbjuds. Utredningen föreslår att det införs en bestämmelse i skollagen om att hälsobesök också ska erbjudas vid behov i samband med att samhällsvård av barn och unga under 21 år inleds.

Särskilda utvecklingsinsatser

Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen, Skolverket, SPSM och SiS i uppdrag att arbeta med att utveckla och vidare implementera SAMS (samverkan mellan socialtjänst och skola) och SiSam (samverkan för obruten skolgång). Utredningen föreslår också att regeringen ingår en överenskommelse med SKR om att testa och sprida olika arbetssätt som leder till att förbättra placerade barns och ungas skolresultat. Arbetssätten kan till exempel handla om att anställa särskilda skolsamordnare eller skolpedagoger i socialtjänsten eller att testa användandet av olika digitala verktyg.

Fortsatt samhällsvård efter 18 års ålder och stöd efter samhällsvård

Socialnämnden ska pröva behovet av fortsatt vård inför att barnet fyller 18 år. Placeringar av barn i samhällsvård avslutas ofta i samband med 18-årsdagen. Övergången från ung till vuxen inträffar därmed tidigare jämfört med barn som inte är i samhällsvård. Samtidigt har barn och unga som varit placerade ofta större stödbehov i samband med den övergången än sina jämnåriga kamrater, både praktiskt och känslomässigt. Utredningen föreslår därför en skyldighet för socialnämnden att pröva behovet av fortsatt

vård inför att den unge fyller 18 år. Vid prövningen ska en sammantagen bedömning av barnets egen inställning till fortsatt vård och förmåga att leva ett självständigt liv vara avgörande.

Stöd efter vården ska ingå i en skälig levnadsnivå för unga upp till 25 år. Utredningen anser att stödet till barn och unga efter avslutad placering behöver tydliggöras och stärkas. Samhället måste fullfölja det ansvar som följer med placeringen och bidra till att samhällsvården får långsiktigt goda resultat för den unge. För samhället handlar det om att förebygga de risker för ohälsa, försörjningsproblem och utanförskap som forskning visar på bland unga vuxna som tidigare varit i samhällsvård. För barn och unga i samhällsvård ska det, enligt utredningens förslag, från 16 års ålder ingå i en skälig levnadsnivå att upp till 25 års ålder få känslomässigt stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård efter att samhällsvården avslutats.

Inför att samhällsvård för barn och unga upphör ska socialnämnden informera den enskilde om deras fortsatta rätt till vård- och stödinsatser. Det är kommunen som den unge vistas i när vården upphör som ansvarar för att ge stödet.

Stöd vid hemflytt

När ett barn återvänder hem efter samhällsvård kan både barnet och vårdnadshavare behöva stöd för att hemflytten ska gå så bra som möjligt. Utredningen föreslår att socialnämnden ska erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd för det särskilda behov som uppstår när barnet återförenas med den eller dem som har vårdnaden om barnet sedan vården upphört. Det är kommunen som har beslutat om placeringen som är ansvarig för att ge stödet.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Huvuddelen av regleringen föreslås träda i kraft 2025-11-01.

Bestämmelserna som rör tillståndsprocessen för familjehem föreslås träda i kraft 2026-09-01. De ska tillämpas för personer som inte har pågående uppdrag som familjehem eller jourhem från socialnämnden när de föreslagna ändringarna i SoL träder i kraft. De som har pågående uppdrag ska anses ha tillstånd som allmänt familjehem, jourhem eller nätverkshem. Lagen och förordningen om familjehemsregister och ändringarna i offentlighets- och sekretesslagen föreslås träda i kraft 2026-09-01. Familjehem och jourhem som är utredda av socialnämnd och som har pågående placeringar av barn och unga under 21 år den 2026-09-01 ska, efter att ha informerats om det, ges tillstånd i en eller flera kategorier och läggas in i registret med undantag för nätverkshem.

Bestämmelserna som rör kompetenskrav för personal och föreståndare i stödboende och HVB föreslås träda i kraft den 2025-11-01. Övergångsbestämmelser föreslås för bestämmelserna som rör kompetenskrav för föreståndare till den 1 november 2027 för föreståndare och till den 1 november 2029 för kompetenskraven som berör övrig personal.

Stadsledningskontorets bedömning

Övergripande bedömning

Stadsledningskontoret ställer sig i huvudsak positivt till utredningens förslag och anser att samtliga förslag som direkt berör socialnämnderna bör tillstyrkas. Utifrån dialogerna med socialförvaltningarna vill stadsledningskontoret i sammanhanget särskilt lyfta fram förslagen som berör familjehemsvården: bland annat förslagen som rör krav på tillstånd för familjehem och införandet av ett nationellt familjehemsregister; införandet av familjehemskategorier; förslaget om utökad stöd till familjehem; bestämmelsen om att högst tre barn eller unga får vara placerade samtidigt i ett familjehem samt förslaget om att nämndens ersättning ska utbetalas direkt till familjehemmen. Även förslagen om utökad stöd till vårdnadshavare i samband med placering och hemflytt bedöms vara positiva.

Stadsledningskontoret vill också framhålla vikten av att regeringen särskilt utreder hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden. Det bedöms angeläget att förslaget om att Socialstyrelsen ska ta fram ett förslag till en ändamålsenlig differentiering av HVB utifrån specialisering, dimensionering och särskild tillgång till hälso- och sjukvård genomförs. Förslagen om att Socialstyrelsen får ansvar för en ny nationell struktur för uppföljning av samhällsvård bedöms också positivt.

Stadsledningskontoret gör bedömningen att förslagen som en helhet kommer att leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga, bättre förutsättningar efter avslutad vård samt minska risken både för att barn och unga utsätts för och begår brott när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört. Förslagen innebär en ambitionshöjning som på sikt kommer att ge positiva effekter för de barn och unga som berörs. Samtidigt vill stadsledningskontoret i sammanhanget framhålla vikten av att socialnämnderna ges tillräckliga förutsättningar för att leva upp till de lagkrav som finns. Stadens genomsnittliga kostnader såväl för familjehem som för hem för vård och boende, HVB, är högre än de som presenteras i utredningen. Även den genomsnittliga månadslönen för en socialsekreterare inom barn och unga är högre i Göteborg jämfört med det snitt som används som underlag i utredningen. Detta förhållande gör att de faktiska kostnaderna för staden beräknas bli högre än i de som presenteras i utredningen. Dessa omständigheter behöver omhändertas i den vidare beredningen och finansieras i sin helhet. Stadsledningskontoret vill betona vikten av att finansieringsprincipen tillämpas fullt ut, så att det är möjligt för kommunerna att ta det utökade ansvar som föreslås.

De förslag som berör skolans särskilda kunskapsbedömning föreslås avstyrkas och förslaget bör ersättas av en alternativ hanteringsordning. Stadsledningskontoret lämnar flera synpunkter på ett antal av förslagen vilka bör omhändertas i den vidare beredningen av utredningens förslag.

Regeringen tillsatte 2024-02-05 en utredning för att reformera den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation. I uppdraget ingår att analysera orsakerna till bristerna i vårdkvaliteten, föreslå vilka kärnuppdrag verksamheten ska ha, analysera hur kompetensen och lämpligheten hos all personal kan säkerställas samt föreslå ett nytt namn på myndigheten. Resultatet av utredningen ska presenteras senast i april 2025. Stadsledningskontoret gör utifrån ovanstående inte någon bedömning av utredningens förslag gällande den samhällsvård som ges inom SiS.

Skyldigheten för socialnämnden att följa upp att hälsoundersökning och kunskapsbedömning har genomförts

Utredningen föreslår att socialnämnden vid det första övervägandet efter att samhällsvård har inletts ska följa upp om en hälsoundersökning har erbjudits och en kunskapsbedömning har genomförts. Den nuvarande utformningen av förslaget kan tolkas så att socialnämndens ansvar enbart omfattar en kontroll av att andra myndigheter har utfört de undersökningar och bedömningar som åligger dem enligt lag. Detta bör inte vara socialnämndens uppgift utan snarare en fråga för respektive tillsynsmyndighet. I stället borde bestämmelsen syfta till att klargöra socialnämndens ansvar för att följa upp resultaten och eventuella åtgärder som följer av dessa undersökningar som en del av det fortsatta samverkansarbetet.

Fortsatt utredning om bestämmanderätten för barn och unga i samhällsvård

Stadsledningskontoret vill påtala vikten av att utredningens förslag om att regeringen särskilt bör utreda regleringen av bestämmanderätten mellan barn och unga, vårdnadshavare och socialnämnden när det gäller till exempel hälso- och sjukvård och skola kommer till stånd. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot vilka åtgärder som krävs för att barn och unga i samhällsvård inte ska påverkas negativt av den digitala utvecklingen.

Det finns idag svårigheter för barn och unga i samhällsvård att kunna få och använda bankkort, Swish och Bank-id. Det finns även vissa svårigheter att få tillgång till receptbelagda läkemedel. Bankkort och Swish måste användas av barn allt längre ner i åldrarna, särskilt på ställen där barn vistas, till exempel kafeterior, vid idrottsanläggningar eller kulturinrättningar där inga kontanta medel tas emot. För att barn ska få tillgång till ovanstående banktjänster krävs att båda vårdnadshavarna går till banken tillsammans med barnet för att ordna det. Det krävs också att de vid tillfället kan visa legitimation. Kontot som barnet har är sedan kopplat till föräldern som får insyn i alla transaktioner på kontot. I många fall är det högst olämpligt för barn och unga i samhällsvård att vårdnadshavarna har kontroll över deras ekonomi och deras bankkonto, och ibland till och med olämpligt att de ska gå tillsammans till banken. Har barnet hemlig adress eller skyddade personuppgifter är det omöjligt. Familjehemmet kan ordna ett konto i sitt namn som barnet kan få tillgång till, och koppla ett bankkort till kontot. Däremot finns det inga möjligheter att ge barnet Swish eller Bank-id. Eftersom många barn och unga i samhällsvård inte kan få tillgång till gängse banktjänster kan de inte följa med sina kompisar för att fika eller köpa mellanmål och de riskerar att hamna utanför i sociala sammanhang. Socialnämnden måste dessutom lägga onödigt mycket resurser på att försöka lösa de problem som uppstår.

Dessa oklarheter och hinder påverkar barns och ungas möjligheter och förutsättningar att leva sitt liv som alla andra barn och unga. Det påverkar också socialnämndens möjligheter och förutsättningar att ge barn och unga en god vård och gynnsamma uppväxtvillkor.

Enskilt hem som saknar tillstånd får vid särskilda skäl ta emot barn eller unga

Utredningen föreslår att barn och unga ska få placeras i ett enskilt hem som saknar tillstånd i upp till sex månader om det finns särskilda skäl. Utredningen anser att detta framgår av 6 kap. 6 § andra stycket SoL. Eftersom det stycket föreslås endast avse utredning vid medgivande om vård (privatplaceringar) ifrågasätter stadsledningskontoret om stycket är tillämpligt även vid beslut om vård i enskilt hem som saknar tillstånd.

Stadsledningskontoret anser vidare att sex månader är en lång tid och att det behöver vara tydligt att viss utredning och kontroller behöver genomföras även inför en sådan placering, även om den inte behöver vara lika omfattande som vid en tillståndsprövning. Hur omfattande dessa utredningsåtgärder bör vara behöver klargöras i den vidare beredningen av förslagen.

Överklaga avslag eller återkallat tillstånd att bli familjehem

Stadsledningskontoret instämmer i utredningens bedömning att det är rimligt att man ska kunna överklaga dels ett beslut om att inte få bli familjehem, dels ett beslut om återkallelse av tillstånd att vara familjehem.

Utredningen gör emellertid ingen bedömning av vem som ska kunna överklaga dessa beslut. Av 42 § förvaltningslagen framgår att ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Sådana överväganden kan överlåtas till rättstillämpningen, men det hindrar inte att utredningen tar ställning till frågan.

Det är självfallet så att familjehemmet ska kunna överklaga ett beslut om att inte få bli familjehem eller ett återkallelsebeslut. I en situation där ett barn har blivit placerat i ett hem som är under utredning blir barnet emellertid också direkt påverkat av att inte kunna bo kvar i det hem som får avslag. I en sådan situation kan det vara rimligt att också barnet, eller dess vårdnadshavare, kan vara part i målet. Om IVO återkallar ett tillstånd att vara familjehem, påverkas inte bara familjehemmet utan också de barn som är placerade där. Även de kommuner som placerat barn i hemmet påverkas på ett inte obetydligt sätt eftersom det i en sådan situation krävs omplaceringar av samtliga barn och placerande kommuner kan ha en annan uppfattning än IVO i frågan om återkallelse av tillstånd. Det är en rimlig slutsats att dessa typer av beslut kan angå både vårdnadshavare, barn och socialnämnder och att besluten kan gå dem emot. Stadsledningskontoret anser att frågan om vem som kan vara part i dessa ärenden bör belysas av utredningen.

Särskilda villkor

En bestämmelse införs i en ny paragraf, 11 a §, om att socialnämnden får besluta om särskilda villkor för unga som vårdas med stöd av 3 § som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. De särskilda villkoren får avse skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten och att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Stadsledningskontoret har inga invändningar mot att socialnämnden ska kunna ställa upp särskilda villkor vid vård i det egna hemmet enligt LVU. Det borde emellertid övervägas om inte detsamma ska gälla vid placering i familjehem eller HVB. Det kan finnas goda skäl för särskilda villkor även i sådana placeringsformer.

Det kan också argumenteras för att socialnämnden redan idag har möjlighet att ställa upp villkor för att viss vård ska vara genomförbar med stöd av 11 § LVU. I förarbetena står bland annat följande: ”Nämnden har efter beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård inträtt vid sidan av föräldrarna eller i deras ställe. Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården bör därmed, i den omfattning som behövs för att genomföra vården, ha samma skyldigheter och befogenheter som tillkommer föräldrarna/vårdnadshavarna. I likhet med föräldrarna kan nämnden således vidta de åtgärder som behövs för att den unge inte ska skada sig själv eller annan. Nämnden bör därför på samma sätt som föräldrarna till exempel kunna hindra att den unge rymmer. Nämnden bör också i likhet med föräldrarna kunna besluta i frågor som rör den unges

personliga förhållanden. Det kan gälla frågor om medicinsk vård eller behandling, om rätt för den unge att företa resor eller att påbörja arbetsanställning.”

En reglering av denna möjlighet skulle kunna tolkas som att det inte är möjligt att uppställa andra villkor än de nu föreslagna vid LVU i hemmet eller villkor överhuvudtaget vid vård i familjehem eller på HVB. Denna fråga behöver belysas ytterligare.

Socialtjänstsekretess för familjehem

Familjehem har hittills inte ansetts omfattas av socialtjänstsekretess. Utredningen gör bedömningen att de omfattas av sådan sekretess utifrån att avtal numera ska finnas mellan socialnämnden och familjehemmet. Stadsledningskontoret saknar en konsekvensanalys av denna bedömning som inte verkar vara grundad i nytillkomna förarbetsuttalanden eller praxis. Stadsledningskontoret anser inte att de omständigheter att avtal ska finnas mellan socialnämnden och familjehemmet, eller att det införs en tillståndsplikt, innebär att familjehemmet får en så pass stark anknytning till socialnämnden att det kan sägas delta i myndighetens verksamhet. En konsekvens av utredningens ställningstagande är att vårdnadshavarna och ungdomen, vid en SoL-placering, behöver ge ett tydligt, skriftligt och generellt samtycke till familjehemmet att få bryta sekretessen vid kontakter med utomstående så att inte familjehemmet riskerar att begå brott mot tystnadsplikten. Socialstyrelsens handbok om placerade barn och unga behöver också revideras beträffande denna fråga.

Ansvarsfördelningen mellan socialnämnder när det gäller tillståndsprövningen och uppdatering av uppgifterna i familjehemsregistret

Ett hem som har beviljats tillstånd i en familjehemskategori kan när som helst ansöka om att få tillstånd i flera kategorier. Utredningen har gjort bedömningen att det är den kommun som utfärdat det första tillståndet som också ska besluta om familjehemmet ska beviljas tillstånd för ytterligare familjehemskategorier. Stadsledningskontoret anser att det behöver övervägas att komplettera bestämmelsen med en möjlighet för en annan kommun, såsom till exempel en ny bosättningskommun eller en kommun som avser att placera ett barn i familjehemmet, att utreda en eventuell utvidgning av tillståndet. Lång tid kan ha passerat sedan det första tillståndsbeslutet, en familj kan ha flyttat eller den första placering som legat till grund för godkännandet kan ha avslutats sedan lång tid tillbaka. Familjehemmet kan därmed helt ha förlorat anknytningen till den kommun som ursprungligen godkänt familjen som familjehem. Utredningen anger att det sannolikt är den kommun som fattat beslutet om tillstånd som har bäst kännedom om familjehemmet och innehar dokumentation från den första utredningen om tillstånd. Stadsledningskontoret anser dock att en ny bosättningskommun eller placerande kommun kan ha större kännedom om familjen än den kommun som ursprungligen fattat beslut om tillstånd och att en ny utredande kommun kan ges möjlighet att inhämta den tidigare dokumentation som finns om familjen.

Av registret ska framgå ett antal uppgifter om familjehemmet såsom till exempel antal hemmavarande barn, typ av boende samt inställning till att ta emot fler barn i samhällsvård. Av utredningen framgår inte vilken kommun som ansvarar för att informera IVO om att eventuella uppdateringar i registret behöver göras. För att minska onödig administration bör fler kommuner än enbart den tillståndsgivande kommunen ha en sådan möjlighet.

Familjehemsregistret bör innehålla fler uppgifter än vad som föreslås

Det är inte helt ovanligt att hem som inte godkänts som familjehem i en kommun söker sig till andra kommuner för att genomgå utredning där. Även om kommuner, med samtycke från familjehemmet som utreds, kan få tillgång till uppgifter från andra kommuner, är det inte säkert att information framkommer om att en kommun har nekat någon att bli familjehem. Stadsledningskontoret anser att familjehemsregistret också bör innehålla information om lagakraftvunna avslagsbeslut fattade av kommunen. De som vill ansöka om tillstånd ska få information om att både tillstånd och avslagsbeslut kommer att registreras i registret. Uppgiften om avslagsbeslut bör gallras ur registret efter fem år.

Om ett familjehem meddelar IVO att de inte längre vill vara familjehem ska uppgifterna omedelbart gallras från registret. Stadsledningskontoret anser att det finns en risk att familjehem som riskerar en återkallelse, föregår en sådan prövning och begär att uppgifterna om dem gallras ur registret och på så sätt undviker att återkallelsen registreras och kvarstår i fem år. Hemmet kan sedan återigen ansöka om tillstånd att bli familjehem och det är inte självklart att hemmets brister då upptäcks.

Uppgifter ur belastnings- och misstankeregistret om hemmavarande barn över 15 år

Av 5 kap. 1 b § socialtjänstförordningen framgår att uppgifter ur belastnings- och misstankeregistret ska inhämtas avseende dem som socialnämnden avser att anlita för vård av ett barn i ett familjehem. Stadsledningskontoret anser att det finns anledning att överväga att komplettera bestämmelsen med att uppgifter ur dessa register ska inhämtas även beträffande hemmavarande barn över 15 år. Det kan vara lika viktigt att få kännedom om misstankar om brott eller begångna brott av ungdomar i familjehemmet som av familjehemsföräldrarna.

Information till skolan om placering i samhällsvård och behov av skolplacering

Utredningen föreslår en skyldighet för socialnämnden att underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats i samband med samhällsvård, om det inte är uppenbart obehövt. Underrättelsen ska ske snarast och senast inom en vecka från det att samhällsvården har inletts.

Stadsledningskontoret menar att bestämmelsen bör ersättas med en skyldighet för socialnämnden att alltid underrätta ansvarig nämnd som fullgör uppgifter enligt skollagen om att en elev placerats i samhällsvård. En placering har stor påverkan på elevens skolsituation och det är av stor vikt att skolan blir informerad såväl vid en första placering som vid en omplacering av barnet eller den unge. En sådan underrättelse om placering i samhällsvård kan då också ersätta både det nu aktuella förslaget om underrättelse om behov av skolplats samt underrättelse om behov av en särskild kunskapsbedömning. Förslaget om att hälsobesök ska erbjudas vid behov i samband med att samhällsvård av barn och unga under 21 år inleds, förutsätter också att skolan alltid underrättas när en elev placeras oavsett om placeringen innebär ett skolbyte eller inte.

Särskild kunskapsbedömning

Utredningen föreslår en ny bestämmelse i skollagen som innebär att en särskild kunskapsbedömning ska göras av en elev i samband med att samhällsvård inleds. En sådan bedömning ska också göras för dessa barn och unga i samband med att skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska dokumenteras.

Stadsledningskontoret föreslår att förslaget i dess nuvarande utformning avstyrks. I dialog med grundskoleförvaltningen framkommer bland annat att det är viktigt att det finns en dokumentation av en elevs kunskaper och förmågor vid placering i samhällsvård. Den kunskapsbedömning utredningen föreslår bedöms dock inte ge de effekter utredningen önskar.

Det är dock viktigt att alla skolor säkerställer att dokumentation och beslut såsom individuella studieplaner, betygsdokument, utredningar om särskilt stöd och elevhälsojournaler överförs enkelt mellan skolor och olika skolformer vid skolbyte. Det finns redan idag stöd i skollagen för att kunna överlämna relevant information till ny skolenhet. Lärare har också möjlighet att kartlägga elevens kunskap om det finns behov av det för att anpassa undervisningen till rätt nivå.

För att en kunskapsbedömning ska vara tillförlitlig behöver testningen av en elev vara relativt omfattande och måste utformas med hänsyn till elevens eventuella behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Att göra kunskapsbedömningar när skolplikten inträder bedöms inte vara lämpligt. Det är svårt att göra bedömningar i ämnen som man ännu inte har haft undervisning i. Vidare bedöms det inte heller finnas behov av ny testning vid varje skolbyte. Oavsett vilka andra omständigheter som eleven har befunnit sig i så är skolbyte en stor anledning till stress och oro. Att dessutom bli testad i alla ämnen ökar stressen vilket även kan leda till att testresultaten blir missvisande och att relationsskapandet mellan elev och skolpersonal kan påverkas negativt.

Stadsledningskontoret vill i sammanhanget hänvisa till det arbete som görs inom Skolfam. Skolfam är en förebyggande arbetsmodell för att stärka skolresultat för barn i familjehem. I Skolfammodellen ingår att se till helheten i barnets situation snarare än enbart genomföra kunskapsbedömningar. Skolfam utgår från barnets individuella kognitiva, sociala och pedagogiska förutsättningar för att med dessa som grund bedöma barnets potential och vilket stöd som behövs för att nå denna. Bedömningen av elevens förutsättningar för goda skolresultat baseras på såväl vilka kunskaper barnet har som vilka kognitiva och psykosociala eller andra förutsättningar som finns. Målet är att barn som är placerade i familjehem ska gå ut grundskolan med behörighet till gymnasiet då man vet att placerade barn generellt har sämre skolresultat. Arbetet med Skolfam beskrivs i utredningen men något förslag kopplat till modellen lämnas inte.

Stadsledningskontoret menar att det i stället för en särskild kunskapsbedömning bör införas särskilda krav på skolorna att hålla en uppdaterad dokumentation avseende varje placerad elevs kunskaper och förmågor vilken, med kort varsel, ska kunna kommuniceras till en ny skolenhet vid en eventuell omplacering. Vad en sådan dokumentation behöver omfatta som går utöver det som normalt kommuniceras vid skolbyten, behöver definieras av Skolverket samt SPSM och dokumentationen bör vara en del av det redan pågående arbetet SAMS (samverkan mellan socialtjänst och skola) och SiSam (samverkan för obruten skolgång). Erfarenheterna från Skolfam behöver omhändertas och kunskapen om barnet behöver omfatta fler delar än enbart kunskapsnivåer för att möjliggöra att barn och unga i samhällsvård får likvärdiga möjligheter att nå sin potential i skolan.

I utredningen förslås också att socialnämnden ska underrätta rektor vid behov av en kunskapsbedömning om det inte är obehövligt. Stadsledningskontoret vill dock i sammanhanget framhålla utifrån de synpunkter som inkommit under beredningen av ärendet att en sådan underrättelse alltid bör ske.

Förslaget i sin nuvarande utformning är för vagt och formuleringen ”om det inte är obehövligt” lämnar ett onödigt utrymme för godtycke, som riskerar att elever i samhällsvård går miste om sin rätt att få individuellt anpassat stöd för att nå sin lärandepotential. Det framstår inte som en fråga inom socialtjänstens kompetensområde att avgöra om det finns skäl att göra en bedömning av elevens eventuella behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Enbart den omständigheten att eleven har placerats i samhällsvård kan utgöra skäl till stödsatser utifrån den oro en sådan placering kan orsaka. Rätten till en bedömning av förutsättningar ska vara konsekvent för alla barn i samhällsvård och vid behov återkommande. Om socialnämnden ges en skyldighet att meddela skolan att en elev placerats i samhällsvård finns inte heller något behov av den nu aktuella underrättelseskyldigheten.

Om förslaget om en särskild kunskapsbedömning blir verklighet behöver Skolverkets och SPSM:s allmänna råd och annat relevant stödmaterial vara framtaget innan skyldigheten inträder. Detta för att precisera de krav som gäller och inte lämna skolorna i en situation där det faktiska innehållet i skyldigheten är alltför oklar.

Fortsatt vård efter 18 års ålder samt stöd efter samhällsvård

Utredningen föreslår att bestämmelser införs i en ny paragraf, 6 kap. 6 h § SoL om att socialnämnden för barn och unga i samhällsvård ska pröva behov av fortsatt sådan vård inför att ett barn fyller 18 år. Stadsledningskontoret anser att det bör tydliggöras hur bestämmelsen ska tillämpas beträffande barn som vårdas enligt 2 § respektive 3 § LVU. Tanken med förslaget är att behovet av fortsatt vård ska prövas per automatik, i samband med att vården upphör, vilket inte är fallet med vård enligt 3 § LVU. Utredningen bör också tydliggöra huruvida bestämmelsen är tillämplig på asylsökande ensamkommande barn i samhällsvård som fyller 18 år och inte har uppehållstillstånd och därmed omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande med flera, LMA.

Utredningen föreslår också att för barn och unga som har varit i samhällsvård ska det från 16 års ålder ingå i en skälig levnadsnivå att upp till 25 års ålder få känslomässigt stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård efter att samhällsvården avslutats. Bestämmelsen föreslås införas i en ny paragraf, 4 kap. 1 d § SoL.

Bestämmelsen innebär att barn och unga som varit i samhällsvård och som fyllt 16 år har rätt att få stöd med ovanstående frågor utan en föregående behovsprövning. Den rättsliga konstruktionen är ett avsteg från hur individer i behov av individuellt anpassat stöd annars får tillgång till insatser från socialtjänsten. Stadsledningskontoret anser det angeläget att insatserna till barn och unga efter en avslutad placering utvecklas och ses som en viktig del av vårdkedjan. Bestämmelsens nuvarande formulering är dock relativt öppen och det framstår som otydligt i vilken omfattning man har rätt till stöd utifrån den nya paragrafen. Det är också oklart hur bestämmelsen ska tillämpas för asylsökande ensamkommande barn som innan 18-årsdagen varit placerade i samhällsvård och som vid 18-årsdagen omfattas av LMA. Stadsledningskontoret menar att utformningen av bestämmelsen behöver analyseras ytterligare i den fortsatta beredningen. Inte minst utifrån en kommande ny socialtjänstlag.

Förslagen i förhållande till en ny socialtjänstlag

De nu aktuella förslagen analyseras och lämnas i förhållande till systematiken i nuvarande socialtjänstlag. Samtidigt föreslås de nya bestämmelserna träda i kraft enbart

några månader efter den tidpunkt regeringen aviserat att en ny socialtjänstlag ska träda i kraft. Stadsledningskontoret vill i sammanhanget framhålla att det utifrån detta förhållande är svårt att till fullo överblicka hur förslagen ska införlivas i en eventuell ny struktur varför det är svårt att i helhet bedöma konsekvenserna av förslagen.

Jonas Kinnander

Eva Hessman

Direktör Ärende och utredning

Stadsdirektör

Sammanfattning

Utredningens uppdrag och arbete

Uppdraget

Den 7 oktober 2021 gav regeringen i uppdrag åt en särskild utredare att se över och föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, jourhem, stödboende och hem för vård eller boende (HVB), inklusive särskilda ungdomshem, med stöd av socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU.

Syftet med uppdraget är att säkerställa att barn och unga som placeras utanför det egna hemmet alltid ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård. Utredaren ska därför bland annat lämna förslag på hur kvaliteten i vården av barn och unga som placeras utanför det egna hemmet kan säkerställas, hur stödet till barn och unga kan förbättras sedan vård utanför det egna hemmet har upphört, analysera familjehemmens förutsättningar att ge god vård och föreslå hur tillgången till fler lämpliga familjehem kan öka, analysera och föreslå hur kunskapen om kvaliteten i vården kan öka lokalt och nationellt, och föreslå de åtgärder eller författningsändringar som bedöms lämpliga. I uppdraget ingår att se över vårdkedjan som helhet samt specifika delar kring familjehemsvården, institutionsvården, eftervården, samt barns delaktighet och uppföljningen av vården.

I direktiven anges vissa avgränsningar. Det gäller bland annat förutsättningarna för vård enligt 2 och 3 §§ LVU, tillståndsprövningen hos Inspektionen för vård och omsorg (IVO), de särskilda befogenheter som Statens institutionsstyrelsen (SiS) har vid vård i särskilda ungdomshem enligt 15–20 c §§ LVU) och förutsättningarna för den individbaserade socialtjänststatistiken.

Den 26 januari beslutade regeringen om tilläggsdirektiv som innebär att utredningens arbete ska avslutas senast den 31 oktober 2023.

Utredningens utgångspunkter

Utredningen har utgått från några centrala perspektiv på samhällets vård för barn och unga. Det gäller

- Barnrättsperspektivet som innebär att barn är rättighetsbärare och att deras rättigheter och behov ska tillgodoses i enlighet med vad som anges i barnkonventionen och andra lagar och regler som gäller i Sverige. Utredningen har arbetat med utgångspunkt i att dessa förhållanden till stora delar också är aktuella för unga som fyllt 18 men inte 21 år och som är placerade med stöd av SoL eller LVU.
- Vårdkedjeperspektivet som handlar om syften, sammanhang och delaktighet för barn och unga över tid. Vårdkedjan omfattar socialnämndens utredning, valet av insats, nämndens bedömning av om förutsättningarna i det tilltänkta hemmet eller boendet svarar mot barnets eller den unges behov, vården under placeringstiden, uppföljning under och efter placeringstiden samt insatser efter avslutad placering.
- Verksamhetsperspektivet som avser förutsättningarna för att varje enskild länk i vårdkedjan ska ge tillräckligt god kvalitet i vården.
- Helhetsperspektivet på barnet eller den unges rättigheter och behov som innebär att vårdkedjan flätas samman med andra insatser för hälsa, utbildning och övergång till vuxenlivet samt med stöd till vårdnadshavare.

Utifrån dessa perspektiv lämnar utredningen förslag på en nödvändig reformering av samhällets vård för barn och unga. Syftet är en hållbar samhällsvård som både kan möta dagens behov och bidra till att förebygga fortsatta vård- och stödbehov

Expertstöd och dialog

Till utredningen har en brett sammansatt grupp med sakkunniga och experter varit knuten. Gruppen har utsetts av Regeringskansliet och omfattar företrädare för departement och myndigheter, forskare och Sveriges Kommuner och Regioner (SKR). Utredningen har också haft en referensgrupp som består av flera representanter för barnrätts-

organisationer som har daglig kontakt med barn och unga som befinner sig i samhällsvård eller har nylig erfarenhet av det. Utöver det har utredningen strävat efter öppenhet under arbetet och haft dialog med ett stort antal företrädare för huvudmän, myndigheter och organisationer samt med forskare och andra berörda.

Nordiskt perspektiv

Under sitt arbete har utredningen tagit del av material från övriga Norden och i flera fall sett betydande likheter i förutsättningar och utmaningar mellan länderna. Utredningen har också besökt myndigheter inom det norska barnevernet och haft kontakt med möte med den danska Socialstyrelsen. För utredningen är det tydligt att kontakter inom Norden ger värdefulla möjligheter till jämförelser av samhällsvården i de olika länderna. I betänkandet föreslår utredningen att regeringen bör initiera fortsatta sådana kontakter.

Barn och unga om samhällets vård

Utredningen har strävat efter att ta fram förslag som utgår från vad barn och unga med erfarenheter av samhällsvård själva uttrycker. För att få underlag till det har utredningen tagit fram en beskrivning av vad som behöver bli bättre i dagens samhällsvård med fokus på vårdkedjan och barns och ungas delaktighet. Arbetet med beskrivningen har bestått av följande delar:

- erfarenhetsdialoger genom djupintervjuer och workshops med barn och unga med egna erfarenheter av att vara i samhällets vård,
- förankring av utredningens analys av barnens upplevelser med referensgruppen med barnrättsorganisationer,
- workshops med bland annat medarbetare och ledningsfunktioner från socialtjänst, skola, hälso- och sjukvård, polis, SiS och privata HVB kring vilka förändringar som krävs utifrån det som kommit fram i djupintervjuer och workshops.

Barn och unga som blir placerade har ofta haft en uppväxt präglad av utsatthet. Varje individs upplevelse är unik men det som barn och unga har berättat för utredningen handlar ändå om många gemensamma

erfarenheter av samhällsvården. I beskrivningen har dessa erfarenheter samlats i tre områden:

- *Goda och nära relationer*: Både under och efter placeringen behöver barn och unga kunna utveckla och behålla goda och nära relationer med föräldrar, syskon, omsorgspersoner, vänner och andra viktiga personer samt kunna delta i fritidsaktiviteter.
- *Meningsfull vård*: En meningsfull vård behöver vara begriplig, tillräcklig och inte göra skada. Den behöver också omfatta stöd för skolarbetet och hälsan.
- *Trygghet och sammanhang*: Barn i samhällsvård behöver trygghet och sammanhang för att inte uppleva oförutsägbarhet, ensamhet, bristande rättssäkerhet, rotlöshet och upprott.

Beskrivningen av dessa tre områden landade väl hos de professionella som utredningen träffade. De kände igen områdena och bekräftade om egna upplevelser av brister i de tre områdena.

Utredningen utgår i sina bedömningar och förslag från de tre områdena, men har valt att inte formulera nya målbestämmelser som direkt gäller dem. Det finns redan ett stort antal syften, mål och principer för samhällets vård av barn och unga som på olika sätt gäller det som barn, unga och professionella framfört till utredningen. Enligt utredningens uppfattning är det viktigast att få dessa syften, mål och principer att tillämpas som avsett.

Nationell styrning och uppföljning

Samhällsvård som ny benämning

Olika sätt att beskriva det område som utredningen har i uppdrag att arbeta med förekommer i lagar och andra regler. Det leder till splittning och oklarhet på flera punkter. Utredningen anser att en mer enhetlig benämning behövs. En sådan benämning bör täcka hela den vård det handlar om och som säger något väsentligt om vården, som är enkel att använda skriftligt och muntligt och som snabbt kan bli accepterad och etablerad. Utredningen anser att benämningen ”samhällsvård” motsvarar dessa krav. Den har tidigare använts med en liknande innebörd i lagstiftningen och är fortfarande en vanlig och väl-

bekant benämning som tydligt anger samhällets särskilda förpliktelser för vården oavsett orsakerna till den och formerna för utförandet av den.

Utredningen föreslår därför att termen samhällsvård införs i SoL som benämning för vård av barn och unga i

- familjehem,
- stödboende,
- hem för vård eller boende,
- vård i enskilt hem enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket SoL, och
- vård i det egna hemmet med stöd av LVU.

Begreppet samhällsvård utgår från det särskilda samhällsansvar som följer av ett beslut om heldygnsvård. Det går därför en tydlig gräns mellan samhällsvård och öppna insatser i barnets eller den unges eget hem utan ett sådant beslut.

Statens styrning och stöd

Vården för placerade barn och unga omfattar några av samhällets mest ingripande åtgärder. De barn och unga som placeras är på många sätt utsatta samtidigt som de har samma rättigheter till utveckling, utbildning och hälsa som andra barn och unga. Kraven på rättssäkerhet, kvalitet och likvärdighet i vården måste vara mycket högt ställda, likaså kraven på samverkan och gemensamt ansvarstagande mellan myndigheter och verksamheter.

Forskning, myndighetsrapporter, erfarenheter från barnrättsorganisationer och vittnesmål från många barn och unga visar på allvarliga brister i samhällsvård. Under de senaste femton åren har flera statliga utredningar inom området genomförts, likaså flera regeländringar och satsningar på stärkt tillsyn inom delar av vården och på olika utvecklingsarbeten. Utredningen anser att de höga krav som måste ställas på samhällsvården för barn och unga ändå kräver fler och mer samordnade statliga insatser på nationell nivå. Samtidigt anser utredningen att fördelarna med det lokala ansvaret för vården av enskilda barn och unga behöver bevaras och utvecklas. Utredningen bedömer där-

för att statens insatser i första hand ska göras inom ramen för dagens ansvarsförhållanden.

Staten har flera ansvarsområden på nationell nivå med betydelse för samhällsvården för barn och unga, men utredningen konstaterar att det råder obalans mellan statens insatser. Kunskapsstyrningen gäller i huvudsak socialtjänstens myndighetsutövning och familjehemsvården medan institutionsvård och stödboende främst styrs genom reglering, tillstånd och tillsyn. Utredningen anser att statens ansvar måste bilda en helhet där alla relevanta medel för styrning och används på ett ändamålsenligt sätt och föreslår att statens insatser för samhällsvården ska stärkas och samordnas mer för att tillgodose barnens och de ungas rättigheter och behov. Den ökade samordningen ska främst avse

- kunskap om metoder, arbetssätt och andra förutsättningar för god kvalitet i vården,
- aktiviteter för rekrytering, utredning och utbildning av familjehem,
- aktiviteter för kompetens och kompetensförsörjning inom området, och
- uppföljning och analys av behov, tillgång till lämpliga verksamheter, insatser och resultat av vården samt tillgängliggörande av uppgifterna.

Socialstyrelsen föreslås få i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter. Arbetet ska bedrivas utåtriktat och verksamhetsnära med barns och ungas rättigheter som grund. Detta ska framgå av en ändring i förordningen (2015:284) med instruktion för Socialstyrelsen, För bättre samordning av de statliga myndigheternas arbete ska Statens institutionsstyrelse (SiS) ingå bland de myndigheter som anges i förordningen (2015:155) om statlig styrning med kunskap avseende hälso- och sjukvård och socialtjänst.

Nationell struktur för uppföljning

Utökade statliga insatser för uppföljning och analys bör enligt utredningens uppfattning inriktas på användningen av data som finns i nationella register och inte utnyttjas tillräckligt väl. Utredningen föreslår en ny nationell struktur för uppföljning av samhällets vård som gör det möjligt att lokalt och nationellt följa vårdens kvalitet inom centrala områden, att lokalt och nationellt få underlag till analys och bedömning av dagsläge och utveckling över tid samt att ta fram underlag till styrning, ledning och förbättringsarbete på både lokal och nationell nivå.

Den nationella strukturen ska kombinera

- uppgifter från kommuner och utförare om samhällets vård för barn och unga som rapporteras till statliga myndigheter
- brukarundersökningar bland placerade barn och unga
- samkörning av register med relevant data, och
- enkäter till familjehem, HVB och stödboenden.

Ett urval av uppgifter från kommuner och utförare ska rapporteras årligen medan insamling och redovisning av de andra typerna av data ska göras vart fjärde år. I den nationella strukturen ska ingå att samla berörda intressenter för analys av de insamlade uppgifter och att utforma och presentera rapporterna så att de är lätta att använda för jämförelser över tid och i landet. Den nationella strukturen ska stärka kvalitetsarbetet hos kommuner och privata utförare.

Socialstyrelsen föreslås ansvara för att samordna, utveckla och förvalta den nationella uppföljningsstrukturen. I det ingår att svara för de utredningar, analyser och övriga förberedelser som behövs för att ta fram rapporter, brukarundersökningar och andra enkäter.

Socialnämndens ansvar för en stärkt värdkedja

Socialnämnden har det grundläggande och sammanhållande ansvaret för samhällsvården. Utredningen har identifierat flera oklarheter och brister i regleringen av det ansvaret och i tillämpningen av reglerna och anser att det behövs en tydligare och mer sammanhängande reglering för god kvalitet i vården.

God vård med omtanke

För att förtydliga socialnämndens skyldigheter när det gäller vårdens innehåll föreslår utredningen en bestämmelse i SoL om att socialnämndens ansvar för att barn och unga i samhällsvård får god vård innefattar

- att vården utförs med omtanke under gynnsamma uppväxtförhållanden,
- att ge barnet eller den unge råd, stöd och hjälp utöver det som ges genom placeringen,
- att också så långt möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående,
- att verka för att barnet eller den unge får utbildning och ansvara för att de ges det stöd till utbildning som de behöver, och
- att verka för att barnet eller den unge får den hälso- och sjukvård samt tandvård som de behöver.

Därmed kommer samma grundläggande skyldigheter för innehållet att gälla oavsett var vården ges, om den ges med eller utan samtycke och om den ges till ett barn eller till en person i åldern 18–20 år. Det överbryggas de olika förväntningar som finns på innehållet i familjehemsvård respektive institutionsvård. Familjehemsvård förutsätts vara ett boende i en ny familj, men inte alltid också stöd eller vård för traumatiska upplevelser och annat som barnet behöver hjälp med. HVB förknippas tvärtom med behandlingar och andra direkta vårdinsatser, men behöver också fungera som ett alternativ till boende i en familj med nära relationer och stöd för värderingar och gränsättning. I båda placeringsformerna behöver vården efter hand också inriktas alltmer på stöd för övergången till vuxenliv.

För god vård behöver vårdens former och innehåll också vara proportionerligt och inte mer ingripande än nödvändigt. En sådan princip är en viktig förutsättning för att barnet eller den unge ska kunna bevara goda och nära relationer och uppleva vården som trygg, sammanhängande och meningsfull.

Ordet ”omtanke” har valts för att markera vikten av goda personliga relationer i vården och i socialnämndens kontakter med barnen

och de unga. Omtanke handlar om ett förhållningssätt som präglas av vänlighet, lyhördhet, tillit, stöd och uppmuntran från handläggare, familjehem och personal i HVB. För handläggare och personal i HVB och stödboende är ett sådant förhållningssätt en del av ett professionellt socialt arbete.

Bestämmanderätt vid placering

Vid en placering övertar socialnämnden delvis vårdnadshavarens ansvar. Var gränserna går i praktiken är i vissa delar oklart, vilket riskerar att försvåra kontakter om bland annat barnens hälsa och utbildning. Utredningen föreslår ett förtydligande i LVU där det framgår att nämnden under vårdtiden har samma ansvar som vårdnadshavaren annars har för att den unges grundläggande rättigheter tillgodoses och att nämnden eller den som nämnden har uppdragit vården till ska ha uppsikt över den unge och bestämma om den unges personliga förhållanden i den utsträckning det behövs för att genomföra vården. Det innefattar att verka för att den unge får den utbildning, tandvård och hälso- och sjukvård som den unge behöver.

Vilka andra regler som ska gälla för bestämmanderätten mellan barn och unga, vårdnadshavare och socialnämnden bör utredas särskilt av regeringen. Införandet av digitala tjänster får särskilda konsekvenser då de ofta bygger på vårdnadshavares samverkan och därmed riskerar att exkludera för barn och unga i samhällsvård. Dessa behöver också utredas och åtgärdas.

Den särskilde barn- och ungdomshandläggaren

Det finns krav på att socialnämnden ska utse en särskild socialsekreterare för varje barn eller ung person som vårdas utanför det egna hemmet. Trots detta beskrivs socialtjänsten som frånvarande och svårtillgänglig under vårdtiden av barn och unga som utredningen mött. Många barn och unga i samhällsvård har inte heller fått veta vilka rättigheter de har. Utredningen föreslår tydligare regler i SoL som innebär att barn och unga i samhällsvård ska få en särskilt utsedd barn- och ungdomshandläggare som ska ansvara för att barnet eller den unges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och får information om sina rättigheter, samt för att noga följa vården.

Beslut om var vården ska ges

Utredningen föreslår nya bestämmelser i SoL om att socialnämnden ska besluta om var barn och unga under 21 år ska vistas under vårdtiden, både initialt och vid ändring av var vården ska utföras. Om beslutet om vistelse behöver ändras ska socialnämnden noga förbereda barnets eller den unges flyttning. Omedelbar förändring av barnets eller den unges vistelse ska endast ske om det finns särskilda skäl för det. Om nämndens beslut inte kan avvaktas får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta i frågan. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde och bli möjligt att överklaga.

Inför ett beslut om var barnet och den unga ska vistas ska socialnämnden bedöma om barnets eller den unges behov av vård kan tillgodoses där. Nämnden ska då särskilt beakta barnets eller den unges

- inställning till vården och var den ska utföras,
- relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,
- förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,
- särskilda behov, pågående behandling eller annan insats, och
- behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund.

LVU i hemmet

Vård som beslutas enligt LVU kan ges i den unges hem. Utredningen anser att LVU i hemmet kan vara en lämplig och mindre ingripande vårdform förutsatt att vårdbehoven kan tillgodoses där, vårdnadshavarna får det stöd de behöver och socialnämnden kan ta ansvar för det som sker under vårdtiden, inklusive uppsiktsansvaret för den unge.

LVU i hemmet är inte en placeringsform och det är i dag oklart hur vårdformen förhåller sig till de bestämmelser som gäller innehåll och kvalitet i vård utanför det egna hemmet. Utredningens förslag om att vård enligt LVU ska ingå i samhällsvården för barn och unga klargör att samma krav ska ställas på den vården som på annan samhällsvård och att socialnämnden har samma ansvar oavsett var samhällsvården utförs.

För att LVU i hemmet ska kunna användas på ett mer planerat och systematiskt sätt föreslår utredningen att den nuvarande begränsningen om att vården alltid ska påbörjas utanför det egna hemmet tas bort.

Utredningen föreslår också att för unga som vårdas med stöd av 3 § LVU får socialnämnden besluta om särskilda villkor som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. De särskilda villkoren får avse

- skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten, och
- att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Socialnämndens ansvar att noga följa vården

Även när det gäller socialnämndens ansvar att noga följa vården anser utredningen att reglerna i SoL behöver bli tydligare. Syftet med att följa vården ska vara att bedöma om barnets eller den unges behov av vård tillgodoses. Bestämmelserna ska kompletteras med att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utbildning, utveckling, beteende och sociala relationer. Det ska också framgå av bestämmelsen att nämnden särskilt ska uppmärksamma eventuell utsatthet för våld när den noga följer vården. Flera studier visar att utsattheten för våld, inklusive mobbning i skolan, är större för barn och unga i samhällsvård. Våldet kan vara en direkt följd av placeringen och utövas av familjehemsföräldrar, personal i HVB och stödboende eller andra barn och unga som bor där barnet eller den unge är placerad.

Enligt utredningens förslag ska barnet eller den unge erbjudas enskilda samtal i den omfattning som är lämplig med hänsyn till barnets eller den unges behov och önskemål men minst en gång var sjätte månad. Under det första året av varje placering ska socialnämnden erbjuda barnet eller den unge kontakt minst en gång per månad. Socialnämnden ska även följa vården genom samtal med vårdnadshavarna och den eller de som utför vården, och personliga besök i det hem eller boende där barnet eller den unge vistas.

Vid behov ska information från skolan, tandvården och hälso- och sjukvården inhämtas. Utredningen föreslår även nya bestämmelser om att hälso- och sjukvården och skolan ska lämna socialnäm-

den alla uppgifter som kan vara av betydelse för att genomföra eller följa upp vård av barn eller unga under 21 år som vårdas utanför det egna hemmet på uppdrag av socialnämnden.

Tydligare krav på stöd till vårdnadshavare och föräldrar

För att en återförening mellan barn och vårdnadshavare ska bli möjlig behöver vårdnadshavaren ofta stöd från socialtjänsten eller från till exempel hälso- och sjukvården. Utredningen föreslår en ny bestämmelse i SoL om att socialnämnden, när vård av ett barn utanför det egna hemmet inleds för första gången, ska verka för att vårdnadshavarna i minst två år får stöd utifrån de skäl som föranledde vården. Av samma bestämmelse ska framgå att socialnämnden ansvarar för att ge vårdnadshavare och föräldrar råd, stöd och annan hjälp som de behöver när ett barn vårdas utanför det egna hemmet, främst för att främja kontakten och umgänget med barnet.

Övervägande av vården

Utredningen anser att de överväganden av vården som socialnämnden ska göra enligt SoL och LVU behöver få ett tydligare innehåll. Socialnämnden föreslås minst en gång var sjätte månad överväga

- om behovet av vård har förändrats, och
- om barnets eller den unges behov av vård och stöd tillgodoses.

Vid övervägandet ska nämnden beakta barnets eller den unges inställning till vården.

Samhällsvård enligt SoL ska upphöra när den inte längre behövs eller när samtycke till den inte längre finns.

Vid det första övervägandet efter att vård har inletts ska nämnden följa upp om en hälsoundersökning har erbjudits och en kunskapsbedömning som utredningen förslår har gjorts.

Familjehemsvård

Grundläggande krav på familjehem

Utredningen anser att det behövs en enhetlig definition av familjehem som också omfattar jourhem och andra typer av familjehem. Utredningen föreslår att definitionen av familjehem i 3 kap. 2 § SoF ändras så att stadigvarande vård inte längre ska vara en förutsättning för familjehem som tar emot barn och unga för vård och fostran på uppdrag av socialnämnden. Samtidigt föreslås den nuvarande beskrivningen av jourhem i 6 kap. 6 § SoL tas bort.

Den enhetliga definitionen behöver enligt utredningens uppfattning kompletteras med familjehemskategorier som anger skillnaderna mellan nätverkshem, allmänt familjehem, jourhem och förstärkt familjehem. Kategorierna föreslås bli definierade i SoF. Införandet av kategorierna skapar tydlighet om förutsättningarna för olika familjehem. Det innebär att familjehemsvård oftare kan vara ett gott alternativ till institutionsvård.

Förstärkt familjehem ger enligt utredningens bedömning också goda möjligheter för kommunerna att använda Treatment Foster Care Oregon (TFCO) eller andra så kallade behandlingsfamiljer. Förstärkt familjehem behöver då kombineras med att behandling ges som en öppenvårdsinsats. Utredningen bedömer att det, med de nya familjehemskategorierna, inte finns behov av att införa behandlingsfamiljer som en ny placeringsform.

Ytterligare krav på familjehemsvården som föreslås i SoL är att högst tre barn eller unga får vara placerade i samma familjehem om det inte finns särskilda skäl. I jourhem föreslås vård av barn och unga få pågå i högst sex månader efter att vården inletts om det inte finns särskilda skäl för annat.

Genom en ändring i SoF införs en skyldighet att lämna registerutdrag för familjehem som tar emot unga mellan 18 och 21 år. I dag gäller den skyldigheten när ett familjehem tar emot barn.

Tillstånd för familjehem

Utredningen föreslår att krav på tillstånd införs i SoL för familjehem som ett steg mot ökad kvalitet i familjehemsvården. Tillstånd ska ges i en eller flera familjehemskategorier och endast beviljas om hemmet

har förutsättningar för att medverka till socialnämndens ansvar för att ge god vård till barn och unga i samhällsvård. Ett enskilt hem som saknar tillstånd får dock vid särskilda skäl ta emot barn eller unga i sammanlagt sex månader efter att vården har inletts. Vårdplan och genomförandeplan ska då upprättas.

Tillstånd att vara familjehem ska enligt utredningens förslag ges av socialnämnden i den kommun som avser att placera någon under 21 år i hemmet. I annat fall ges tillstånd av socialnämnden i samma kommun som ansvarar för att tillgodose behov av stöd och hjälp till den som avser att bli familjehem. Socialnämnden i den kommun som beslutat om tillstånd föreslås även besluta om familjehemmet ska beviljas tillstånd för ytterligare familjehemskategorier. Beslut om tillstånd ska inte få delegeras till tjänsteperson.

Beslut att inleda eller inte inleda utredning om tillstånd för att vara familjehem ska fattas skyndsamt efter att anmälan om intresse om att bli familjehem har kommit in till socialnämnden. Ett sådant beslut behöver inte fattas om en sådan utredning redan pågår. Utredningen ska vara slutförd inom sex månader. Nämnden ska alltid inleda utredning om någon har anmält intresse för att få tillstånd till att bli nätverkshem. För att få tillstånd krävs att den som ansöker om det har genomgått en av socialnämnden anvisad familjehemsutbildning. Beslut om tillstånd som familjehem får överklagas enligt ett tillägg som utredningen föreslår i SoL.

Genom en ändring i SoL ska socialnämnden bara få använda handläggare som har avlagt svensk socionomexamen eller annan relevant examen på minst grundnivå i högskolan för utförande av sådana uppgifter inom socialtjänsten rörande barn och unga som innefattar utredning av ansökningar om att bli familjehem.

Utredningen föreslår också att familjehem ska vara skyldiga att underrätta socialnämnden om deras förutsättningar ändras. Om socialnämnden får kännedom om något som skulle kunna föranleda återkallelse av ett tillstånd att vara familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ska nämnden genast anmäla det till IVO. Om förutsättningarna för tillstånd att vara familjehem inte längre finns anser utredningen att det ska vara IVO:s uppgift att återkalla tillståndet. Beslut om återkallelse av tillstånd ska få överklagas. IVO ska underrätta socialnämnden om utredning eller beslut av återkallelse.

Oavsett familjehemmets förutsättningar föreslår utredningen att ett tillstånd ska upphöra att gälla efter tre år om ingen placerats i

hemmet eller tre år efter det att den senaste placeringen i hemmet har upphört. Ett tillstånd i kategorin nätverkshem ska upphöra att gälla direkt när det inte längre finns någon placering i hemmet.

För att tillståndsgivningen ska fungera på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt föreslår utredningen att Socialstyrelsen får i uppdrag av regeringen att se över författningar och vägledande material som gäller utredningens förslag gällande familjehem. I uppdraget ska bland annat ingå att ta fram stödmaterial om hur en utredning av att ge tillstånd till familjehem ska genomföras, reglera hur en sådan utredning ska dokumenteras och att tillhandahålla utbildning till kommunerna i att hålla grundutbildning för familjehem.

Tillståndsgivningen möjliggör mer systematiskt arbete med tillsyn av familjehemsvården än hittills. IVO föreslås få i uppdrag av regeringen att utföra riskbaserad tillsyn på socialnämndernas arbete med familjehemsvården. Tillsynen kan till exempel utgå från indikatorer i det nationella registret av familjehem för barn och unga. Socialnämnden ska rapportera antalet nätverkshem med gällande tillstånd en gång per år, men ska inte längre vara skyldig att föra en förteckning över de barn som vistas i familjehem eller efter nämndens medgivande i annat enskilt hem.

Ökat användande av nätverkshem

Utredningen har tagit del av statistik från Socialstyrelsen som visar att användningen av nätverkshem inte ökat på många år trots att det sedan 1999 framgår av SoL att placering av barn i nätverkshem alltid först ska övervägas. Det finns också forskning som visar att nätverkshem generellt är bättre än andra familjehem som placeringsform för barn. Utredningen föreslår att socialnämnden ska undersöka om barnet eller den unge kan vårdas hos någon i sitt nätverk och att nämnden alltid ska inleda utredning om någon har anmält intresse för att få tillstånd till att bli nätverkshem. Utredningen föreslår vidare att bestämmelsen om att nämnden ska överväga nätverkshem förstärks till att nämnden ska placera barn eller unga i nätverkshem om det kan antas att barnets eller den unges behov av samhällsvård kan tillgodoses där.

Tydligare reglering av stöd till familjehem

Utredningen anser att stöd till familjehem är en viktig förutsättning för god kvalitet i vården och socialnämndens ansvar för sådant stöd behöver bli tydligare. Av en ny bestämmelse i SoL föreslås det framgå att socialnämnden ska ge familjehem för barn och unga under 21 år utbildning, handledning, stöd och annan hjälp som är anpassat till deras uppdrag. För att förebygga sammanbrott ska sådana insatser ges särskilt intensivt under det första året av varje placering. Stöd ska dessutom finnas tillgängligt dagtid under vardagar samt under kvällar och helger. Utbildning, handledning, stöd och annan hjälp ska ges i särskild omfattning till förstärkta familjehem och jourhem. Dessa insatser ska också vid behov ges till enskilda hem som tar emot barn i sammanlagt högst sex månader om det finns särskilda skäl.

Utredningen anser också att de som ger stödet ska ha rätt kompetens för uppgiften. En bestämmelse om kompetenskrav för dem som erbjuder familjehem stöd, utbildning och handledning föreslås i SoL.

Ersättning till familjehem

Utredningen betonar socialnämndens ansvar för tillgången till lämpliga familjehem. För att markera det ansvaret och den direkta relationen mellan familjehemmet och socialnämnden som uppdragsgivare föreslår utredningen en bestämmelse i SoL om att socialnämnden ska betala ut all ersättning för samhällsvård av barn och unga i familjehem eller enskilda hem som tagit emot barn eller unga enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket direkt till det familjehem eller det som vårdar dem.

När det gäller ersättningens omfattning föreslår utredningen att jourhem ska omfattas av möjlighet till föräldraledighet och socialförsäkringsförmåner på samma sätt som övriga familjehem. Det säkerställs genom den enhetliga definitionen av familjehem och ett tillägg i föräldraledighetslagen. Ett förslag om att inkomster i pengar som är underlag för arbetsgivaravgifter och egenavgifter ska vara SGI-grundande har lagts fram av utredningen. Ett trygghetssystem för alla – översyn av regelverket för sjukpenninggrundande inkomst, S 2021:07. Utredningen bedömer att det förslaget är positivt för familjehemsvården och bör genomföras.

Utredningen föreslår också att regeringen ingår en överenskommelse med SKR för att utarbeta uppdaterade och tydligare rekom-

mendationer för ersättningsnivåer för familjehem, inte minst med tanke på de nya familjehemskategorierna.

Ett register över familjehem för barn och unga

Behov av ett register över familjehem för barn och unga

Utredningen anser att ett register över familjehem för barn och unga behövs för att socialnämnderna ska få bättre förutsättningar att finna lämpliga familjehem för barn och unga i samhällsvård. I dag saknas möjligheter att överblicka vilka familjehem som finns tillgängliga. Med de tillståndskrav som utredningen också föreslår kommer en sådan överblick att ge mer relevant och pålitlig information än vad som är tillgänglig i dag, bland annat om familjehemskategorier och familjehemmens förutsättningar för att ta emot en viss person.

Den information som socialnämnderna behöver för att finna lämpliga familjehem kan, enligt utredningens bedömning, också vara viktig för bland annat tillsyn över socialtjänsten, kunskapsutveckling och epidemiologiska studier, framställning av statistik, uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring samt forskning inom socialtjänsten.

Mot den bakgrunden föreslår utredningen att ett register över familjehem för barn och unga under 21 år med undantag för nätverkshem ska inrättas. Utredningen bedömer att inrättandet av ett sådant register är förenligt med legalitetsprincipen och de grundläggande dataskyddsprinciperna i dataskyddsförordningen genom nya integritetsstärkande dataskydds- och sekretessbestämmelser.

En ny lag om register över familjehem för barn och unga

Utredningen föreslår att registret regleras i en ny lag och en ny förordning om register över familjehem för barn och unga. Syftet med lagen föreslås vara att främja socialnämndernas tillgång till uppgifter om familjehem för vård av barn och unga under 21 år och att skydda de registrerades personliga integritet.

IVO ska vara ansvarig myndighet

Utredningen förslår att IVO ska förvalta det nya registret över familjehem för barn och unga. IVO ska även vara personuppgiftsansvarig för behandlingen av personuppgifter i registret enligt den nya lagen om registret.

Ändamålen med behandlingen av personuppgifter

Personuppgifter föreslås få samlas in och i övrigt behandlas i registret för det övergripande ändamålet att tillhandahålla uppgifter som stöd till en socialnämnd för att finna lämpliga familjehem för barn och unga under 21 år som efter beslut om vård eller omedelbart omhändertagande ska vårdas eller vistas utanför hemmet med stöd av SoL eller LVU.

Personuppgifter i registret ska också få behandlas för ändamålen

1. tillsyn över socialtjänsten,
2. kunskapsutveckling och epidemiologiska studier,
3. framställning av statistik,
4. uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring,
5. forskning inom socialtjänsten,
6. utlämnande till den som ska använda uppgifterna för ändamål som anges i 1–5 eller i 6 §, och
7. fullgörande av någon annan uppgiftsskyldighet som följer av lag eller förordning än den som anges i 6 kap. 5 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) enligt 7 §.

Behandling av personuppgifter som är tillåten enligt den föreslagna lagen ska få utföras även om den enskilde motsätter sig den.

Registrets innehåll

Den nya lagen om registret föreslås innehålla bestämmelse som anger att socialnämnden ska lämna uppgifter till IVO om familjehem som fått tillstånd. Regeringen bemyndigas att bestämma vilka uppgifter som ska lämnas.

Behörighetstilldelning

Utredningen föreslår att socialnämnden och Socialstyrelsen ska få ha direktåtkomst till registret. Den som arbetar i en verksamhet i socialnämnden eller Socialstyrelsen får endast ta del av uppgifter i registret om denne behöver dessa för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter för de ändamål som anges i den nya lagen om registret. Det gäller också för den som arbetar i en verksamhet i socialtjänsten.

Socialnämnden respektive Socialstyrelsen ansvarar för att tillgången till personuppgifter begränsas till vad varje användare behöver för att kunna fullgöra sina arbetsuppgifter för ändamål som anges. Direktåtkomst får inte medges innan IVO har försäkrat sig om att behörighets- och säkerhetsfrågorna är lösta på ett sätt som är tillfredsställande ur integritetssynpunkt.

Vissa frågor om hantering av uppgifter i registret

Utredningen bedömer att det framgår av dataskyddsförordningens bestämmelser att den registrerade har rätt att få sina personuppgifter rättade. Den nya lagen om registret behöver därför inte innehålla någon bestämmelse om detta. Inte heller finns det behov av att i lagen införa något undantag från rätten till rättelse.

Det framgår också av dataskyddsförordningens bestämmelser att den registrerade inte har rätt att få sina personuppgifter raderade. Rätten till begränsning i dataskyddsförordningen ska inte exkluderas i den nya lagen om registret utan behållas. Någon reglering om detta behövs inte i den nya lagen.

Vad gäller bevarande och gallring föreslår utredningen att uppgifter omedelbart ska gallras när IVO fått kännedom om att ett familjehem inte längre vill stå till nämndens förfogande eller när uppgifterna inte längre behövs för det ändamål som anges i den nya lagen om

registret. Uppgift om beslut om ett återkallat tillstånd för familjehem ska gallras fem år efter att beslutet fattades. Regeringen föreslås med stöd av regeringsformen få meddela närmare föreskrifter om bevarande och gallring i registret.

Sekretessfrågor

Utredningen föreslår att en ny bestämmelse om absolut sekretess ska gälla i IVO:s verksamhet som avser förande av eller uttag ur det nationella familjehemsregistret enligt den föreslagna nya lagen om register.

Uppgifter i registret ska dock få lämnas ut i den utsträckning som framgår av lagen genom en ny sekretessbrytande bestämmelse. Det ska vara möjligt att bryta sekretessen vid misstanke om vissa allvarigare brott enligt vissa bestämmelser i offentlighets- och sekretesslagen.

Den tystnadsplikt som följer av sekretessbestämmelsen ska inskränka den grundlagsfästa rätten att meddela och offentliggöra uppgifter.

Stärkt kvalitet i institutionsvård och stödboende

Utveckling, styrning och stöd

Utredningen anser att ett planerat och systematiskt nationellt utvecklings- och förbättringsarbete bör genomföras för att HVB och stödboende ska vara tydliga och väl fungerande delar av vårdkedjan. Arbetet bör ha följande mål:

- Tydligare motiverade och bättre matchade placeringar i HVB för vårdbehov som bara kan tillgodoses där.
- Ökad tillgång till bästa tillgängliga kunskap för vård i HVB och stödboenden.
- Högre kompetens i de HVB och stödboende som tar emot barn och unga.
- En mer ändamålsenlig differentiering av institutionsvården utifrån dess roll i vårdkedjan.

Utredningens bedömningar och förslag om HVB och stödboende lägger grunden för det utvecklings- och förbättringsarbetet om de genomförs samlat under de närmast följande åren.

Utredningen föreslår att definitionen av hem för vård eller boende i socialtjänstförordningen (2001:397), förkortad SoF, ändras så att det framgår att barn som vårdas i HVB ska ges fostran. En upplysningsbestämmelse föreslås tas in i anslutning till definitionen om att särskilda ungdomshem räknas som HVB.

Utredningen föreslår att socialnämnden endast ska få placera barn och unga under 21 år i ett hem för vård eller boende om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där.

Föreståndare i HVB och stödboenden ska göra en lämplighetsbedömning vid inskrivning av ett barn eller en ung person. En god lämplighetsbedömning är av avgörande betydelse för god vård och för att minska risken för omplaceringar. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett nationellt stöd för lämplighetsbedömning vid inskrivning av barn och unga i HVB och stödboende. Stödet ska utformas för socialnämnder, HVB och stödboenden. Utredningen föreslår också att socialnämnden, med beaktande av bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), ska vara skyldig enligt en ny bestämmelse i SoF att lämna uppgifter om behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt som är relevanta för att föreståndaren vid inskrivningsbeslutet ska kontrollera att hemmet eller boendet är lämpligt.

Utredningen föreslår att andra kunskapsstöd tas fram om systematiskt kvalitetsarbete och grundläggande förutsättningar för god kvalitet i HVB och stödboende. Dessa kunskapsstöd ska omfatta standardiserade beskrivningar av innehåll och vårdförlopp i HVB för barn och unga och utgöra ett kontinuerligt stöd för systematiskt arbete med avvikelser och missförhållanden i HVB för barn och unga.

Varje kommun ansvarar för att det finns tillgång till HVB och stödboenden utom när det gäller särskilda ungdomshem, där staten ska tillgodose behovet. Kommunernas möjligheter att överblicka behov och utbud av HVB och stödboende är dock begränsat och övergripande planering saknas. Utredningen föreslår därför att regeringen bör utreda hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden för barn och unga.

Kompetens hos föreståndare och övrig personal

Rätt kompetens och en väl fungerande ledning av arbetet i HVB och stödboende är förutsättningar för god kvalitet i vården.

Utredningen föreslår en ny bestämmelse i SoL om att föreståndare i HVB och stödboende för barn och unga ska ha ett tydligt ansvar för att leda det dagliga arbetet, utveckla och följa upp verksamheten. Föreståndare ska också, genom ett tillägg i SoF, vara ansvarig för att utse en eller flera personer som ska samordna det dagliga arbetet med att medverka till att barn och unga får det stöd i kontakter med hälso- och sjukvård och skola som de behöver. När det gäller föreståndarens kompetens föreslår utredningens krav i SoF på en relevant examen på minst grundnivå i högskolan som innefattar socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap. Enligt en ny bestämmelse i SoL ska föreståndare också ha sådan kunskap om målgruppens behov, och personlig lämplighet som krävs för att utföra sina arbetsuppgifter.

För den övriga personal som ger vård, fostran eller behandling i HVB eller stödboende för barn och unga föreslår utredningen krav i SoL på lämplig utbildning och personlig lämplighet för att kunna utföra sina arbetsuppgifter. Enligt en ny bestämmelse i SoF ska en minst 2-årig eftergymnasial utbildning med inriktning mot socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap räknas som lämplig utbildning, om det inte finns särskilda skäl för annat.

Utredningen anser att det behövs nationellt stöd för ledning och kompetens i HVB och stödboenden för barn och unga. Regeringen föreslås ge Socialstyrelsen att ta fram en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende som tar emot barn och unga under 21 år. Socialstyrelsen föreslås också få i uppdrag av regeringen att ta fram ett nationellt stöd för att bedöma personlig lämplighet hos personalen. I anslutning till det bör SiS få i uppdrag att komplettera stödet för bedömning av personlig lämplighet vid arbete i de särskilda ungdomshemmens läsbara miljöer och med de särskilda befogenheter som SiS har tillgång till.

Differentiering av HVB

Enligt utredningens uppfattning behöver HVB i likhet med familjehemmen delas in i kategorier eller undergrupper som svarar mot olika vårdbehov och förutsättningar att ge vård. En ändamålsenlig vårdstruktur inom institutionsvården bör utgå från verksamheternas

- specialisering genom rätt kompetens, insatser och vårdmiljöer,
- dimensionering genom vårdplatser och bemanning,
- särskilda tillgång till hälso- och sjukvård för placerade barn och unga, och
- befogenheter att genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt.

För utredningen är det viktigt att differentieringen bygger på kunskap. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att, inom ramen för statens styrning med kunskap, ta fram ett förslag till en ändamålsenlig differentiering HVB utifrån punkterna ovan. Arbetet med uppdraget bör inledas med en undersökning av vilka underlag och analyser som behövs och om särskilda regeringsuppdrag till vissa myndigheter behövs för att ta fram den. Förslaget bör utformas i nära samverkan med IVO i de delar som rör tillståndsprövningen.

Regeringen föreslås också skyndsamt utreda vilka befogenheter som behövs i HVB för att kunna genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt, inklusive om SiS särskilda befogenheter behöver justeras.

De särskilda ungdomshemmens roll i vårdkedjan

Utredningen konstaterar att det krävs betydande insatser för att SiS ska vara den typ av myndighet som det finns skäl för staten att ha inom samhällets vård för barn och unga, det vill säga en myndighet med hög tillgänglighet, spetskompetens och en central roll för kvalitets- och kunskapsutveckling. SiS har dock gjort viktiga förändringar för att differentiera vården i särskilda ungdomshem och dela in personalen efter utbildningsnivå och arbetsuppgifter. Utredningen vill framhålla att det är angeläget att SiS får förutsättningar att fortsätta dessa arbeten för att säkerställa kvaliteten inom sin egen myndighet och ge kunskap också till den övriga institutionsvården för barn och

unga. Regeringen föreslås också utreda den långsiktiga finansieringen av vården i särskilda ungdomshem med inriktning på likvärdighet för barn och unga oavsett hemkommun.

De särskilda ungdomshemmens uppdrag är att ge särskilt noggrann tillsyn. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att samordna ett arbete för att i nära samverkan med SiS och SKR ta fram kriterier för när barn och unga ska vårdas med särskilt noggrann tillsyn. SiS behöver också ha tillgång till vård i öppna former för utslussning under en begränsad tid av barn och unga från läsbara avdelningar i särskilda ungdomshem. När kriterier för att bedöma behov av vård med särskilt noggrann tillsyn tagits fram och tillgången till öppna vårdplatser för utslussning från ungdomshemmen har säkerställts, bör regeringen överväga om SiS ska ges möjlighet att besluta om utskrivning från särskilda ungdomshem.

Utredningen lämnar vidare följande förslag som särskilt gäller SiS:

- SiS instruktion ska ändras så att det framgår att myndigheten ska utforma sin verksamhet så att den utgår från varje persons individuella villkor och behov. Det ska också framgå av instruktionen att SiS ska ha en central funktion dit barn och unga kan vända sig för att lämna klagomål på vistelsen vid särskilda ungdomshem.
- Kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning ska endast få utföras eller bevittnas av någon av samma kön om inte den unge har andra önskemål. Den unge ska tillfrågas om någon särskild person ur personalen ska genomföra åtgärden. Den unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses.
- Regeringen bör ge SiS i uppdrag att ta fram riktlinjer för att förebygga sexuella övergrepp och att rapportera hur riktlinjerna implementeras och följs upp samt att stödja barn och unga som blir brottsoffer i särskilda ungdomshem.
- Regeringen bör ge SiS i uppdrag att utveckla sitt arbete med Treatment Foster Care Oregon (TFCO) och bidra till implementeringen av metoden så att den blir tillgänglig för fler kommuner.

Tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård

För bästa möjliga hälsa hos barn och unga i samhällsvård krävs att de har tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård för att uppmärksamma, bedöma och tillgodose deras behov av vård och stöd för hälsan. I vissa situationer behöver placerade barn och unga också ha tillgång till hälso- och sjukvård direkt i anslutning till vården.

Regeringen bör ta initiativ till att analysera de särskilda förutsättningarna för en god och nära vård för placerade barn och unga genom ett uppdrag till lämplig myndighet eller inom ramen för de överenskommelser som regeringen ingår med SKR om omställningen till en god och nära vård.

Regionens ansvar att erbjuda hälso- och sjukvård

Utredningen anser att den frivilliga överenskommelse som nu finns mellan regionerna om hälso- och sjukvård för barn och unga som placeras i en annan region än där de är folkbokförda inte är tillräcklig för att säkerställa en jämlik tillgång till hälso- och sjukvård. Överenskommelsen omfattar inte heller tandvård. Utredningen föreslår att tillgången till hälso- och sjukvård utanför hemregionen ska regleras i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), förkortad HSL, och tandvårdslagen (1985:125) för barn och unga som är placerade med stöd av SoL eller LVU. Den region där barnet eller den unge är bosatt ska ansvara för kostnaderna för den hälso- och sjukvård och tandvård som erbjuds. Om den föreslagna bestämmelsen om hälso- och sjukvård utanför hemregionen leder till konsekvenser för placerade barns och ungas tillgång till den lagreglerade vårdgarantin bör följas upp innan ändringar görs av de reglerna.

Bestämmelserna om överenskommelser mellan kommuner och regioner om samarbete i fråga om barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet finns i dag enbart i SoL och HSL. Dessa överenskommelser är avsedda att även beröra tandvård. Utredningen föreslår att en bestämmelse om dem också införs i tandvårdslagen för att det inte ska råda någon tveksamhet om detta.

Samsjuklighetsutredningen har föreslagit att regionen ska ersätta kommunen om regionen inre fullgör sina skyldigheter för personer som är placerade i HVB. Utredningen bedömer att förslaget är posi-

tivt också för barn och unga som är placerade i institutionsvård med stöd av SoL eller LVU.

Undersökningar av hälsan

Utredningen anser att det behövs en tydligare ordning mellan de undersökningar av hälsan som är reglerade inför och i anslutning till att samhällsvården påbörjas. I dag finns det oklarheter om hur undersökningarna förhåller sig till varandra. Endast barn och unga som vårdas med stöd av LVU är garanterade att träffa en läkare i samband med en placering. Inga barn och unga är garanterade att träffa en tandläkare.

Utredningen föreslår att den nuvarande bestämmelsen i 32 § LVU om läkarundersökning inför placering ändras så att socialnämnden ska besluta om läkarundersökning av den unge i ett LVU-ärende om det finns anledning att anta att en läkarundersökning behövs för att bedöma om det finns hinder för vård eller för att på annat sätt särskilt beakta hälsotillståndet inför beslutet om vård. Det innebär att en läkarundersökning inte måste beslutas innan nämnden gör en ansökan om vård enligt LVU till rätten. Kommunen får också fortsättningsvis utse läkare för denna undersökning. Samtidigt föreslås en ändring av bestämmelserna i lagen (2017:209) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet så att läkare respektive tandläkare alltid ska ansvara för hälsoundersökningarna.

När det gäller hälsoundersökningarna föreslår utredningen ett förtydligande om att det är den region där barnet eller den unge vistas som ska erbjuda hälsoundersökning. Vidare ska SiS underrätta regionen om behov av hälsoundersökning av barn och unga som vårdas vid särskilda ungdomshem om socialnämnden inte tidigare har underrättat regionen om det. Upplyningsbestämmelser ska också införas i HSL och tandvårdslagen om att regionens skyldighet att erbjuda hälsoundersökningar vid placeringar av barn och unga regleras i en särskild lag.

Utöver de ändringar som gäller hälsoundersökningar föreslår utredningen att lagen om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet får den nya titeln lag med särskilda bestämmelser om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällsvård. Därmed kan också andra särskilda be-

stämmelser om hälso- och sjukvård för placerade barn och unga tas in i lagen.

Utredningen föreslår också att regeringen bör ge Socialstyrelsen ansvar och resurser för ett långsiktigt uppdrag att lagar, föreskrifter och allmänna råd om hälsoundersökning av barn och unga i samhällsvård.

Hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem

Utredningen har analyserat förutsättningarna för att hälso- och sjukvård till barn och unga som är placerade i särskilda ungdomshem. Enligt utredningens bedömning behöver insatserna delas upp utifrån barnets eller den unges behov av hälso- och sjukvård och av att hälso- och sjukvården ges på plats i ungdomshemmet.

Samverkan mellan SiS och regionerna behöver utvecklas om hälso- och sjukvård som regionerna erbjuder efter behov i former som de själva bestämmer över. Utredningen föreslår att regeringen ger Socialstyrelsen i uppdrag att analysera och beskriva hur de strukturer för samverkan som byggts upp i det pågående pilotprojektet med integrerad vård också kan vara en del av den ordinarie samverkan mellan SiS och regionerna. Regeringen bör också initiera ett utvecklingsarbete för att pröva mobila team och digitala lösningar för ökad tillgänglighet till regionens öppna hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem.

Erfarenheter och resultat som hittills framkommit genom pilotprojektet med integrerad vård pekar, enligt utredningens bedömning, också på att någon form av vård med tvärprofessionella team på plats i de särskilda ungdomshemmen sannolikt behöver vara tillgänglig framöver för barn och unga som har stora psykiatriska vårdbehov under tiden som de vårdas enligt LVU. Socialstyrelsens slutrapport om pilotprojektet kommer att vara klar 2025.

En form av hälso- och sjukvård som hittills inte beskrivits tydligt är den ”basnivå” som erbjuds på plats, till stor del av SiS men utan ett uppdrag till myndigheten att göra det. Utredningen anser att en sådan hälso- och sjukvård regelbundet behöver vara tillgänglig på plats i de särskilda ungdomshemmen. Denna hälso- och sjukvård ska omfatta hälsofrämjande och förebyggande åtgärder, bedömning av fysiskt och psykiskt hälsotillstånd, och ordination och hantering av

läkemedel. Dessa åtgärder får inte kräva andra kontakter med hälso- och sjukvården, men bör innebära att behovet av sådana kontakter identifieras och bidra till att sådana kontakter kommer till stånd. Utredningen föreslår att den region där ungdomshemmet ligger i ska ansvara för tillgången till läkare för denna form av hälso- och sjukvård medan SiS ska ansvara för att sjuksköterska och psykolog är tillgänglig i varje särskilt ungdomshem. Läkaren bör ha specialistkompetens inom barn- och ungdomspsykiatri eller allmän psykiatri. Särskilda ungdomshem som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel bör ha tillgång till läkare med särskilda kunskaper som är lämpade för denna verksamhet. Nya regler om hälso- och sjukvård på basnivå i särskilda ungdomshem föreslås i lagen med särskilda bestämmelser om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällsvård. Den lagen föreslås också få den nya rubriken Lag med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård.

Utredningen ser ett behov av särskilda överenskommelser mellan SiS och regionerna om samarbete om hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga som vårdas i särskilda ungdomshem. En ny bestämmelse om detta föreslås i lagen med särskilda bestämmelser om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällsvård. Utredningen föreslår också att regeringen ingår en överenskommelse med SKR att medverka till en nationell överenskommelse mellan regionerna och SiS som rekommenderas till huvudmännen. Regeringen bör också ge SiS i uppdrag att medverka till en sådan lösning på nationell nivå.

Vidare föreslår utredningen att SiS ges möjlighet att ta initiativ till en samordnad individuell plan (SIP) på samma sätt som kommun och region.

Särskilda utvecklingsområden

Utredningen framhåller att arbetssätt, metoder och organisation inom hälso- och sjukvården och former för samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten behöver utvecklas för att placerade barn och unga ska ha en likvärdig tillgång till god och jämlik hälso- och sjukvård. Utredningen föreslår därför att regeringen ger lämpliga myndigheter i uppdrag att

- beskriva, pröva och utvärdera en eller flera organisatoriska modeller för information, bedömningar och samverkan om placerade barns och ungas hälsa
- genomföra ett utvecklingsarbete i nära samverkan med huvudmän och professionsföreträdare inom barn- och ungdomspsykiatri genomföra ett utvecklingsarbete som ökar förutsättningarna för placerade barn och unga att få tillgång till den psykiatriska vård som de har rätt till
- ta fram stöd till socialnämnder, ungdomsmottagningar och HVB för arbetet med sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) för barn och unga som vårdas i familjehem, HVB och stödboende
- genomföra en förstudie av digitala verktyg som medel för tillgång till jämlik hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällets vård.
- föreslå hur en studie av språkstörning bland barn och unga i samhällsvård kan genomföras avseende förekomst samt tillgång till vård och stöd.

En väl fungerande skolgång

Sedan många år är det känt och dokumenterat att barn och unga i samhällsvård har låga utbildningsresultat. Forskning visar samtidigt att goda skolresultat är en mycket viktig skyddsfaktor för barn och unga i samhällsvård. Trots detta har inga större förändringar skett över tid. Utredningen anser att det behövs lagändringar för att stärka placerade barns och ungas rätt till en väl fungerande skolgång.

Utredningen föreslår en skyldighet i SoL för socialnämnden att underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats, om det inte är uppenbart obehövt. Underrättelsen ska ske snarast och senast inom en vecka från det att vård har inletts i ett familjehem, i ett stödboende eller i ett hem för vård eller boende.

Utredningen föreslår också en bestämmelse i skollagen (2010:800) om att det ska göras en särskild kunskapsbedömning i samband med att vård av barn och unga under 21 år inleds med stöd av LVU eller när vård inleds utanför det egna hemmet med stöd av SoL. En sådan bedömning ska även göras för dessa barn och unga i samband med att skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska

dokumenteras. Om det efter en sådan bedömning kan befaras att eleven inte kommer att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller för den aktuella skolformen, ska extra anpassningar skyndsamt planeras eller utredning om behov av särskilt stöd genomföras. Det behöver inte göras någon särskild bedömning om förutsättningarna för extra anpassningar eller utredning om behov av särskilt stöd redan är uppfyllda. I så fall ska extra anpassningar skyndsamt planeras eller behovet av särskilt stöd anmälas till rektorn.

För att vägleda och stödja skolan i arbetet med den föreslagna kunskapsbedömningen föreslår utredningen att regeringen ger Skolverket och Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) i uppdrag att ta fram allmänna råd och stödmaterial.

I skollagen finns regler om att elever ska erbjudas ett antal hälsobesök under skoltiden. Barn och unga i samhällets vård riskerar att bli utan sådana erbjudanden då de ofta byter skola och varje skola bestämmer när hälsobesöken erbjuds. Utredningen föreslår att det införs en bestämmelse i skollagen om att hälsobesök också ska erbjudas vid behov i samband med att samhällsvård av barn och unga under 21 år inleds.

Det finns i dag inte tillräcklig kunskap om hur olika metoder, arbetsätt och verktyg bäst kan användas och vilka resultat det ger när det handlar om att förbättra placerade barn och ungas skolresultat i Sverige. Inga av de satsningar eller utvecklingsarbeten som har gjorts hittills har haft några övergripande effekter nationellt för barn och unga i samhällsvård. Utredningen föreslår att regeringen ingår en överenskommelse med SKR om att testa och sprida olika arbetsätt som leder till att förbättra placerade barn och ungas skolresultat. Arbetsätten kan till exempel handla om att anställa särskilda skolsamordnare eller skolpedagoger i socialtjänsten eller att testa användandet av olika digitala verktyg.

Fortsatt vård och stöd efter 18 års ålder

Utredningen har inhämtat statistik som visar att placeringar mycket ofta avslutas i samband med 18-årsdagen. Det gäller oavsett orsak till placeringen, vilken placeringsform som är aktuell, om det är en flicka eller pojke som är placerad eller om barnet kommit ensam till Sverige.

Övergången från ung till vuxen inträffar därmed tidigare jämfört med barn som inte är i samhällsvård. Samtidigt har barn och unga som varit placerade ofta större stödbehov i samband med den övergången än sina jämnåriga kamrater, både praktiskt och känslomässigt. Utredningen föreslår därför också en skyldighet för socialnämnden att pröva behovet av fortsatt vård inför att den unge fyller 18 år. Vid prövningen ska en sammantagen bedömning av barnets egen inställning till fortsatt vård och förmåga att leva ett självständigt liv vara avgörande.

Utredningen anser att stödet till barn och unga efter avslutad placering behöver tydliggöras och stärkas. Samhället måste fullfölja det ansvar som följer med placeringen och bidra till att samhällsvården får långsiktigt goda resultat för den unge. För samhället handlar det också om att förebygga de risker för ohälsa, försörjningsproblem och utanförskap som forskning visar på bland unga vuxna som tidigare varit i samhällsvård.

För barn och unga i samhällsvård ska det, enligt utredningens förslag, från 16 års ålder ingå i en skälig levnadsnivå att upp till 25 års ålder få känslomässigt stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård efter att samhällsvården avslutats. Inför att samhällsvård för barn och unga upphör ska socialnämnden informera den enskilde om deras fortsatta rätt till vård- och stödinsatser. Det är kommunen som den unge vistas i när vården upphör som ansvarar för att ge stödet.

När ett barn återvänder hem efter samhällsvård kan både barnet och vårdnadshavare behöva stöd för att hemflytten ska gå så bra som möjligt. Utredningen föreslår att socialnämnden ska erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd för det särskilda behov som uppstår när barnet återförenas med den eller dem som har vårdnaden om barnet sedan vården upphört. Det är kommunen som har beslutat om placeringen som är ansvarig för att ge stödet.

Konsekvenser av utredningens förslag

Förslagen i detta betänkande är baserade på vad utredningen bedömer är bäst för barn och unga. Förslagen bedöms leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga under 21 år samt bättre förutsättningar efter avslutad vård, både som individer och grupp. Förslagen bedöms även minska risken för att barn och unga utsätts för eller

begår brott både när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört

En del av utredningens förslag innebär vissa inskränkningar för den kommunala självstyrelsen, men bedöms vara nödvändiga och proportionerliga för att säkerställa kvaliteten på samhällsvården för barn och unga.

På sikt bedömer utredningen att förslagen innebär en kostnads-effektivisering för samhället och sannolikt till viss del är självfinansierande, men det saknas tillräckligt tillförlitliga underlag för att göra helt säkra kalkyler och förslagen kommer oavsett att behöva finansieras initialt. Förslagen beräknas innebära 66 miljoner i engångskostnader för staten och cirka 540 miljoner i permanenta kostnader för staten, kommunerna och regionerna.

Förslagen bedöms inte ha några negativa konsekvenser.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Förslagen om ändringar i SoL och LVU föreslås träda i kraft den 1 november 2025.

Bestämmelserna som rör tillståndsprocessen för familjehem föreslås träda i kraft den 1 september 2026. De ska tillämpas för personer som inte har pågående uppdrag som familjehem eller jourhem från socialnämnden när de föreslagna ändringarna i SoL träder i kraft. De som har pågående uppdrag ska anses ha tillstånd som allmänt familjehem, jourhem eller nätverkshem.

Lagen och förordningen om familjehemsregister och ändringarna i offentlighets- och sekretesslagen föreslås träda i kraft den 1 september 2026. Familjehem och jourhem som är utredda av socialnämnd och som har pågående placeringar av barn och unga under 21 år den 1 september 2026 ska efter att ha informerats om det, ges tillstånd i en eller flera kategorier och läggas in i registret med undantag för nätverkshem.

Bestämmelserna som rör kompetenskrav för personal och föreståndare i stödboende och hem för vård eller boende föreslås träda i kraft den 1 november 2025. Det finns behov av övergångsbestämmelser till den 1 november 2027 föreståndare och till den 1 november 2029 för övrig personal.

Det behövs övergångsbestämmelser för tillgången till läkare i de särskilda ungdomshemmen. Dessa ska tillhandahållas i de särskilda ungdomshemmen senast den 1 november 2026.

Förteckning över samtliga förslag och bedömningar i SOU 2023:66, För barn och unga i samhällsvård

Nedan följer en översikt över utredningens förslag och bedömningar uppdelat utifrån utredningens kapitelavsnitt. Varje förslag och bedömning bör läsas i sin kontext, och nedan sammanställning ska endast ses som ett stöd för att få helhetsbild av utredningen.

Nationell styrning och uppföljning	
4.4.1	Förslag Termin samhällsvård införs i 6 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453) som benämning för vård av barn och unga under 21 år som vårdas utanför det egna hemmet med stöd av 1 kap. 1 § eller med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Sådan vård ges i – familjehem, – stödboende, – hem för vård eller boende, – vård i enskilt hem enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket, eller – det egna hemmet med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.
4.4.2	Bedömning Staten ska ta ett större ansvar för god kvalitet i samhällets vård för barn och unga.
4.4.3	Förslag Staten stöd till samhällets vård för barn och unga ska stärkas och samordnas. Den ökade samordningen ska främst avse 1. kunskap om metoder, arbetssätt och andra förutsättningar för god kvalitet i vården, 2. aktiviteter för rekrytering, utredning och utbildning av familjehem, 3. aktiviteter för kompetens och kompetensförsörjning inom området, och 4. uppföljning och analys av behov, tillgång till lämpliga verksamheter, insatser och resultat av vården samt tillgänglighetsändringar av uppgifterna
4.4.4	Förslag Socialstyrelsen ska genom en ändring i sin instruktion få i uppgift att stödja samhällsvården för barn och unga samt samordna statens stöd inom området till kommuner, regioner och verksamheter. Arbetet ska bedrivas utåtrikt och verksamhetsnära med barns och ungas rättigheter som grund. Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att göra en inledande analys och beskrivning av hur arbetet med det nya uppdraget bör bedrivas och organiseras. Förordningen om statens styrning med kunskap ska ändras så att Statens institutionsstyrelse hör till de myndigheter som omfattas av 6 § förordningen. Statens institutionsstyrelse bör dock fortsatt kunna publicera sina föreskrifter i den egna författningssamlingen.
4.4.5	Förslag En ny nationell struktur för uppföljning av samhällets vård ska göra det möjligt att lokalt och nationellt följa vårdens kvalitet inom centrala områden, att lokalt och nationellt få underlag till analys och bedömning av dagsläge och utveckling över tid samt att ta fram underlag till styrning, ledning och förbättringsarbete på både lokal och nationell nivå. Arbetet med den nationella strukturen ska utformas så att det stärker kvalitetsarbetet hos kommuner och privata utförare. Den nationella strukturen ska kombinera – uppgifter från kommuner och utförare om samhällets vård för barn och unga som rapporteras till statliga myndigheter – brukarundersökningar bland placerade barn och unga – samkörning av register med relevanta data, och – enkäter till familjehem, HVB och stödboende. Ett antal uppgifter från kommuner och utförare ska rapporteras årligen medan insamling och redovisning av de andra typerna av data ska göras var fjärde år. I den nationella strukturen ska det ingå att samla berörda intressenter för analys av de insamlade uppgifter och att utforma och presentera rapporterna så att de är läätta att använda för jämförelser över tid och i landet. Socialstyrelsen ska ansvara för att samordna, utveckla och förvalta den nationella uppföljningsstrukturen. I det ingår att ansvara för de utredningar, analyser och övriga förberedelser som behövs för att ta fram rapporter, brukarundersökningar och andra enkäter.
4.4.6	Bedömning Kommunerna behöver få tillgång till ändamålsenliga verksamhetssystem för att komplettera den nationella strukturen för uppföljning med en effektiv lokal kvalitetsuppföljning. Vid fortsatta satsningar på digitalisering och e-tjänster inom socialtjänsten bör regeringen särskilt överväga hur kommunerna kan stöttas i att få tillgång till ändamålsenliga verksamhetssystem som möjliggör standardisering av information, automatisk delning av information och kvalitetsuppföljning.
4.4.7	Förslag Regeringen bör utreda hur stabila strukturer kan byggas upp på regional nivå för verksamhetsnära kunskapsutveckling och implementering inom socialtjänsten. Regeringen bör också utreda vilka långsiktiga samverkansformer som behövs på nationell nivå för frågor om kompetens och kompetensförsörjningen i socialtjänsten.
4.4.8	Bedömning Inom nya nationella forskningsprogram är det angeläget att regeringen särskilt uppmärksammar förutsättningarna för forskning om samhällsvården eller forskning inom andra områden av särskild betydelse för placerade barns och ungas hälsa och utbildning.
4.4.9	Förslag Regeringen bör initiera ett arbete mellan de nordiska länderna för jämförelser av resultat och erfarenheter av de olika ländernas sociala dygnsvård för barn och unga.
Socialnämndens ansvar för en stärkt värdekedja	
5.5.1	Bedömning Det behövs en tydligare och mer sammanhängande reglering av socialnämndens ansvar barn och unga i samhällsvård.
5.5.2	Förslag Bestämmelserna om socialnämndens ansvar i 6 kap. 7 § Sol ändras och föreslås ange att socialnämndens ansvar för att barn och unga i samhällsvård får god vård innefattar 1. att vården utförs med omtanke under gynnsamma uppväxtförhållanden, 2. att ge barnet eller den unge råd, stöd och hjälp utöver det som ges genom placeringen, 3. att också så långt möjligt tillgodose barnets eller den ungas behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående, 4. att verka för att barnet eller den unge får utbildning och ansvar för att de ges det stöd till utbildning som de behöver, och 5. att verka för att barnet eller den unge får en hälsa- och sjukvård som inte utgör ett hinder för utövandet av andra rättigheter.
5.5.3	Förslag Nuvarande bestämmelse om en särskilt utsett socialsekreterare för placerade barn och unga justeras och förstärks i 6 kap. 7 a § Sol. Av den nya lydelsen framgår att barn och unga i samhällsvård ska få en särskilt utsett barn- och ungdoms handledare som ska ansvara för att barnet eller den unge ges möjlighet att vara delaktig i utformandet av vården och får information om sina rättigheter, samt för att noga följa vården.
5.5.4	Förslag Nya bestämmelser om att socialnämnden ska besluta om var barn eller unga under 21 år ska vistas under vårddiden, både initialt och vid ändring av var vården ska utföras införs i 6 kap. 5 § Sol. Om beslutet om vistelse behöver ändras ska socialnämnden noga förbereda barnets eller den ungas flyttning. Omedelbar förändring av barnets eller den ungas vistelse endast ske om det finns ett särskilda skäl för det. Beslut enligt 6 kap. 5 § Sol föreslås bli möjliga att överklaga genom ett tillägg i 16 kap. 3 § Sol. Nya bestämmelser införs i 6 kap. 5 a § Sol om att socialnämnden inför ett beslut om var barn och unga ska vistas ska socialnämnden bedöma om barnets eller den ungas behov av vård kan tillgodoses där. Nämnden ska då särskilt beakta barnets eller den ungas: 1. inställning till vården och var den ska utföras, 2. relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare, 3. förankring i skola eller skola och i den sociala miljön, 4. särskilda behov, pågående behandling eller annan insats, och 5. behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund. Som en följd av ändringarna införs ett tillägg i 6 kap. 6 § Sol om att samråd med annan kommun även ska ske vid beslut om vistelse enligt 6 kap. 5 § Sol.
5.5.5	Förslag Bestämelsen i 11 § andra stycket LVU om att nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne justeras till att nämnden får bestämma att den unge vistas i sitt eget hem om det kan antas att den ungas behov av vård bäst kan tillgodoses där. Bestämelsen i 11 § andra stycket LVU om att vården alltid ska inledas utanför den enskilda hem tas bort. Bestämelsen om när vården ska anses påbörjas i 10 § första stycket LVU ändras till att vården ska anses påbörjas när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats. En bestämmelse införs i en ny paragraf, 11 a §, om att socialnämnden får besluta om särskilda villkor för unga som vårdas med stöd av 3 § som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. De särskilda villkoren får avse 1. skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten, och 2. att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, sälliv-, svenstiller härspro. Socialnämndens beslut om särskilda villkor föreslås få överklagas enligt LVU genom ett tillägg i 41 § LVU. Uppdrag att besluta på socialnämndens vägnar om särskilda villkor föreslås endast få ges åt en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden i ärenden som är en uppgift för nämnden genom ett tillägg i 10 kap. 4 § Sol.
5.5.6	Förslag Bestämmelserna i Sol och LVU om att socialnämnden noga ska följa vården av de barn och unga som vårdas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ändras så att det framgår i 6 kap. 7 b § Sol att socialnämnden noga ska följa vården av barn och unga i samhällsvård i syfte att bedöma om barnet eller den ungas behov av vård tillgodoses. Bestämmelserna kompletteras också med att socialnämnden särskilt ska uppmärksamma barnets eller den ungas hälsa, utbildning, utveckling, beteende, sociala relationer samt eventuell utsatthet för våld. I en ny bestämmelse i 6 kap. 7 c § Sol regleras att socialnämnden noga ska följa vården genom att erbjuda barnet eller den unge enskilda samtal i den omfattning som är lämplig med hänsyn till barnets eller den ungas behov och önskemål men minst en gång var sjätte månad. Under det första året av varje placering ska socialnämnden erbjuda barnet eller den unge kontakt minst en gång per månad. Socialnämnden ska även följa vården genom samtal med vårdnadshavarna och den eller de som utför vården, och personliga besök i det hem eller boende där barnet eller den unge vistas. Vid behov ska information från skolan, tandvården och hälso- och sjukvården hämtas in. Nya bestämmelser om att hälso- och sjukvården och skolan ska lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för att genomföra eller följa upp vård av barn eller unga under 21 år som vårdas utanför det egna hemmet på uppdrag av socialnämnden införs i 5 kap. 8 a HSU, respektive 29 kap. 13 § tredje stycket skollagen. Genom ett tillägg i bestämmelsen i Sol om uppgiftsskyldighet till socialnämnden för myndigheter, befattningshavare och yrkesverkamma framgår att skyldigheten även omfattar uppgifter som behövs för att genomföra eller följa upp vård av barn eller unga under 21 år i familjehem, stödboende eller HVB.
5.5.7	Förslag En bestämmelse om att socialnämnden vid det första övervägandet efter att vård har inletts ska beakta om hälsoundersökning enligt lagen (2017:209) om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällsvård samt om en bedömning enligt 3 kap. 12 k § skollagen (2010:800) har utförts, införs i 6 kap. 8 § andra stycket Sol.
5.5.8	Förslag I en ny bestämmelse i 6 kap. 7 d § Sol anges socialnämndens ansvar att i fråga om barn i samhällsvård lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver, främst för att främja kontakten och umgänget med barnet. En bestämmelse om att när samhällsvård av ett barn inleds för första gången ska socialnämnden verka för att vårdnadshavarna får stöd utifrån de skäl som föranleder vården i minst två år införs i 6 kap. 7 d § andra stycket Sol.
5.5.9	Förslag De nuvarande bestämmelserna i Sol 6 kap. 8 § Sol och 13 § LVU justeras till att socialnämnden minst en gång var sjätte månad ska överväga 1. om behovet av vård har förändrats, och 2. om barnets eller den ungas behov av vård och stöd tillgodoses. Även andra stycket i 13 § LVU justeras så att socialnämnden både ska pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra och om den ungas behov av vård tillgodoses när den unge vårdas enligt 3 §. Vid övervägandet respektive prövningen ska nämnden beakta barnets eller den ungas inställning till vården. Vid det första övervägandet efter att vård har inletts ska nämnden också följa upp om en hälsoundersökning enligt lagen med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård har erbjudits samt om en bedömning enligt 3 kap. 12 k § skollagen har utförts. Det gäller både vid vård enligt Sol och LVU. En ny bestämmelse om att vården ska upphöra när den inte längre behövs eller när samtycke till den inte längre finns införs i 6 kap. 8 § Sol.
5.5.10	Förslag En bestämmelse om att om en socialnämnd får kännedom om något som skulle kunna föranleda återkallelse av ett tillstånd att vara familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende ska nämnden genast anmäla det till Inspektionen för vård och omsorg införs i 12 kap. 11 § Sol.
5.5.11	Förslag Bestämelsen i 11 § fjärde stycket LVU justeras genom att tydliggöra att nämnden under vårddiden har samma ansvar som vårdnadshavaren anmars har för att den ungas grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses och att nämnden eller den som nämnden har uppdragit vården till ska ha uppsikt över den unge och bestämma om den ungas personliga förhållanden i den utsträckning det behövs för att genomföra vården. Det innefattar att verka för att den unge får den utbildning, tandvård och hälso- och sjukvård som den unge behöver. Regeringen bör särskilt utreda regleringen av bestämmanderätten mellan barn och unga, vårdnadshavare och socialnämnden när det gäller till exempel hälso- och sjukvård och skola, med särskilt fokus på vilka konsekvenser införandet av digitala tjänster har för barn och unga i samhällsvård.
Stärkt kvalitet i familjehemsvård	
6.6.1	Bedömning Kommunernas möjligheter att rekrytera familjehem behöver förbättras. Det krävs olika åtgärder för att stärka dessa möjligheter.
6.6.2	Förslag Definitionen av familjehem i 3 kap. 2 § Sol justeras så att stattdigvarande vård inte är en förutsättning för familjehem som tar emot barn för vård och fostran på uppdrag av socialnämnden.
6.6.3	Förslag Bestämmelser om kategorier av familjehem införs i en ny 6 kap. 1 b § Sol. Familjehem föreslås finnas i familjehemskategorierna: nätverkshem, allmänt familjehem, förstärkt familjehem och jourhem.
6.6.4	Bedömning Utredningen bedömer att den reglering som föreslås tydliggör hur kommunerna ska använda sig av Treatment Foster Care Oregon (TFCO) eller andra så kallade behandlingsfamiljer. Det finns därför inte behov av att införa en ny placeringsform för behandlingsfamiljer.
6.6.5	Förslag Beskrivningen av jourhem i 6 kap. 6 § Sol tas bort.
6.6.6	Förslag En ny bestämmelse införs i 6 kap. 6 § Sol om att barn och unga under 21 år får vårdas i jourhem i högst sex månader efter det att vården inletts om det inte finns särskilda skäl för annat.
6.6.7	Förslag En bestämmelse om att fler än tre barn eller unga under 21 år inte får vårdas samtidigt i samma familjehem om det inte finns särskilda skäl införs i 6 kap. 6 § Sol.
6.6.8	Förslag Skyldigheten för socialnämnden att anmäla till IVO vid placering av fler än tre barn i 3 kap. 19 a § socialtjänstförordningen (2001:937) tas bort. Skyldigheten enligt 7 kap. 1 § socialtjänstförordningen att föra en förteckning över de barn som vistas i familjehem eller andra nämndens medgivande i annat enskilt hem tas bort och justeras till att socialnämnden endast ska rapportera antalet nätverkshem med gällande tillstånd en gång per år. Inspektionen för vård och omsorg får meddela föreskrifter om rapporteringen.
6.6.9	Förslag En bestämmelse om att socialnämnden endast får placera barn eller unga för samhällsvård i familjehem som har beviljats tillstånd införs i 6 kap. 6 § tredje stycket Sol. Bestämmelserna i 6 kap. 6 första och andra stycket Sol justeras så att lydelsen beslut om vård tas bort eftersom de ersätts av den nya bestämmelsen i 6 kap. 6 § tredje stycket Sol.

6.6.10	Förslag	En bestämelse om att ett barn eller en ung person under 21 år endast får vårdas hos någon som inte har blivit utsatt tillstånd för att vara familjehem i sammanlagt sex månader efter att värden har inletts om det finns särskilda skäl, införs i 6 kap. 6 § SoL. En bestämelse om att vårdplan och genomförandeplan även ska upprättas när barn eller unga vistas i enskilt hem som utreds för att få tillstånd införs i 11 kap. 3 § SoL.
6.6.11	Förslag	En bestämelse om att tillstånd att vara familjehem i en eller flera familjekategorierna ges av socialnämnden om hemmet har förutsättningar för att medverka till socialnämndens ansvar för att ge god vård till barn och unga i samhällsvård införs i 6 kap. 6 d § SoL. Tillstånd att vara familjehem ges av socialnämnden i den kommun som avser att placera barn eller unga under 21 år i det enskilda hemmet. I annat fall ges tillstånd av socialnämnden i samma kommun som enligt 2 a kap. ansvarar för att tillgodose behov av stöd och hjälp till den som avser att bli familjehem. Detta regleras i 6 kap. 6 e § SoL. Socialnämnden i den kommun som beslutat om tillstånd beslutar även om familjehemmet ska beviljas tillstånd för ytterligare familjekategorierna enligt 6 kap. 6 e § andra stycket SoL.
6.6.12	Förslag	En bestämelse om att beslut om tillstånd för att vara familjehem inte får delegeras till annan än en särskild avdelning som består av ledamöter eller ersättare i nämnden införs i 10 kap. 4 § SoL.
6.6.13	Förslag	En bestämelse om krav på att den sökande genomgått en av socialnämnden anvisad familjehemsutbildning införs i 6 kap. 6 § SoL.
6.6.14	Förslag	När en ansökan om intresse för att vara familjehem har kommit in till socialnämnden ska beslut om att inleda eller inte inleda utredning om tillstånd fattas skyndsamt. Ett sådant beslut behöver inte fattas om en sådan utredning redan pågår. Nämnden ska alltid inleda utredning om någon har anmält intresse för att få tillstånd till att bli nätverkskem. En utredning enligt första stycket ska vara slutförd senast inom sex månader. Bestämmelserna införs i 11 kap. 1 b § SoL.
6.6.15	Förslag	I 16 kap. 3 § SoL görs ett tillägg om att socialnämndens beslut om tillstånd får överklagas.
6.6.16	Förslag	I 6 kap. 6 § tredje stycket SoL föreslår utredningen att det ska regleras att ett beslut om tillstånd att vara familjehem gäller tills vidare men upphör att gälla efter tre år om ingen placérats i hemmet eller tre år efter det att den senaste placeringen i hemmet har upphört. Ett tillstånd i kategorin nätverkskem upphör att gälla direkt när det inte längre finns någon placering i hemmet.
6.6.17	Förslag	En bestämelse om att inspektionen för vård och omsorg ska återkalla tillståndet till familjehem för förutsättningarna för tillståndet inte längre finns införs i 6 kap. 6 § SoL.
6.6.18	Förslag och bedömning	Förslag: En bestämelse om att inspektionen för vård och omsorgs beslut om återkallelse av tillstånd att vara familjehem får överklagas införs i 16 kap. 4 § SoL. Bedömning: Bestämmelserna i 5 kap. 2 § om förbud mot att ta emot barn i sitt hem ska finnas kvar.
6.6.19	Förslag	En bestämelse om att familjehem ska underrätta socialnämnden om deras förutsättningar för att utföra uppdrag som familjehem ändras väsentligt införs i 6 kap. 6 § SoL.
6.6.20	Förslag	En bestämelse om att IVO genast ska underrätta socialnämnden i de kommuner som har uppdrag i det familjehem som berörs om beslut om återkallelse samt beslut om att inleda utredning om återkallelse av tillstånd enligt 6 kap. 6 § införs i 13 kap. 12 § SoL.
6.6.21	Förslag	Socialstyrelsen ges i uppdrag att se över författningar samt vägledande material för kommuner och enskilda som gäller utredningens förslag gällande familjehem. I uppdraget ska bland annat ingå att ta fram stödmaterial om hur en utredning av ett tillstånd till familjehem ska genomföras, samt redigera hur en sådan utredning ska dokumenteras samt att tillhandahålla utbildning till kommunerna i att hålla grundutbildning för familjehem. I uppdraget ska även ingå att Socialstyrelsen undersöker förutsättningarna för en nationell digital tjänst som allmänheten kan ansöka om att bli familjehem i och vilken myndighet som skulle vara ansvarig för en sådan tjänst
6.6.22	Förslag	IVO föreslås ges i uppdrag att utföra riskbaserad tillsyn på socialnämndernas arbete med familjehemsvården. Tillsynen kan till exempel utgå från indikatorer i det nationella registret av familjehem för barn och unga.
6.6.23	Förslag	Bestämmelserna om övervägande av placering i nätverkskem i 6 kap. 5 § SoL justeras på så sätt att socialnämnden inför placering i samhällsvård ska undersöka om barnet eller den unge kan vårdas hos någon i sitt nätverk. Vidare ska nämnden placera barnet eller den unge i ett nätverkskem om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård kan tillgodoses där. Bestämelsen om att vad som är bäst för barnet alltid ska beaktas tas bort så att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande. Regeringen föreslås ingå en överenskommelse med SKR för att öka kommunernas användande av nätverkskem.
6.6.24	Förslag	Bestämmelser införs i 6 kap. 6 c § SoL om att socialnämnden ska ge familjehem för barn och unga under 21 år utbildning, handledning, stöd och annan hjälp som är anpassad till deras uppdrag. Sådana insatser ska ges särskilt intensivt under det första året av varje placering. Stöd ska finnas tillgängligt dagtid under vardagar, samt under kvällen och helger. Insatser enligt första stycket ska ges i särskild omfattning till förstärkta familjehem och jourhem. Insatserna ska också vid behov ges till enskilda hem som tar emot barn enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket.
6.6.25	Förslag	En bestämelse om att socialnämnden ska använda handläggare som har avlagt svensk sociationsexamen eller annan relevant examen på minst grundnivå i högskolan även för utförande av sådana uppgifter inom socialtjänsten rörande barn och unga som innefattar utredning av ansökningar om att bli familjehem införs 3 kap. 3 a § SoL. En bestämelse om kompetenskrav för dem som erbjuder familjehem stöd, utbildning och handledning införs i 3 kap. 3 § SoL. Genom tillägg i 3 kap. 3 c § SoL och 7 a kap. 1 § SoF för Socialstyrelsen bedöma om kompetenskrav som anges i 3 kap. 3 c § SoL är uppfyllda för socialnämndens handläggare som ger sådant stöd och har viss utländsk utbildning
6.6.26	Förslag	Bestämmelserna i 5 kap. 3 b § SoF om kontroll av registerutdrag inför placering av ett barn i familjehem justeras till att omfatta även unga under 21 år och preciseras till att omfatta kontroll såväl inför socialnämndens beslut om tillstånd till familjehem enligt 6 kap. 6 d § SoL som inför beslut om vistelse i familjehem enligt 6 kap. 5 § SoL. Socialnämnden ska också genom tillägg i förordningarna om belastnings- respektive misstankeregister kunna få utdrag från belastningsregistret och misstankeregistret i ärenden som rör placering och tillståndsgivning på samma sätt som nämnden i dag får i ärenden om vårdnad av barn, barns boende, umgången med barn och medgivande att ta emot barn.
6.6.27	Förslag	En bestämelse införs i 6 kap. 6 b § SoL om att socialnämnden ska betala ut all ersättning för samhällsvård av barn och unga i familjehem eller enskilda hem som tagit emot barn eller unga enligt 6 kap. 6 § fjärde stycket direkt till det familjehem eller det hem som vårdar dem.
6.6.28	Förslag och bedömning	Förslag: Jourhem ska omfattas av möjlighet till föräldraledighet och socialförsäkringsförmåner på samma sätt som övriga familjehem genom tillägg i definitionen av familjehemsförälder i socialförsäkringsbalken och tillägg i bestämmelsen om vad som likställs med förälder i föräldraledighetslagen. Regeringen föreslås ingå en överenskommelse med SKR för att utarbeta uppdaterade och tydligare rekommendationer för ersättningsnivåer för familjehem. Bedömning: Förslag om att inkomster i pengar som är underlag för arbetsgivareutgifter och egenavgifter ska vara SGI-grundande som lagts fram av utredningen Ett trygghetssystem för alla – översyn av regelverket för sjukpenninggrundande inkomst, S 2021:07, bör genomföras.

8.5.1	Bedömning	Ett planerat och systematiskt nationellt utvecklings- och förbättringsarbete behövs för att HVB och stödboende ska vara tydliga och väl fungerande delar av vårdkedjan. Arbetet bör ha följande mål: – Tydligare motiverade och bättre matchade placeringar i HVB för vårdbehov som bara kan tillgodoses där – Ökad tillgång till bästa tillgängliga kunskap för vård i HVB och stödboenden – Högre kompetens i de HVB och stödboende som tar emot barn och unga – En mer ändamålsenlig differentiering av institutionsvården utifrån dess roll i vårdkedjan Utredningens bedömningar och förslag om HVB och stödboende lägger grunden för det utvecklings- och förbättringsarbetet om de genomförs samlat under de närmast följande åren.
8.5.2	Förslag	Barn och unga under 21 år ska endast få placeras i ett hem för vård eller boende om det kan antas att barnets eller den unges behov av vård bäst kan tillgodoses där. Definitionen av hem för vård eller boende i 3 kap. 1 socialtjänstförordningen (2001:397) föreslås få ett tillägg så att barn som vårdas i HVB ska ges fostran. En upplysningsbestämmelse föreslås tas in i anslutning till definitionen om att med HVB avses även särskilda ungdomshem.
8.6	Förslag	Inom ramen för statens arbete med styrning och stöd till samhällsvården för barn och unga ska kunskapsstöd tas fram för lämplighetsbedömning vid inskrivning av barn och unga i HVB och stödboende. Stödet ska utformas för socialnämnder, HVB och stödboenden. En regel införs i 3 kap. 12 § SoF om att socialnämnden, med bestående av bestämmelserna i offentlighets- och sekretesslagen (2009:400), ska lämna uppgifter om behov, ålder, utveckling, utbildning och personliga förhållanden i övrigt som är relevanta för att vid inskrivningsbeslutet kontrollera att hemmet eller boendet är lämpligt när nämnden ansöker om inskrivning av någon som är under 21 år i HVB eller stödboende. Andra kunskapsstöd tas fram om systematiskt kvalitetsarbete och grundläggande förutsättningar för god kvalitet i HVB och stödboende. Dessa kunskapsstöd ska omfatta standardiserade beskrivningar av innehåll och värdförlopp i HVB för barn och unga och ett kontinuerligt stöd för systematiskt arbete med avvikelser och misförhållanden i HVB för barn och unga. Regeringen bör utreda hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden för barn och unga.
8.7.1	Förslag	En ny bestämmelse införs i 3 kap. 5 b § socialtjänstförordningen (2001:937) som anger att föreståndaren vid stödboende och HVB som tar emot barn och unga under 21 år ska leda det dagliga arbetet, utveckla och följa upp verksamheten. Ett tillägg görs i 3 kap. 5 § socialtjänstförordningen där det framgår att det vid stödboende och HVB som tar emot barn och unga under 21 år får finnas flera personer som förestår verksamheten. Genom en ny bestämmelse i 3 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453) framgår det att föreståndare vid stödboende och HVB som tar emot barn och unga under 21 år ska ha avlagt relevant examen på minst grundnivå i högskolan. Föreståndare ska också ha sådan kunskap om målgrupps behov, och personlig lämplighet som krävs för att utföra sina arbetsuppgifter. Av en ny bestämmelse i 3 kap. 5 c § SoF framgår att examen på minst grundnivå i högskolan som innefattar socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap räknas som relevant examen för en föreståndare vid stödboende och HVB som tar emot barn och unga under 21 år. Av en ny bestämmelse i 3 kap. 5 b § socialtjänstförordningen framgår att föreståndare vid varje HVB som tar emot barn och unga under 21 år ska utses av utvalda personer som ska samordna det dagliga arbetet med att medverka till att barn och unga får det stöd i kontakt med hälso- och sjukvård och skola som de behöver. En ny bestämmelse införs i 3 kap. 11 § socialtjänstförordningen som innebär att om huvudmannen vid stödboende eller HVB som tar emot barn eller unga upp till 21 år bestämmer att en annan person än föreståndaren beslutar om inskrivning ska denne ha samma kompetens som krävs för en ordinarie föreståndare. Regeringen bör ge Socialstyrelsen uppdrag att ta fram en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende som tar emot barn och unga under 21 år
8.7.2	Förslag	I 3 kap. 5 d § socialtjänstförordningen införs nya bestämmelser som anger att personal i HVB och stödboende utöver föreståndaren ska ha personlig lämplighet för att kunna utföra sina arbetsuppgifter. Av samma paragraf ska också framgå att personal som ger vård, fostran eller behandling vid HVB och stödboende för barn och unga under 21 år ska ha minst en 2-årig eftergymnasial utbildning, i första hand med inriktning mot socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap, om det inte finns särskilda skäl för annat. Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett nationellt stöd för att bedöma personlig lämplighet hos personal i HVB och stödboende som tar emot barn och unga under 21 år. I anslutning till detta arbete bör regeringen ge SIS i uppdrag att komplettera stödet med ytterligare delar som kan behövas för att bedöma och stödja personlig lämplighet för arbete i de särskilda ungdomshemmens läsbara miljöer och med de särskilda befogenheter som SIS har tillgång till. Regeringen bör ge Myndigheten för yrkeshögskolan i uppdrag att se över behovet av en tillfällig ökning av antalet platser i lämpliga utbildningar för personal som ger vård, fostran och behandling åt barn och unga i HVB till följd av de föreslagna högre utbildningarna. Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram överemp på hur kompetensmålen för arbete i HVB för barn och unga kan användas av utbildningsordnare och huvudmän för kompletterande utbildningar i förhållande till de nya bestämmelserna om personalens kompetens. I uppdraget bör ingå att bedöma vilka av kompetensmålen som är relevanta för personal i stödboende.
8.7.3	Förslag	För föreståndare föreslås övergångsbestämmelser under två år efter att de nya kompetenskraven träder i kraft. För övrig personal föreslås övergångsbestämmelser under fyra år
8.7.4	Förslag och bedömning	Bedömning: Förutsättningarna för att använda Yrkesresan som koncept för såväl kommunala som privata utförare inom institutionsvård och stödboende behöver undersökas inom ramen för den nationella samordning som SKR ansvarar för. Förslag: Regeringen bör, om det bedöms vara en förutsättning för en sådan undersökning, inlämna en överenskommelse med SKR om uppeiften.
8.8.1	Bedömning	Institutionsvården för barn och unga behöver en ändamålsenlig vårdstruktur med differentiering av verksamheter efter – deras specialisering genom rätt kompetens, insatser och vårdmiljöer – deras dimensionering genom vårdplatser och bemanning, – särskild tillgång till hälso- och sjukvård för placerade barn och unga, och – deras befogenheter att genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt
8.8.2	Förslag	Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att ta fram ett förslag till för en ändamålsenlig differentiering HVB utifrån specialisering, dimensionering och särskilt tillgång till hälso- och sjukvård. Arbetet med uppdraget bör inledas med en undersökning av vilka underlag och insatser som behövs och om särskilda regeringsuppdrag till vissa myndigheter behövs för att ta fram den. Förslaget till differentiering bör utformas i nära samverkan med IVO i de delar som rör tillståndsprövningen.
8.8.3	Förslag	Regeringen bör skyndsamt låta utreda behov av och förutsättningar för befogenheter i HVB för att genomföra vård av barn och unga på ett tryggt och säkert sätt. En sådan utredning bör också omfatta SIS särskilda befogenheter.
8.9.1	Förslag och bedömning	Förslag: 4 § förordningen (2007:1132) med instruktion för Statens institutionsstyrelse föreslås ändras så att det framgår att myndigheten ska utforma sin verksamhet så att den utgår från varje persons individuella villkor och behov. Regeringen bör ge SIS i uppdrag att utveckla sitt arbete med Treatment Foster Care Oregon (TFCO) och bidra till implementeringen av metoden. Regeringen bör utreda den långsiktiga finansieringen av vården i särskilda ungdomshem med inriktning på livskvalitet för barn och unga enligt hemsommun. Bedömning: SIS har gjort viktiga förändringar för att differentiera vården i särskilda ungdomshem. Det är angeläget att myndigheten får de förutsättningar som behövs för att fortsätta det arbetet.
8.9.2	Förslag och bedömning	Förslag: Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att samordna ett arbete för att i nära samverkan med SIS och SKR fram kriterier för vård med särskilt noggrann tillsyn. Bedömning: SIS behöver ha tillgång till vård i öppna former för utslussning under en begränsad tid av barn och unga från läsbara avdelningar i särskilda ungdomshem. Regeringen bör överväga om SIS ska ges möjlighet att besluta om utskrivning från särskilda ungdomshem när kriterier för att bedöma behov av vård med särskilt noggrann tillsyn tagits fram och tillgången till öppna vårdplatser för utslussning från ungdomshemmen har säkerställts
8.9.3	Förslag	Statens institutionsstyrelse ska ha en central funktion dit barn och unga kan vända sig för att lämna klagomål på vistelsen vid särskilda ungdomshem. Bestämmelser om det införs i förordning (2007:1132) med instruktion för Statens institutionsstyrelse. Genom en ändring i 17 § LVU föreslås det framgå att kroppspolisering eller yllig kroppspolisering endast får utföras eller bevitnas av någon av samma kön om inte den unge har andra önskemål. Den unge ska tillfrågas om någon särskild person ur personalen genomföra åtgärden. Den unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses. Regeringen bör ge SIS i uppdrag att ta fram riktlinjer för att förebygga och motverka sexuella övergrepp och att rapporter hur riktlinjerna implementeras och följs upp. Regeringen bör ge SIS i uppdrag att stödja barn och unga som blir brottsoffer i särskilda ungdomshem.

Tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård

9.4	Förslag och bedömning	Bedömning: För bästa möjliga hälsa hos barn och unga i samhällsvård krävs att de har tillgång till jämlik hälso- och sjukvård och tandvård för att uppmärksamma, bedöma och tillgodose deras behov av vård och stöd för hälsan. I vissa situationer behöver placerade barn och unga också ha tillgång till hälso- och sjukvård direkt i anslutning till vården. Förslag: Regeringen bör ta initiativ till att analysera de särskilda förutsättningarna för en god och nära vård för placerade barn och unga genom ett uppdrag till lämplig myndighet eller inom ramen för de överenskommelser som regeringen ingår med SKR om omställningen till en god och nära vård.
9.5	Förslag och bedömning	Förslag: En ny paragraf 8 kap. 4 a § införs i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) som anger att regionen ska erbjuda en god hälso- och sjukvård också till barn och unga under 21 år som vistas inom regionen och som vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen (2001:453) eller lagen (1990:52) om särskilda bestämmelser om vård av unga. Den region där barnet eller den unge är bosatt som ansvarar för hälso- och sjukvården enligt 1 § svarar för kostnaderna för vård som patienten ges med stöd av första stycket. En ny paragraf 6 b § införs i tandvårdslagen (1985:125) som anger regionens ansvar att erbjuda god tandvård också till barn och unga under 21 år som vistas inom regionen och som vårdas utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen eller lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga. Den region där barnet eller den unge är bosatt svarar för kostnaderna för tandvård som patienten ges med stöd av bestämmelserna i paragrafen. En ny bestämmelse införs i 9 a § tandvårdslagen (1985:125) som anger att regionen ska ingå en överenskommelse med kommunen om ett samarbete i fråga om barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet. Bedömning: Behovet av en ändring av reglerna för vårdgarantin för barn och unga som är placerade i familjehem, HVB och stödboende enligt Sol och LVU bör övervägas närmare i anslutning till att ändringen i den föreslagna 8 kap. 4 a § HSL genomförs och följs upp eller i anslutning till andra förändringar av vårdgarantin som eventuellt blir aktuella. Samsjuklighetstudier föreslås om att regionen ska erbjuda kommunen om regionen inte fullgör sina skyldigheter för personer som är placerade i HVB är positivt också för barn och unga som är placerade i institutionsvård med stöd av Sol eller LVU. Om förslaget genomförs bör det tydligt framgå att betalningsansvaret omfattar placeringar av barn och unga i HVB enligt både Sol och LVU
9.6	Förslag	Bestämmelsen i 32 § LVU ändras så det framgår att socialnämnden i ett ärende enligt den lagen ska besluta om läkarundersökning av den unge om det finns anledning att anta att sådan undersökning är behövlig för bedömning av om det finns hinder för vård eller för att på annat sätt särskilt beakta hälsotillståndet inför beslutet om vård samt utse läkare för undersökningen. Lagen (2017:200) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet får den nya rubriken lag med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård. Genom en ändring i denna lag införs en ny bestämmelse i 4 § om att läkare respektive tandläkare ska ansvara för hälsoundersökningarna. Samma paragraf justeras också så att det framgår att det är den region där barnet eller den unge vistas som ska erbjuda hälsoundersökning. I samma lag införs en ny bestämmelse i 3 § som förtydligar att med region avses även en kommun som inte ingår i en region. En ny bestämmelse införs i 5 § i samma lag om att Statens institutionsstyrelse ska underätta regionen om behov av hälsoundersökning för barn och unga som vårdas vid särskilda ungdomshem om socialnämnden inte tidigare har underlett regionen. Statens institutionsstyrelse ska informera socialnämnden när sådan underrättelse lämnas. Upplysningsbestämmelser införs i 8 kap. 10 § HSL och 6 a § tandvårdslagen om att särskilda bestämmelser om skyldighet att erbjuda hälsoundersökning finns i lagen med särskilda bestämmelser om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn i samhällsvård. Bestämmelsen i 11 kap. 3 a § Sol om socialnämndens skyldighet att underätta regionen om att en hälsoundersökning ska erbjudas justeras så att en sådan underrättelse ska göras om det inte är uppenbart obehövligt. Regeringen bör ge Socialstyrelsen ansvar och resurser för ett långsiktigt uppdrag att implementera reglerna lagen om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet och sina föreskrifter och allmänna råd inom området.
9.6.1	Förslag	En underrättelse ska ske enligt 11 kap. 3 a § Sol om det inte är uppenbart obehövligt.
9.6.2	Förslag	Lagen (2017:200) om hälsoundersökning av barn och unga som vårdas utanför det egna hemmet kompletteras och får en ny rubrik.
9.7.3	Förslag	Regeringen bör ge Socialstyrelsen i uppdrag att i samverkan med SIS och berörda regioner analysera och beskriva hur de strukturer för samverkan som byggts upp i arbetet med integrerad vård också kan vara en del av ordinarie samverkan. Beskrivningen bör kunna ligga till grund för planering och genomförande av fortsatt ordinarie samverkan mellan SIS och regionerna. Regeringen bör initiera ett utvecklingsarbete för att pröva mobila team och digitala lösningar för ökad tillgänglighet till regionens öppna hälso- och sjukvård för barn och unga i särskilda ungdomshem.
9.7.4	Bedömning	De erfarenheter och resultat som hittills framkommit genom pilotprojektet med integrerad vård pekar på att någon form av sådan vård sannolikt behöver vara tillgänglig framöver för barn och unga som samtidigt har stora psykiatriska vårdbehov och vårdas med stöd av LVU. Regeringen behöver vara beredd på att fatta långsiktiga beslut om integrerad vård efter att Socialstyrelsens slutrapport om pilotprojektet är klar 2025.

- 9.7.5 Förslag Barn och unga som vårdas i särskilda ungdomshem ska erbjudas en hälso- och sjukvård på basnivå som regelbundet behöver vara tillgänglig på plats i ungdomshemmen. Denna hälsooch sjukvård ska omfattas: – hälsofrämjande och förebyggande åtgärder, – bedömning av fysiskt och psykiskt hälsotillstånd, och – ordination och hantering av läkemedel. Dessa åtgärder får inte kräva andra kontakter med hälso- och sjukvården, men bör innebära att behovet av sådana kontakter identifieras och bidra till att sådana kontakter kommer till stånd. Läkare, sjuksköterskor och psykolog ska finnas tillgängliga i varje särskilt ungdomshem för den hälso- och sjukvård som ska erbjudas på plats där. Läkaren bör ha specialkompetens inom barn- och ungdomspsykiatri eller allmän psykiatri. Särskilda ungdomshem som ger vård och behandling åt missbrukare av alkohol, narkotika eller flyktiga lösningsmedel bör ha tillgång till läkare med särskilda kunskaper som är lämpade för denna verksamhet. Nya bestämmelser om den hälso- och sjukvård som ska erbjudas i särskilda ungdomshem införs i 6 § lagen (2017:209) med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård. Nya bestämmelser införs också i samma lag som anger att SIS ansvarar för den hälso- och sjukvård som utförs av sjuksköterska eller psykolog samt att regionen ansvarar för hälso- och sjukvård i övrigt enligt bestämmelser i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30). En ny bestämmelse om regionens ansvar för tillgången till läkare för hälso- och sjukvård i särskilda ungdomshem införs i 7 kap. 10 § hälso- och sjukvårdslagen. Regeringen bemyndigas att meddela föreskrifter om vårdavgifter enligt lagen.
- 9.7.6 Förslag Nya bestämmelser som anger att SIS och regionen ska ingå överenskommelser om ett samarbete i fråga om hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga under 21 år som vårdas i särskilda ungdomshem införs i 8 § i lagen (2017:209) med särskilda bestämmelser om åtgärder som avser hälsa för barn och unga i samhällsvård. Regeringen bör ingå en överenskommelse med SKR att medverka till en nationell överenskommelse mellan regionerna och SIS som rekommenderas till huvudnämnen. Regeringen bör också ge SIS i uppdrag att medverka till en sådan lösning på nationell nivå.
- 9.7.7 Förslag SIS ges genom nya bestämmelser i 2 kap. 8 § SoL och 16 kap. 5 § HSL samma möjlighet att ta initiativ till individuell plan, så kallad SIP, som kommun och region.
- 9.8 Förslag och bedömning Bedömning: Arbetsätt, metoder och organisation inom hälsooch sjukvården och former för samverkan mellan hälso- och sjukvården och socialtjänsten behöver utvecklas i vissa delar för att placerade barn och unga ska ha en likvärdig tillgång till god och jämlik hälso- och sjukvård. Förslag: Regeringen bör ge lämpliga myndigheter i uppdrag att – beskriva, pröva och utvärdera en eller flera organisatoriska modeller för information, bedömningar och samverkan om placerade barns och ungas hälsa – genomföra ett utvecklingsarbete i nära samverkan med huvudmän och professionsföreträdare inom BUP som ökar förutsättningarna för placerade barn och unga att få tillgång till den psykiatriska vård som de har rätt till – ta fram stöd till socialnämnder, ungdomsmottagningar och HVB för arbetet med SRHR för barn och unga som vårdas i familjehem, HVB och stödboende – genomföra en förstudie av digitala verktyg som medel för tillgång till jämlik hälso- och sjukvård för barn och unga i samhällets vård – föreslå hur en studie av språkstörning bland barn och unga i samhällsvård kan genomföras avseende förekomst samt tillgång till vård och stöd.

En väl fungerande skolgång

- 10.5.1 Förslag En underrättelseskyldighet införs i en ny paragraf, 11 kap. 3 b SoL. Enligt förslaget ska socialnämnden snarast men senast inom en vecka från det att vård har inletts i ett familjehem, i ett stödboende eller i ett hem för vård eller boende, underrätta ansvarig nämnd som fullgör uppgifter enligt skollagen (2010:800) om att en elev som omfattas av skolplikten enligt 7 kap. skollagen har behov av utbildningsplats. Underrättelse behöver inte ske om sådan är uppenbart obehövlig.
- 10.5.2 Förslag En bestämmelse införs i 3 kap. 12 § skollagen. Bestämmelsen reglerar att det ska göras en särskild kunskapsbedömning i samband med att vård av barn och unga under 21 år inleds med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller när vård inleds utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen (2001:453). En sådan bedömning ska också göras för dessa barn och unga i samband med att skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska dokumenteras. Om det efter en sådan bedömning kan befaras att eleven inte kommer att uppfylla de betygskriterier eller kriterier för bedömning av kunskaper som gäller för den aktuella skollagen, ska det skyndsamt planeras sådant stöd som anges i 5 § eller göras en anmälan till rektorn enligt 7 §. Det behöver inte göras någon särskild bedömning om förutsättningarna i 5 eller 7 § redan är uppfyllda. Det ska i så fall skyndsamt planeras sådant stöd som anges i 5 § eller göras en anmälan till rektorn enligt 7 §. Samråd med personal med specialpedagogisk kompetens ska ske vid den särskilda kunskapsbedömningen. Det ska framgå av 3 kap. 4 § skollagen. Skolverket och SPSM bör ges i uppdrag av regeringen att ta fram allmänna råd och stödmaterial för en sådan bedömning.
- 10.5.3 Förslag En bestämmelse om att socialnämnden ska underrätta rektor vid behov av en bedömning enligt 3 kap. 12 k § skollagen om det inte är uppenbart obehövligt införs i 11 kap. 3 b § SoL.
- 10.5.4 Förslag En bestämmelse införs i 2 kap. 27 § skollagen om att utöver vad som anges i 27 § ska hälsobesök erbjudas vid behov i samband med att vård av barn och unga under 21 år inleds med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller när vård inleds utanför det egna hemmet med stöd av socialtjänstlagen (2001:453).
- 10.5.5 Förslag Socialtjänstförordningen 9 kap. 7 § justeras till att den som vårdas i ett familjehem, stödboende eller HVB och vars skolplikt har upphört och som inte får utbildning i gymnasieskolan eller anpassade gymnasieskolan bör vid behov ges möjlighet till kompletterande utbildning. I annat fall bör möjlighet ges till sådan arbetsträning som ökar möjligheterna till att få anställning eller yrkesutbildning.
- 10.5.6 Förslag Regeringen bör ge i uppdrag till Socialstyrelsen, Skolverket, SPSM och SIS att arbeta med att utveckla och vidare implementera SAMS och SiSam.
- 10.5.7 Förslag Regeringen bör ingå en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) om ett utvecklingsarbete i kommunerna för att testa och sprida arbetssätt som leder till att förbättra barn och unga i samhällsvårds skolresultat.

Fortsatt samhällsvård efter 18 års ålder och stöd efter samhällsvård

- 11.6.1 Förslag Bestämmelser införs i en ny paragraf, 6 kap. 6 h § SoL om att socialnämnden för barn och unga i samhällsvård ska pröva behov av fortsatt sådan vård inför att ett barn fyller 18 år. Vid prövningen ska en sammantagen bedömning av barnets egen inställning till fortsatt vård och förmåga att leva ett självständigt liv vara avgörande.
- 11.6.2 Förslag En ny bestämmelse om att för barn och unga som har varit i samhällsvård ska det från 16 års ålder ingå i en skällig levnadsnivå att upp till 25 års ålder få kämlomsäsigst stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård efter att samhällsvården avslutats införs i en ny paragraf, 4 kap. 1 d § SoL.
- 11.6.3 Förslag En bestämmelse om att socialnämnden inför att samhällsvård av barn och unga upphör ska informera den enskilde om rätten till insatser enligt 4 kap. 1 d § införs i 6 kap. 8 c § SoL.
- 11.6.4 Förslag En bestämmelse om att socialnämnden ska erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd för det särskilda behov som uppstår när barnet återförenas med den eller dem som har vårdnaden om barnet när samhällsvården upphört införs i 6 kap. 8 d § SoL. En bestämmelse införs i 2 kap. 4 a § SoL om att det är den placerade kommunen som ska ge stöd till vårdnadshavare efter avslutad placering införs i 6 kap. 8 d § SoL.

Konsekvenser

- 12.1 Bedömning Samtliga förslag är baserade på vad utredningen bedömer är bäst för barn och unga och bedöms leda till en bättre situation för barn och unga under 21 år i samhällsvård, både som individer och grupp.
- 12.2.2 Bedömning Om förslagen genomförs beräknas staten få en engångskostnad på 66 miljoner kronor för utvecklings-, implementerings- och uppföljningskostnader. Kostnaderna avser uppdrag till Socialstyrelsen, IVO, SIS och Skolverket, samt överenskommelser med SKR. Vidare beräknas staten få ökade löpande kostnader om 26 miljoner kronor per år.
- 12.2.3 Bedömning Om förslagen genomförs beräknas kommunerna få ökade kostnader med cirka 506 miljoner per år till följd av ökade arbetsuppgifter och arbetsstöd i lagstiftningen.
- 12.2.4 Bedömning Utredningen bedömer att regionerna sammantaget kommer att få 8 miljoner kr per år i ökade kostnader om förslagen införs.
- 12.3 Bedömning Utredningens förslag innebär inga konsekvenser i förhållande till EU-rätten.
- 12.4 Bedömning Vissa av utredningens förslag innebär vissa inskränkningar för den kommunala självstyrelsen, men bedöms vara nödvändiga och proportionella för att säkerställa kvaliteten på samhällsvården för barn och unga.
- 12.5 Bedömning Förslagen bedöms minska risken för att barn och unga utsätts för eller begår brott både när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört.
- 12.6 Bedömning Förslagen bedöms inte påverka sysselsättning eller offentlig service i olika delar av landet.
- 12.7 Bedömning Utredningens förslag om kompetens i HVB och stödboende samt rekrytering av familjehem är proportionerliga i förhållande till konsekvenserna för företag sett till deras uppdrag i samhällsvården och innebär inte att små företag missgynnas i förhållande till större företag.
- 12.8 Bedömning Förslagen bedöms innebära viss förbättring för jämställdheten mellan kvinnor och män.
- 12.9 Bedömning Utredningens förslag bidrar till att nå de integrationspolitiska målen.

Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

- 13.2 Förslag Förslagen i socialtjänstlagen (2001:453), SoL, och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, om uppföljning, stöd till barn och unga, vårdnadshavare och föräldrar samt familjehem, med mera ska träda i kraft den 1 november 2025.
- 13.3 Förslag Bestämmelserna som rör tillståndsprocessen för familjehem ska träda i kraft den 1 november 2025. De ska tillämpas för personer som inte har pågående uppdrag som familjehem eller jourhem från socialnämnden när de föreslagna ändringarna i socialtjänstlagen (2001:453) träder i kraft. De barn och unga under 21 år som vid kraftträdandet får vård i ett familjehem får utan hinder av bestämmelserna i 6 kap. 6 § vårdas i det familjehemmet även om beslut om tillstånd inte finns. Familjehem och jourhem som är utredda av socialnämnd och som har pågående placeringar av barn och unga under 21 år den 1 november 2025 ska ges tillstånd utan förnyad familjehemsutredning av socialnämnden i den kommun som har den tidigast påbörjade pågående placeringen i hemmet.
- 13.4 Förslag Lagen och förordningen om familjehemsregister och ändringarna i offentlighets- och sekretesslagen ska träda i kraft den 1 september 2026.
- 13.5 Förslag De föreslagna ändringarna i skollagen (2010:800) ska träda i kraft den 1 november 2025. Det behövs inte några övergångsbestämmelser.
- 13.6 Förslag Bestämmelserna som rör kompetenshöjande åtgärder träder i kraft den 1 november 2025. Det finns behov av övergångsbestämmelser. Bestämmelserna om kompetenskrav som avser föreståndare i stödboende och HVB föreslås tillämpas från och med den 1 november 2027 och bestämmelserna om kompetenskrav som avser övrig personal i stödboende samt HVB föreslås tillämpas från och med den 1 november 2029.
- 13.7 Förslag De föreslagna bestämmelserna i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30) och lagen (2017:209) med särskilda bestämmelser om hälsoundersökning och hälso- och sjukvård för barn i samhällsvård om tillgång till hälso- och sjukvård träder i kraft den 1 november 2025. Det behövs övergångsbestämmelser för tillgången till läkare i de särskilda ungdomshemmen. De ska tillhandahållas i de särskilda ungdomshemmen senast den 1 november 2026.

Bilaga 3

Socialdepartementet

s.remissvar@regeringskansliet.ses.sof@regeringskansliet.se

Diarienummer S2023/03032

Yttrande över remiss – För barn och unga i samhällsvård (SOU 2023:66)

Övergripande bedömning

Göteborgs Stad ställer sig i huvudsak positivt till utredningens förslag och anser att samtliga förslag som direkt berör socialnämnderna bör tillstyrkas. Göteborgs Stad vill i sammanhanget särskilt lyfta fram förslagen som berör familjehemsvården: bland annat förslagen som rör krav på tillstånd för familjehem och införandet av ett nationellt familjehemsregister; införandet av familjehemskategorier; förslaget om utökad stöd till familjehem; bestämmelsen om att högst tre barn eller unga får vara placerade samtidigt i ett familjehem samt förslaget om att nämndens ersättning ska utbetalas direkt till familjehemmen. Även förslagen om utökad stöd till vårdnadshavare i samband med placering och hemflytt bedöms vara positiva.

Göteborgs Stad vill också framhålla vikten av att regeringen särskilt utreder hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboenden. Det bedöms angeläget att förslaget om att Socialstyrelsen ska ta fram ett förslag till en ändamålsenlig differentiering av HVB utifrån specialisering, dimensionering och särskild tillgång till hälso- och sjukvård genomförs. Förslagen om att Socialstyrelsen får ansvar för en ny nationell struktur för uppföljning av samhällsvård bedöms också positivt.

Göteborgs Stad gör bedömningen att förslagen som en helhet kommer att leda till en förbättrad samhällsvård för barn och unga, bättre förutsättningar efter avslutad vård samt minska risken både för att barn och unga utsätts för och begår brott när de är i samhällsvård och efter att vården har upphört. Förslagen innebär en ambitionshöjning som på sikt kommer att ge positiva effekter för de barn och unga som berörs. Samtidigt vill Göteborgs Stad i sammanhanget framhålla vikten av att socialnämnderna ges tillräckliga förutsättningar för att leva upp till de lagkrav som finns.

De förslag som berör skolans särskilda kunskapsbedömning föreslås avstyrkas och förslaget bör ersättas av en alternativ hanteringsordning. Göteborgs Stad lämnar flera synpunkter på ett antal av förslagen vilka bör omhändertas i den vidare beredningen av utredningens förslag.

Regeringen tillsatte 2024-02-05 en utredning för att reformera den statliga barn- och ungdomsvårdens uppdrag och organisation. I uppdraget ingår att analysera orsakerna till bristerna i vårdkvaliteten, föreslå vilka kärnuppdrag verksamheten ska ha, analysera hur kompetensen och lämpligheten hos all personal kan säkerställas samt föreslå ett nytt

namn på myndigheten. Resultatet av utredningen ska presenteras senast i april 2025. Göteborgs Stad gör utifrån ovanstående inte någon bedömning av utredningens förslag gällande den samhällsvård som ges inom SiS.

Barn med funktionsnedsättningar

En stor del av barn och unga i samhällsvård har funktionsnedsättningar. Av utredningen framgår att förekomsten av neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har ökat under några decennier och är en av de vanligaste omständigheterna att beakta för placerade barns och ungas hälsa och utveckling. Utredningen anser att förslagen är av betydelse inte minst för barn och unga med funktionsnedsättning även om förslagen gäller för alla barn och unga i samhällsvård. Några av förslagen som bedöms vara av särskild vikt, sett till barn och unga med funktionsnedsättning i samhällsvård, är tydliggörandet av tillgång till hälso- och sjukvård vid särskilda ungdomshem, ökad kompetens hos personal och föreståndare vid stödboende och hem för vård eller boende samt ökat stöd till familjehem. Göteborgs Stad delar utredningens bedömning i dessa delar men anser att funktionshinderperspektivet inte är tillräckligt belyst i utredningen.

Utredningens uppdrag avser enbart att se över och föreslå åtgärder för att öka kvaliteten i vården när barn och unga placeras med stöd av socialtjänstlagen (2001:453), SoL eller lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Familjehem är dock också en insats enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. När LSS infördes uttalades att det självfallet bör ställas minst lika stora krav på familjehem som barn placeras i enligt SoL som enligt LSS. Som en följd av utredningsdirektivet har förslagen inte analyserats i förhållande till familjehemsvård som beslutats med stöd av LSS. De förslag som berör familjehem som utredningen lägger fram avser följaktligen enbart familjehemsvård som beslutas med stöd av SoL eller LVU. Detta får som konsekvens att till exempel förslagen gällande beslut om tillstånd som familjehem inte omfattar familjehem som tar emot barn som placeras med stöd av LSS. Göteborgs Stad anser att detta är en brist som behöver omhändertas i det vidare utredningsarbetet.

Skyldigheten för socialnämnden att följa upp att hälsoundersökning och kunskapsbedömning har genomförts

Utredningen föreslår att socialnämnden vid det första övervägandet efter att samhällsvård har inletts ska följa upp om en hälsoundersökning har erbjudits och en kunskapsbedömning har genomförts. Den nuvarande utformningen av förslaget kan tolkas så att socialnämndens ansvar enbart omfattar en kontroll av att andra myndigheter har utfört de undersökningar och bedömningar som åligger dem enligt lag. Detta bör inte vara socialnämndens uppgift utan snarare en fråga för respektive tillsynsmyndighet. I stället borde bestämmelsen syfta till att klargöra socialnämndens ansvar för att följa upp resultaten och eventuella åtgärder som följer av dessa undersökningar som en del av det fortsatta samverkansarbetet.

Fortsatt utredning om bestämmanderätten för barn och unga i samhällsvård

Göteborgs Stad vill påtala vikten av att utredningens förslag om att regeringen särskilt bör utreda regleringen av bestämmanderätten mellan barn och unga, vårdnadshavare och socialnämnden när det gäller till exempel hälso- och sjukvård och skola kommer till stånd. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot vilka åtgärder som krävs för att barn och unga i samhällsvård inte ska påverkas negativt av den digitala utvecklingen. Dessa oklarheter och hinder påverkar barns och ungas möjligheter och förutsättningar att leva sitt liv som alla andra barn och unga. Det påverkar också socialnämndens möjligheter och förutsättningar att ge barn och unga en god vård och gynnsamma uppväxtvillkor.

Enskilt hem som saknar tillstånd får vid särskilda skäl ta emot barn eller unga

Utredningen föreslår att barn och unga ska få placeras i ett enskilt hem som saknar tillstånd i upp till sex månader om det finns särskilda skäl. Utredningen anser att detta framgår av 6 kap. 6 § andra stycket SoL. Eftersom det stycket föreslås endast avse utredning vid medgivande om vård (privatplaceringar) ställer sig Göteborgs Stad tveksamma till att stycket är tillämpligt även vid beslut om vård i enskilt hem som saknar tillstånd. Göteborgs Stad anser vidare att sex månader är en lång tid och att det behöver vara tydligt att viss utredning och kontroller behöver genomföras även inför en sådan placering, även om den inte behöver vara lika omfattande som vid en tillståndsprövning. Hur omfattande dessa utredningsåtgärder bör vara behöver klargöras i den vidare beredningen av förslagen.

Överklaga avslag eller återkallat tillstånd att bli familjehem

Göteborgs Stad instämmer i utredningens bedömning att det är rimligt att man ska kunna överklaga dels ett beslut om att inte få bli familjehem, dels ett beslut om återkallelse av tillstånd att vara familjehem.

Utredningen gör emellertid ingen bedömning av vem som ska kunna överklaga dessa beslut. Av 42 § förvaltningslagen framgår att ett beslut får överklagas av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Sådana överväganden kan överlåtas till rättstillämpningen, men det hindrar inte att utredningen tar ställning till frågan.

Det är självfallet så att familjehemmet ska kunna överklaga ett beslut om att inte få bli familjehem eller ett återkallelsebeslut. I en situation där ett barn har blivit placerat i ett hem som är under utredning blir barnet emellertid också direkt påverkat av att inte kunna bo kvar i det hem som får avslag. I en sådan situation kan det vara rimligt att också barnet, eller dess vårdnadshavare, kan vara part i målet. Om IVO återkallar ett tillstånd att vara familjehem, påverkas inte bara familjehemmet utan också de barn som är placerade där. Även de kommuner som placerat barn i hemmet påverkas på ett inte obetydligt sätt eftersom det i en sådan situation krävs omplaceringar av samtliga barn och placerande kommuner kan ha en annan uppfattning än IVO i frågan om återkallelse av tillstånd. Det är en rimlig slutsats att dessa typer av beslut kan angå både vårdnadshavare, barn och socialnämnder och att besluten kan gå dem emot. Göteborgs Stad anser att frågan om vem som kan vara part i dessa ärenden bör belysas av utredningen.

Särskilda villkor

En bestämmelse införs i en ny paragraf, 11 a §, om att socialnämnden får besluta om särskilda villkor för unga som vårdas med stöd av 3 § som förutsättning för att få vårdas i det egna hemmet. De särskilda villkoren får avse skyldighet att ta emot vissa andra insatser inom socialtjänsten och att den unge ska lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov.

Göteborgs Stad har inga invändningar mot att socialnämnden ska kunna ställa upp särskilda villkor vid vård i det egna hemmet enligt LVU. Det borde emellertid övervägas om inte detsamma ska gälla vid placering i familjehem eller HVB. Det kan finnas goda skäl för särskilda villkor även i sådana placeringsformer.

Det kan också argumenteras för att socialnämnden redan idag har möjlighet att ställa upp villkor för att viss vård ska vara genomförbar med stöd av 11 § LVU. I förarbetena står bland annat följande:

”Nämnden har efter beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård inträtt vid sidan av föräldrarna eller i deras ställe. Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården bör därmed, i den omfattning som behövs för att genomföra vården, ha samma skyldigheter och befogenheter som tillkommer föräldrarna/vårdsnadshavarna. I likhet med föräldrarna kan nämnden således vidta de åtgärder som behövs för att den unge inte ska skada sig själv eller annan. Nämnden bör därför på samma sätt som föräldrarna t.ex. kunna hindra att den unge rymmer. Nämnden bör också i likhet med föräldrarna kunna besluta i frågor som rör den unges personliga förhållanden. Det kan gälla frågor om medicinsk vård eller behandling, om rätt för den unge att företa resor eller att påbörja arbetsanställning.”

En reglering av denna möjlighet skulle kunna tolkas som att det inte är möjligt att uppställa andra villkor än de nu föreslagna vid LVU i hemmet eller villkor överhuvudtaget vid vård i familjehem eller på HVB. Denna fråga behöver belysas ytterligare.

Socialtjänstsekretess för familjehem

Familjehem har hittills inte ansetts omfattas av socialtjänstsekretess. Utredningen gör bedömningen att de omfattas av sådan sekretess utifrån att avtal numera ska finnas mellan socialnämnden och familjehemmet. Göteborgs Stad saknar en konsekvensanalys av denna bedömning som inte verkar vara grundad i nytillkomna förarbetsuttalanden eller praxis.

Göteborgs Stad anser inte att de omständigheter att avtal ska finnas mellan socialnämnden och familjehemmet, eller att det införs en tillståndsplikt, innebär att familjehemmet får en så pass stark anknytning till socialnämnden att det kan sägas delta i myndighetens verksamhet. En konsekvens av utredningens ställningstagande är att vårdsnadshavarna och ungdomen, vid en SoL-placering, behöver ge ett tydligt, skriftligt och generellt samtycke till familjehemmet att få bryta sekretessen vid kontakter med utomstående så att inte familjehemmet riskerar att begå brott mot tystnadsplikten. Socialstyrelsens handbok om placerade barn och unga behöver också revideras beträffande denna fråga.

Ansvarsfördelningen mellan socialnämnder när det gäller tillståndsprövningen och uppdatering av uppgifterna i familjehemsregistret

Ett hem som har beviljats tillstånd i en familjehemskategori kan när som helst ansöka om att få tillstånd i flera kategorier. Utredningen har gjort bedömningen att det är den kommun som utfärdat det första tillståndet som också ska besluta om familjehemmet ska beviljas tillstånd för ytterligare familjehemskategorier. Göteborgs Stad anser att det behöver övervägas att komplettera bestämmelsen med en möjlighet för en annan kommun, såsom till exempel en ny bosättningskommun eller en kommun som avser att placera ett barn i familjehemmet, att utreda en eventuell utvidgning av tillståndet. Lång tid kan ha passerat sedan det första tillståndsbeslutet, en familj kan ha flyttat eller den första placering som legat till grund för godkännandet kan ha avslutats sedan lång tid tillbaka. Familjehemmet kan därmed helt ha förlorat anknytningen till den kommun som ursprungligen godkänt familjen som familjehem. Utredningen anger att det sannolikt är den kommun som fattat beslutet om tillstånd som har bäst kännedom om familjehemmet och innehar dokumentation från den första utredningen om tillstånd. Göteborgs Stad anser dock att en ny bosättningskommun eller placerande kommun kan ha större kännedom om familjen än den kommun som ursprungligen fattat beslut om tillstånd och att en ny utredande kommun kan ges möjlighet att inhämta den tidigare dokumentation som finns om familjen.

Av registret ska framgå ett antal uppgifter om familjehemmet såsom till exempel antal hemmavarande barn, typ av boende samt inställning till att ta emot fler barn i samhällsvård. Av utredningen framgår inte vilken kommun som ansvarar för att informera IVO om att eventuella uppdateringar i registret behöver göras. För att minska onödig administration bör fler kommuner än enbart den tillståndsgivande kommunen ha en sådan möjlighet.

Familjehemsregistret bör innehålla fler uppgifter än vad som föreslås

Det är inte helt ovanligt att hem som inte godkänts som familjehem i en kommun söker sig till andra kommuner för att genomgå utredning där. Även om kommuner, med samtycke från familjehemmet som utreds, kan få tillgång till uppgifter från andra kommuner, är det inte säkert att information framkommer om att en kommun har nekat någon att bli familjehem. Göteborgs Stad anser att familjehemsregistret också bör innehålla information om lagakraftvunna avslagsbeslut fattade av kommunen. De som vill ansöka om tillstånd ska få information om att både tillstånd och avslagsbeslut kommer att registreras i registret. Uppgiften om avslagsbeslut bör gallras ur registret efter fem år.

Om ett familjehem meddelar IVO att de inte längre vill vara familjehem ska uppgifterna omedelbart gallras från registret. Göteborgs Stad anser att det finns en risk att familjehem som riskerar en återkallelse, föregår en sådan prövning och begär att uppgifterna om dem gallras ur registret och på så sätt undviker att återkallelsen registreras och kvarstår i fem år. Hemmet kan sedan återigen ansöka om tillstånd att bli familjehem och det är inte självklart att hemmets brister då upptäcks.

Uppgifter ur belastnings- och misstankeregistret om hemmavarande barn över 15 år

Av 5 kap. 1 b § socialtjänstförordningen framgår att uppgifter ur belastnings- och misstankeregistret ska inhämtas avseende dem som socialnämnden avser att anlita för vård av ett barn i ett familjehem. Göteborgs Stad anser att det finns anledning att överväga att komplettera bestämmelsen med att uppgifter ur dessa register ska inhämtas även beträffande hemmavarande barn över 15 år. Det kan vara lika viktigt att få kännedom om misstankar om brott eller begångna brott av ungdomar i familjehemmet som av familjehemsföräldrarna.

Information till skolan om placering i samhällsvård och behov av skolplacering

Utredningen föreslår en skyldighet för socialnämnden att underrätta ansvarig nämnd om behov av skolplats i samband med samhällsvård, om det inte är uppenbart obehövligt. Underrättelsen ska ske snarast och senast inom en vecka från det att samhällsvården har inletts.

Göteborgs Stad menar att bestämmelsen bör ersättas med en skyldighet för socialnämnden att alltid underrätta ansvarig nämnd som fullgör uppgifter enligt skollagen om att en elev placerats i samhällsvård. En placering har stor påverkan på elevens skolsituation och det är av stor vikt att skolan blir informerad såväl vid en första placering som vid en omplacering av barnet eller den unge. En sådan underrättelse om placering i samhällsvård kan då också ersätta både det nu aktuella förslaget om underrättelse om behov av skolplats samt underrättelse om behov av en särskild kunskapsbedömning. Förslaget om att hälsobesök ska erbjudas vid behov i samband med att samhällsvård av barn och unga under 21 år inleds, förutsätter också att skolan alltid underrättas när en elev placeras oavsett om placeringen innebär ett skolbyte eller inte.

Särskild kunskapsbedömning

Utredningen föreslår en ny bestämmelse i skollagen som innebär att en särskild kunskapsbedömning ska göras av en elev i samband med att samhällsvård inleds. En sådan bedömning ska också göras för dessa barn och unga i samband med att skolplikten inträder och vid byte av skolenhet. Bedömningen ska dokumenteras.

Göteborgs Stad föreslår att förslaget i dess nuvarande utformning avstyrks. I dialog med grundskoleförvaltningen framkommer bland annat att det är viktigt att det finns en dokumentation av en elevs kunskaper och förmågor vid placering i samhällsvård. Den kunskapsbedömning utredningen föreslår bedöms dock inte ge de effekter utredningen önskar.

Det är dock viktigt att alla skolor säkerställer att dokumentation och beslut såsom individuella studieplaner, betygsdokument, utredningar om särskilt stöd och elevhälsojournaler överförs enkelt mellan skolor och olika skolformer vid skolbyte. Det finns redan idag stöd i skollagen för att kunna överlämna relevant information till ny skolenhet. Lärare har också möjlighet att kartlägga elevens kunskap om det finns behov av det för att anpassa undervisningen till rätt nivå.

För att en kunskapsbedömning ska vara tillförlitlig behöver testningen av en elev vara relativt omfattande och måste utformas med hänsyn till elevens eventuella behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Att göra kunskapsbedömningar när skolplikten inträder bedöms inte vara lämpligt. Det är svårt att göra bedömningar i ämnen som man ännu inte har haft undervisning i. Vidare bedöms det inte heller finnas behov av ny testning vid varje skolbyte. Oavsett vilka andra omständigheter som eleven har befunnit sig i så är skolbyte en stor anledning till stress och oro. Att dessutom bli testad i alla ämnen ökar stressen vilket även kan leda till att testresultaten blir missvisande och att relationsskapet mellan elev och skolpersonal kan påverkas negativt.

Göteborgs Stad vill i sammanhanget hänvisa till det arbete som görs inom Skolfam. Skolfam är en förebyggande arbetsmodell för att stärka skolresultat för barn i familjehem. I Skolfammodellen ingår att se till helheten i barnets situation snarare än enbart genomföra kunskapsbedömningar. Skolfam utgår från barnets individuella kognitiva, sociala och pedagogiska förutsättningar för att med dessa som grund bedöma barnets potential och vilket stöd som behövs för att nå denna. Bedömningen av elevens förutsättningar för goda skolresultat baseras på såväl vilka kunskaper barnet har som vilka kognitiva och psykosociala eller andra förutsättningar som finns. Målet är att barn som är placerade i familjehem ska gå ut grundskolan med behörighet till gymnasiet då man vet att placerade barn generellt har sämre skolresultat. Arbetet med Skolfam beskrivs i utredningen men något förslag kopplat till modellen lämnas inte.

Göteborgs Stad menar att det i stället för en särskild kunskapsbedömning bör införas särskilda krav på skolorna att hålla en uppdaterad dokumentation avseende varje placerad elevs kunskaper och förmågor vilken, med kort varsel, ska kunna kommuniceras till en ny skolenhet vid en eventuell omplacering. Vad en sådan dokumentation behöver omfatta som går utöver det som normalt kommuniceras vid skolbyten, behöver definieras av Skolverket samt SPSM och dokumentationen bör vara en del av det redan pågående arbetet SAMS (samverkan socialtjänst och skola) och SiSam (samverkan för obruten skolgång). Erfarenheterna från Skolfam behöver omhändertas och kunskapen om barnet behöver omfatta fler delar än enbart kunskapsnivåer för att möjliggöra att barn och unga i samhällsvård får likvärdiga möjligheter att nå sin potential i skolan.

I utredningen förslås också att socialnämnden ska underrätta rektor vid behov av en kunskapsbedömning om det inte är obehövt. Göteborgs Stad vill dock i sammanhanget framhålla utifrån de synpunkter som inkommit under beredningen av ärendet att en sådan underrättelse alltid bör ske. Förslaget i sin nuvarande utformning är för vagt och formuleringen ”om det inte är obehövt” lämnar ett onödigt utrymme för godtycke, som riskerar att elever i samhällsvård går miste om sin rätt att få individuellt anpassat stöd för att nå sin lärandepotential. Det framstår inte som en fråga inom socialtjänstens kompetensområde att avgöra om det finns skäl att göra en bedömning av elevens eventuella behov av extra anpassningar eller särskilt stöd. Enbart den omständigheten att eleven har placerats i samhällsvård kan utgöra skäl till stödinsatser utifrån den oro en sådan placering kan orsaka. Rätten till en bedömning av förutsättningar ska vara konsekvent för alla barn i samhällsvård och vid behov återkommande. Om socialnämnden ges en skyldighet att meddela skolan att en elev placerats i samhällsvård finns inte heller något behov av den nu aktuella underrättelseskyldigheten.

Om förslaget om en särskild kunskapsbedömning blir verklighet behöver Skolverkets och SPSM:s allmänna råd och annat relevant stödmaterial vara framtaget innan skyldigheten

inträder. Detta för att precisera de krav som gäller och inte lämna skolorna i en situation där det faktiska innehållet i skyldigheten är alltför oklar.

Fortsatt vård efter 18 års ålder samt stöd efter samhällsvård

Utredningen föreslår att bestämmelser införs i en ny paragraf, 6 kap. 6 h § SoL om att socialnämnden för barn och unga i samhällsvård ska pröva behov av fortsatt sådan vård inför att ett barn fyller 18 år. Göteborgs Stad anser att det bör tydliggöras hur bestämmelsen ska tillämpas beträffande barn som vårdas enligt 2 § respektive 3 § LVU. Tanken med förslaget är att behovet av fortsatt vård ska prövas per automatik, i samband med att vården upphör, vilket inte är fallet med vård enligt 3 § LVU. Utredningen bör också tydliggöra huruvida bestämmelsen är tillämplig på asylsökande ensamkommande barn i samhällsvård som fyller 18 år och inte har uppehållstillstånd och därmed omfattas av lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl., LMA.

Utredningen föreslår också att för barn och unga som har varit i samhällsvård ska det från 16 års ålder ingå i en skälig levnadsnivå att upp till 25 års ålder få känslomässigt stöd samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård efter att samhällsvården avslutats. Bestämmelsen föreslås införas i en ny paragraf, 4 kap. 1 d § SoL.

Bestämmelsen innebär att barn och unga som varit i samhällsvård och som fyllt 16 år har rätt att få stöd med ovanstående frågor utan en föregående behovsprövning. Den rättsliga konstruktionen är ett avsteg från hur individer i behov av individuellt anpassat stöd annars får tillgång till insatser från socialtjänsten. Göteborgs Stad anser det angeläget att insatserna till barn och unga efter en avslutad placering utvecklas och ses som en viktig del av vårdkedjan. Bestämmelsens nuvarande formulering är dock relativt öppen och det framstår som ottydligt i vilken omfattning man har rätt till stöd utifrån den nya paragrafen. Det är också oklart hur bestämmelsen ska tillämpas för asylsökande ensamkommande barn som innan 18-årsdagen varit placerade i samhällsvård och som vid 18-årsdagen omfattas av LMA. Göteborgs Stad menar att utformningen av bestämmelsen behöver analyseras ytterligare i den fortsatta beredningen. Inte minst utifrån en kommande ny socialtjänstlag.

Förslagen i förhållande till en ny socialtjänstlag

De nu aktuella förslagen analyseras och lämnas i förhållande till systematiken i nuvarande socialtjänstlag. Samtidigt föreslås de nya bestämmelserna träda i kraft enbart några månader efter den tidpunkt regeringen aviserat att en ny socialtjänstlag ska träda i kraft. Göteborgs Stad vill i sammanhanget framhålla att det utifrån detta förhållande är svårt att till fullo överblicka hur förslagen ska införlivas i en eventuell ny struktur varför det är svårt att i helhet bedöma konsekvenserna av förslagen.

Finansiering av förslagen

Göteborgs Stad anser det svårt att med träffsäkerhet beräkna de ökande kostnader som följer av förslagen. De uträkningar som presenteras i utredningen bedöms vara rimliga med reservation för de stora osäkerheter som finns i underlaget. Göteborgs Stad vill dock i sammanhanget framhålla att stadens genomsnittliga kostnader såväl för familjehem som

för hem för vård och boende, HVB, är högre än de som presenteras i utredningen. Snittkostnaden per dygn är cirka 1000 kronor högre för HVB och till exempel cirka 500 kronor högre för konsulentstödda familjehem. Den genomsnittliga månadslönen för en socialsekreterare inom barn och unga är också drygt 3000 kronor högre i Göteborg jämfört med det snitt som används som underlag i utredningen. Detta förhållande gör att de faktiska kostnaderna för staden beräknas bli högre än i de som presenteras i utredningen.

Göteborgs Stad menar också att kostnaderna för utökade kompetenskrav för föreståndare och övrig personal på HVB är underskattade. Att lönepåslaget för en personal på HVB med en tvåårig eftergymnasial utbildning jämfört med någon med enbart gymnasieexamen enbart skulle utgöra 500 kronor per månad menar Göteborgs Stad är för lågt beräknat. Även lönepåslaget om 2000 kronor per månad för högskoleutbildade föreståndare framstår som alltför lågt.

Ovanstående omständigheter behöver omhändertas i den vidare beredningen och finansieras i sin helhet. Göteborgs Stad vill betona vikten av att finansieringsprincipen tillämpas fullt ut, så att det är möjligt för kommunerna att ta det utökade ansvar som föreslås.

För Göteborgs Kommunstyrelse